

Szabó Lőrinc Füzetek 4.

„A MEGÉLT KÖLTEMÉNY”

Szabó Lőrinc levelezése Bernáth Auréllal és családjával
1933–1957

Előszó / 3

Levelek / 21

Arcképvázlat Szabó Lőrincről (*Bernáth Aurél*) / 27

Levelek / 31

Szabó Lőrinc utolsó látogatása Ábrahámhegyen (*Bernáth Aurélné*) / 95

Jegyzetek / 99

Névmutató / 151

A szöveggondozás és jegyzetelés
a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara
az OTKA (T38252), az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája,
és az Oktatási Minisztérium NKFP 5/008/2001. számú pályázata
SZABÓ LŐRINC-KUTATÓHELYÉN,
valamint az MTA KÖNYVTÁRÁBAN
készült
KABDEBÓ LÓRÁNT
irányításával

Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta
HORÁNYI KÁROLY

2003

Előszó

Bernáth Aurélnak a KÚT, azaz a Képzőművészek Új Társasága működését illető visszaemlékezéseit olvasva, szembetalálkozunk azzal a tanulsággal, hogy a magyar irodalmi és művészeti élet között nem nagyon alakult ki igazi, megtermékenyítő kölcsönhatás. A falat közénk a másik ágba való tájékozatlanság emelte jelentős mértékben. Bernáth megállapítása, mely szerint a két tábor között nem jött létre valódi kapcsolat, lehet, hogy bizonyos mértékben sommásnak mondható – még akkor is, ha csak a két háború közötti kulturális közéletet nézzük –, ugyanakkor nem indokolatlan. Ha a képzőművészek jelentős részét azért jellemezték is valamiféle irodalmi érdeklődés, ez megfordítva már csak részben volt igaz: a magyar irodalmi élet jelentős alakjai alig-alig figyeltek a társművészetekre; Bernáth is némileg rezignáltan sorolta e helyen Móricz, Babits, Kosztolányi példáját.

A barátság fontos feltételének, a közös szellemi érdeklődésnek a hiányára utalhatott Bernáth, amikor „sovány baráti érdeklődés”-ként jellemezte a képzőművészek és az írók közötti kapcsolatokat. Kevés olyan kötődés volt a két oldal alakjai között, melyet a szó teljes értelmében lehetne barátságnak mondani. Ennek a sémának azonban ellentmond Bernáth Aurél élete, pályaképe, érdeklődése, elsősorban azért, mert festészete mellett jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki, széleskörűen tájékozott volt az irodalom, a bölcsélet, a művészettörténet vagy akár a mindennapi élet első pillantásra idegennek ható területein is, egy sajátosan megélt reneszánsz eszme nevében. Ez a nyitottság járult ahhoz, hogy jelentős író kortársaival mély szellemi kapcsolatot alakíthatott ki, így Szabó Lőrincel is, akihez fűződő barátsága különösen fontos volt számára.

A festő és a költő ismeretsége kialakulása, illetve annak körülményei felől csak hozzávetőleges adalékok igazítanak el. Sem Bernáth Aurél, sem felesége, a reumatológus főorvosnő, a költő későbbi kezelőorvosa, Pártos Alice emlékeztéseiben erről nem tettek említést, mert a múltból, a hiány távlatából elsősorban a még eleven benyomást, a velük együtt élő ember alakját akarták megmenteni, nem annyira a történetet, a számukra már kiüresedett tényeket. Amik segíthetnék még a visszatekintést, azok a levelek és a művek, melyeknek jobb megértése a vizsgálódás kiindulópontjául és egyben céljául is szolgál.

A KÚT működésére emlékezve Bernáth Aurél egy pillanatra megállt: „De volt a KÚT választmányának költő tagja is: Szabó Lőrinc. Hogy került ő oda? –

nem tudom. És egyenesen a propagandabizottságba! Barátságunk már ebben az időben kezdődött, s tartott, pár év megszakítással a haláláig, így hát elmondhatom, hogy hosszú évtizedeken keresztül alig váltottunk szót festészetről.”

A Bernáth által feltett kérdésre jelenlegi ismereteink alapján nem igen tudunk válaszolni. Szabó Lőrinc valóban nem volt különösebben tájékozott a képzőművészetben, de ez nem az érzéketlenség érdektelenségére vallott, hanem inkább a saját feladataira való készülés nem adott nagyobb lehetőséget más irányú elmélyülésre. A költészet művelése, a műfordítás alapvetően határozta meg egzisztenciáját, a világ minden eléjétárló jelenségéhez fűződő viszonya a költészet aspektusából volt értelmezhető számára. Nem érezte a szükségét annak, hogy figyelmét megossza. Ugyanakkor elmondható, hogy volt benne bizonyos készség a képzőművészeti látásmódra. Erre utal az a néhány fiataalkori ceruzarajz is, amely fennmaradt a hagyatékában. Elgondolkoztató még az a megjegyzése is, melyet egy Kodolányi Jánosnak írott levelében tett sógorának, Kemény Lászlónak a művészetéről szólva: „Mulatságos lehet különben, mennyi nyiszer vélttem magamban olyasmit, hogy ha én úgy tudnék rajzolni és festeni, mint ő, akkor rögtön százszor jobban tudnék.” És feltehetően nem csak az udvariasság vagy a személyes rokonszenv mondatta vele azokat a szavakat, amelyekkel megköszönte a Bernáth Aurél által kiutalt honoráriumot a *Magyar Művészet*, a festőbarát által szerkesztett, csupán másfél évig élő képzőművészeti folyóirat számára végzett munkájáért: „nagyon kitűnő harcodat akartam előmozdítani egy kicsit a fordítással”.

Szabó Lőrincnek Bernáth Aurélhoz és feleségéhez, Pártos Alice-hoz 1945 előtt írott levelei nem maradtak fenn, mivel Bernáthék budapesti otthona az ostrom idején teljesen elpusztult. Csak a költő hagyatéka őrzi Bernáthék leveleit a korábbi időkből. Bernáth Aurél első megmaradt levelének a keltezése: 1933. augusztus 21. Ebben említés történik Szabó Lőrinc korábban a *Pesti Napló*-ban megjelent *Az Egy álmai* című verséről, s szóba kerül valaminek a *Pesti Hírlap*-ban való publikálása, melytől a festő ideiglenesen elzárkózik. Feltehető, hogy ez Bernáth Aurél egy írása lett volna, a költő esetleg a *Pesti Hírlap Vasárnapja*, a *Pesti Hírlap* heti képes mellékletében – melyet Szabó Lőrinc jó ismerőse, Szegi Pál szerkesztett – való közzétételben segédkezett volna. Az egész levél a kapcsolat bensőségességére utal, melyet áthat az eszmét cserélés igénye, s ugyanez a családias hangulatú, baráti hangnem jellemzi a festő és felesége többi episztoláját is, melyet Pöstyénből küldtek a költő és családja budapesti otthonaiba.

Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice mintegy tizenhárom éven át dolgozott mint helyettes vezető főorvos a pöstyéni Speciális Reuma Szanatóriumban, mely akkoriban egyike a legnagyobb és legjobban felszerelt európai reuma-gyógyintézeteknek. Mint magyar állampolgárságú orvosnak, neki volt egyedül Csehszlovákiában munkaengedélye. Többirányú orvosi kutatómunkája – főleg a reuma és bizonyos szívbetegségek összefüggésével, illetve ezek balneológiai vonatkozásával kapcsolatban –, továbbá külföldi tanulmányútjain kifejtett tevékenysége, nyelv-

ismerete volt döntő abban, hogy Pöstyénben történő alkalmazását a csehszlovák fürdőügy érdekében állónak minősítették.

A pöstyéni évek alatt a téli hónapokat, amikor a fürdőhelyet kevésbé látogatták, a Bernáth házaspár külföldi utazásokkal töltötte, vagy rövidebb-hosszabb időszakokra hazatértek.

Ebből az egyoldalúan fennmaradt 1945 előtti levelezésből kiderül, hogy a költő és Bernáthék sok mindenben segítették egymást. Szabó Lőrinc több alkalommal vendégeskedett a házaspárnál, a fürdőhelyen kezelte Pártos Alice jóvoltából reumatikus panaszait, sőt egy hosszas, összetett fogászati kezeléssorozat lehetősége is szóba került.

Egy Pöstyénben 1933-ban tett látogatás emléke *A végső harc* című vers, melynek alaptémájául az az elektrokardiogram-vizsgálat szolgált, melyet Bernáthné készített a költőről, aki szívpanaszokról számolt be neki. Szabó Lőrinc később visszatekintve a költemény keletkezésére, a kivizsgálásban inkább játékot látott, nem tartotta szükségesnek, bár e véleménynek valamiképpen ellentmond a vers alaphangja, a kívülállás tudata, és az élet mindennapi vagy ideológiai harcait megítélő ironia, mely abból fakad, hogy az egészség megléte már lényeges egzisztenciális kérdéssé válik számára.

Ugyanakkor Szabó Lőrinc is tett szolgálatot Bernáthéknak, mikor a neves művészettörténész, kritikus, műgyűjtő Julius Meier-Graefe budapesti látogatásának körülményeit kellett megszervezni, és ebben a Pöstyénben tartózkodó Bernáth nem vehetett részt. Meier-Graefe 1931-ben a *Frankfurter Zeitung*-ban egy hosszúságú méltatást írt a festőről berlini kiállítása alkalmából, valószínűleg ismeretségük is innen keletkezett. Bernáth sokat várt ettől a látogatástól, remélte, hogy a híres művészettörténész megismerkedése a hazai művészeti élettel gyümölcsöző lesz majd a magyar képzőművészek külföldi megítélését illetően. Szabó Lőrinc újságírói kapcsolatait felhasználva közreműködhetett abban, hogy Meier-Graefe meghívást kapott Ernst Lajostól budapesti tartózkodásának idejére.

A német műkritikus – akit úgy jellemeztek a hazai sajtóban, hogy ő az, aki Németországban a francia impresszionista mestereknek, Angliában a német művészetnek, Franciában a modernség előfutárainak, egy Poussinne és Grecónak volt útcsinálója – több mint egy hétig tartó budapesti látogatásának egyértelműen pozitív visszhangja volt. Előadást tartott a Lipótvárosi Kaszinóban, ahol az eseményhez kapcsolódó fogadáson Stein Emil, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója köszöntötte. Meier-Graefe a *Pesti Napló*-nak ezt nyilatkozta: „A modern magyar művészet világviszonylatban elsőrangú.” A látottak közül kiemelte Bernáth Aurél képeit. Elmondta, hogy Petrovics Elek meghívásának tett eleget, amikor Magyarországra látogatott. Előadása témáját így határozta meg: „mivel tartozik a modern művész korának, mi a feladata, mi a kötelessége”. Felemás volt azonban annak cikknek a fogadtatása, melyet a *Neue Zürcher Zeitung* 1935. március 7-i és április 2-i számában tett közzé a magyar művészetről. Lázár Béla, az Ernst-Múzeum igazgatója, aki Ernst Lajossal együtt szerkesztet-

te a Múzeum kiállításainak és aukcióinak katalógusait, rögtön reagált: cikke már 1935. április 10-én a *Pesti Hírlap*ban volt olvasható. Felemlgette a műkritikus impresszionizmus iránti elfogultságát, hogy Munkácsyt mennyire alulértékeli. Ahogyan Meier-Graefe az újabb generációk festészetét dicsérte – Lázár szerint –, szintén disszonáns volt: a szerző több alkalommal is bántóan elcsodálkozott, hogy ez a Balkánhoz közel fekvő város, ez a Pest, hogy tudott ily magas művészi kultúrát létrehozni, egy csomó fiatal művész révén. A műkritikus feltételezte, hogy báró Herzog, illetve báró Hatvany gyűjteménye, vagy akár a műpártoló Fruchter Lajos – ki Bernáth közeli jó ismerőse, vásárlója, Bernáth pályaképének értő figyelője – képei gyakoroltak Meier-Graefére ilyen pozitív hatást. Megemlítette még ebben az összefüggésben Szabó Lőrinc jó barátját, egyetemi iskolatársát, Oltványi Artinger Imrét is, illetve vállalkozását, az *Ars Hungarica* elnevezésű élő magyar művészekről készült monográfiásorozatot. Lázár Béla a cikk ismertetése végén megjegyezte, hogy Meier-Graefe értékelésének szempontjai egyoldalúak, túlértékelt Bernáth jelentőségét, és felemlítette a műkritikusnak azon bántó véleményét, hogy csak Bernáth szűkebb környezetében lehet megtalálni az igazi magyar értékeket.

Bernáthné 1937-ben még elküldte *A Gyógyászat Tudományos Közleményei* különnyomataként megjelent, *A reumagyógyászat jelentősége a szív-bajok szempontjából* című munkáját, 1938-ban még váltottak levelet, ahogyan ez a költő hagyatékában fennmaradt dokumentumok alapján megállapítható, de ezt az évet követően 1946-ig nem maradtak fenn iratok. Arra a kérdésre, hogy ennek a hiánynak mi az oka, a hagyatékok ismeretében nem tudunk válaszolni. Feltehető, hogy kapcsolatuk megszakadásáról lehet beszélni. Maga Bernáth Aurél idézett kifejezése: „pár év megszakítással”, is erre utal. És burkoltan erről szólt Szabó Lőrinc is Pártos Alice-ra visszaemlékezve: „Sokat vitáztunk; politikai és egyéb dolgokban nem értettünk mindig egyet, sőt össze is vesztünk néha.”

Pár év után az első üzenet egy vénytömbből kitépett lapon kék tintával, sietősen írott sorok Pártos Alice-tól, 1946. augusztus 14-i keltezéssel:

Kedves Lőrinc, az újságból értesültem Édesapja haláláról. Őszinte részvéttel gondolok Magára, tudom, hogy a legnagyobb fájdalmak egyike az, mikor az ember a Szülőjét elveszíti. És ez független attól, hogy felnőtt-e valaki s attól is független, hogy a Szülőkhöz való viszony ideális volt-e vagy se. Ezt a megmásíthatatlan, végleges elszakadást elviselni nagyon nehéz és hosszú időnek kell eltelni, míg a fájdalom szűnni fog. Kérem, adja át részvétem kifejezését családjá többi tagjainak is, elsősorban kedves Édesanyjának, – akire gyakran és szeretettel gondolok. – Ne haragudjon, hogy ilyen papíron írok, de nincs velem más – ismét kórházban vagyok. Állapotom rosszabbodott, újra be kellett szállítani. Már 6. hónapja fekszem s ez sok. A Rókus kórház I. belosztályán vagyok, a 88/II. különszobában. Ha Maga vagy Klára egyszer ráérnek látogassanak meg, mert már annyira vagyok, hogy fogadhatok látogatókat. – Sok meleg üdvözlettel Mindannyiuknak Alice

A háború megpróbáltatásain, személyes és közös veszteségeken, az 1945-ös újrakezdés viszontagságain, betegségen, egyéni tragédiákon túljutva már más távlatba helyeződtek azok a szavak, események, melyek valamikor eltávolíthatták őket egymástól. Egy 1947. június 25-i keltezésű lapján Bernáthné Szabó Lőrincet és feleségét, Klára asszonyt egyszerre megszólítva, üzeni, hogy várja Lőrincet újonnan bérelt nyaralójukba, a Badacsonytomaj melletti Kisörs-Szöllőhegyen (melyet ma Badacsonyörsnek hívnak). A képeslappal együtt Badacsonytomaj látképét is elküldte, egyrészt, hogy kifejezze az új nyári otthon felett érzett örömét, és kedvet csináljon a költőnek a hosszabb-rövidebb ott-tartózkodásra.

1948-ban a Szabó Lőrinc és Bernáth Aurél közötti barátság a munkakapcsolat jellegét is magára öltötte. Bernáth felelős szerkesztője volt a Szinyei Társaság 1948-ban harmadik alkalommal újraindított, kéthavonta megjelenő folyóiratának, a *Magyar Művészetnek*. Számára a lap megléte a művészetelméleti, kritikai működés lehetőségét is jelentette, amire mindig is érzett hajlamot. Szerkesztési munkája kapcsán három alkalommal is megbízta költő barátját fordító, illetve lektori munkával. Ezek közül két feladat a folyóirat 1948. szeptemberi számához kötődött. Az egyik Jean Cassou egy a magyar képzőművészetről áttekintést nyújtó cikkének fordítása volt, a másik felkérés pedig Bernáth egy írása francia fordításának átnézése volt. A *Magyar Művészetnek* ez a szeptemberi száma egy tematikus szám, az írások jelentős része az absztrakt és a természetelvű művészi látásmód szembeállításával foglalkozott. E kontroverzia vizsgálata Bernáth Aurél egész pályáját meghatározta, saját fiatalkori avantgarde korszakát akarta talán önmaga számára feldolgozni, melyet leginkább kudarcként élt meg. És ezeknek az alkotói világképeknek az ütközését érezte meghatározónak, mikor a korszerűség mibenlétét akarta megragadni. Egyik jegyzetében így határozta meg gondolkodói és mondhatni lapszerkesztői ars poeticáját, megvilágítva ugyanakkor mélyreható kétségeit is: „Elszigeteltség a művészetben. Minden magát »új«-nak kínáló megmozdulást árgus szemekkel figyelek. Nemcsak azért, mert fiatalkorom hét egész esztendejét áldoztam fel az absztrakt kísérletekre, hanem hogy az »új« művészet az *ars una* keretei közé tartozik-e. Vannak sötét perceim, amikor azt mondom, hogy végül is a társadalom dolga eldönteni, hogy az *ars una* tradicionális követelménye szerint kívánja-e kialakítani az ítéletét. Nincs sehol előírva, hogy eszerint kellene. Nem lesz talán teljes értékű művészet? Nem versenyezhet talán Giorgione-val, Michelangeloval, mert a hozzáállás előfeltételei hiányoznak? Igen, de kinek a gondja ez? Senkinek. Vagy itt van még egy sötétebb színezetű kérdés: olyan érzelem-tartalom lett úrrá a világon, amelyik már a művészet keretei közé nem besűríthető? Egyre szaporodnak a nézetek, hogy a művészetnek vége van. Elképzelhető ez? Néha rajtakapom magamat, hogy régi kedvelt festőim, egy Giotto, egy Fra Angelico, egy P. della Francesca, egy Giorgione, Velasquez, Cézanne, úgy bámulnak vissza rám a könyvek lapjairól, mint poros leltári tárgyak. Azért mert fertőzött vagyok és megrendült mindattól, ami a művészet cégére alatt történt, vagy még pontosabban azért, mert folytatását

láthatólag elkártyázták. S ez a helyzet egy hasonlatba áttéve úgy jelenik meg előttem mint a római Colosseum, amelynek ha külső árkádjá alatt járunk eltölt bennünket a latin világ és nép hatalmas ereje és életösztóne, de pár lépéssel tovább, ha az aréna ellipszise elé kerülünk, a pusztulás fogad. Amivel azt akarom mondani, hogy még a múltra sem közömbös, hogy mi van a jelenben. Mindennek visszaható ereje is van. Az élet kegyetlen és tudnunk kell azt, hogy ha továbbiakban nem az *ars una* törvényei szerint haladunk, az egész festészeti múltunkból előbb-utóbb el kell búcsúznunk, vagy...”

A *Magyar Művészet* 1948. szeptemberi számának központi írása Jean Bouret *Vita Párisban az absztrakt művészetről* című cikkének fordítása, mely eredetileg az *Arts* 1946. december 20-i számában jelent meg. A szerző az absztrakt művészet ellen szólalt meg. Kritikája alapkérdése, hogy a XIX. századi, Chardin, Courbet, Cézanne nevével vázolt festészeti tradíció – melyben Braque, Matisse és Picasso még egyesülni tudtak – után miképpen támadt a húszas évekre egy úr, melyben a „gondolati” akarta helyettesíteni az „emberit”. E folyamatért Bouret némiképpen Picassót tette felelőssé, illetve a spanyol festő szürrealisták általi félreértelmezését jelölte meg fő okként. Fájdalmasan vette tudomásul, hogy az ifjabb generációk teljesen a francia festészeti tradíciók tagadása mentén keresnek utat. A *Magyar Művészet*nek ebben a számában olvasható Henri Hérault-nak és Charles Estienne-nek is egy-egy hozzászólása pro és kontra Bouret cikkéhez, melyek szintén az *Arts* folyóirat oldalain jelentek meg korábban. Erre a kiemelt három cikkre válaszolt Bernáth Aurél írása: *Páris és az absztrakt művészet következményei* – Levél Jean Bouret-hoz. Bernáth az absztrakt művészetet elsősorban francia vonatkozásban vizsgálta, kitágítva az absztrakt művészet fogalmát. Az absztrakt művészeti áramlat elterjedésének okaként a francia „művészeti üzem”-et jelölte meg, felelőssé tette a francia teoretikusokat, kritikusokat, illetve a műkereskedelem érdekeit. Közvetve az absztrakt művészet következményének tartotta, hogy a művészeti erkölcsök – a stílushoz, a kifejezéshez, a művészi világlátáshoz való hűség, a művészi konzekvensség – hanyatlásnak indultak, mivel az absztrakt művészet belső elégtelensége az alkotókat stílusváltásokra kényszerítette. Az a tartalom, melyet kifejezni tudtak – Bernáth szerint – sovány volt, s hogy a felszínen maradhassanak, új és új meglepetésekkel kellett szolgálniok. Élesen elkülönítette a tradicionális és az absztrakt festészetet, az utóbbit a valódi és az iparművészet között helyezve el, és megállapította: „A természetelvű festészet útja autonóm.”

Bernáth ezt az írását egyszerre magyar és francia nyelven is közzétette lapjának hasábjain. Szabó Lőrinc lektorálta a francia szöveget. Mint ahogyan ez a levelekből is kiolvasható, sem Bernáth, sem felesége, aki tudott franciául, nem bízott a fordító munkájában, ezért kapcsolódott be a költő.

A harmadik megbízás is Bouret, Hérault, Estienne és Bernáth írásához kötődött. Ez Jean Bouret egy az absztraktok ellen írott manifestumának a magyarítása volt. A levelekből az derül ki, hogy magát a kiáltványt is ebben a számban

akarták megjelentetni. Arra a kérdésre, hogy miért nem ekkor, és miért majd fél évvel később jelent meg, erre nem lehet pontosan válaszolni. Feltehetően a fordítás problémái késleltették a közzétételt. Laczkó András, Szabó Lőrinc és Bernáth Aurél levelezését ismertető tanulmányában idézi Bernáthnének egy napló-bejegyzését, mely szerint még augusztusban is, tehát a szeptemberi szám nyomdába adásának feltételezhető határidején túl, dolgoztak a szövegen. A *Magyar Művészet* szerkesztőségi iratai között fennmaradt az a levél, melyben Szabó Lőrinc hosszasan sorra veszi a manifestum fordításának problémáit. Az írásban előforduló szélsőséges kifejezések, szakszavak megnehezítették a fordító (a fordításban közreműködők) dolgát, aki (akik) nem volt(ak) mindennapi kapcsolatban az élő francia nyelvvel.

A nyarak jelentős részét kedvvel, szívesen töltötte a Balaton-part különböző pontjain vagy annak környékén Szabó Lőrinc. Ezeknek a „balatonozós” utaknak fontos állomása volt Bernáth Aurél és felesége otthona, kezdetben, 1947-től a Badacsonytomaj melletti Kisörs, később, 1953-tól az ettől nem messzi Ábrahám-hegy. A Bernáthéknak írott levelekből is kiolvashatók az évenkénti tömesti vándorlások további helyszínei: Tihany, ahol Baránszky-Jób László vagy Illyés Gyula vendége volt, mellette Füred, ahova Lipták Gábor családja hívta, Szikla Gusztávné Lám Ilona is – aki Vékesné Korzáti Erzsébetről egy olajképet festett – szívesen látta otthonában Balatonszemesen, a különös mecénás Kovács József vaskereskedő pedig Balatonbogláron, s a tótól nem olyan messze fekvő Igalon a Baumgartner család vendégeként élhetett, dolgozhatott. Balatonozós útjain megállt pár órára vagy egy-két napra belső emigrációjában élő, magányos író barátjánál, Kodolányi Jánosnál. E kirándulásokra, vendégségekbe nem is annyira pihenés céljából ment, mivel általában vitt magával valami munkát, fordítanivalót, vagy ha nem szorította annyira az elvégzendő munka, akkor saját költeményein is dolgozott. Az utazás, a szívélyes és diszkrét vendéglátó környezet, a tájak szépsége, csöndje a munkához, az alkotáshoz nyújtott megfelelő körülményeket.

1949 nyarán, Bernáthék vendégeként írta akkori alkotói korszakát lezáró verseit, melyek megszületésük után ciklussá álltak össze. E versek, a *Valóság*, a *Nem-soká*, az *Ébredés*, a *Megnyugvás* és a *Rabság* kéziratát, a *Kisörsi nádas*ének a kivételével Bernáthék őrizték. Hogy ez az utolsóként említett kisörsi vers miért nem található hagyatékukban, arra a költőnek egy 1949. szeptember 6-i, Baumgartnerékhez írott levele lehet a magyarázat: „Semmi. Dolgozgattam. Megírtam a még Kisörsön elkezdett egyik további versemet.” Erről a költeményről lehet szó; otthon fejezte be kisörsi jegyzetei alapján. Kabdebó Lóránt felhívta a figyelmet: ellentmondás van e versek tematikája, hangneme és a Bernáthné, illetve leánya, Mária naplóiban olvasható ekkori jegyzetek között. Mintha a vendéglátók semmit sem vettek volna észre abból az elkeseredésből, mely kiérezhető, tetten érhető ezekben a költeményekben. Szabó Lőrinc költői termékenységéről és az augusztus 3-i és 4-i estéken tartott Racine-felolvasásokról szólnak a bejegyzések, úgy tűnik, utolsó nyugalmas, kiegyensúlyozott napjait múlatta e helyen.

Helyzete is ellentmondásos ebben az időben. Megjelent nagy drámai fordítása, Racine *Andromachéja* az Illyés Gyula által szerkesztett Racine *Összes drámai művei* című kötetben, a Nemzeti Színház újból előadta Shakespeare *Abogy tet-szikét* fordításában, Puskin hosszú elbeszélő költeménye, *A babcsiszeráji szökőkút* az ő magyarításában jelent meg a *Forum*-ban, a kommunistákhoz és pártönkívküliekhez egyaránt szóló irodalmi, társadalomtudományi havilapban, és műfordítói munkásságáért Puskin-éremmel is kitüntették a hivatalos Puskin-ünnepségek alkalmával. Mindemellett a *Válasz* megszűnésével ő, akinek pályája egészen korai kezdeteitől fogva nem voltak különösebb publikációs gondjai, nem tehetett közzé semmi saját alkotást. És kétségei lehettek afelől is, hogy műfordítói munkásságára igényt tartanak majd a megváltozó világban, és bizonytalan volt csatládja jövőjét illetően is.

Az első Kisörsön keletkezett vershez kapcsolódva e ciklusnak azt a címet adhatnánk, hogy „Valóságban kívül”. Ami összeköti a verseket, az a kifosztottság, a kiszolgáltatottság érzése. A táj, a környezet, mely nyári szépségében, az érett természet színeivel vehette körbe a költőt, csak villanásszerűen jelenik meg leginkább a versekben, olykor szinte negatívan; szerepe leginkább hangulatfestés vagy a költő egzisztenciális helyzetével való szembesítését segítő elő. Miérték és célok nélküli, a mindennapi életben felvett szerepeit kudarcként megelő ember tanulságai jelentős részben ezek a szövegek.

A *Valóságban* szubjektivitása elerőtlenedik, lemond az összegzés igényéről, a vers mondandója akárcsak a *Földvári mólóné*: a végtelenség, a mindenség idegen, s felemészti az alanyiságra utaló végső konkrét bizonyítékot, a testi létet is. A kifosztottság tudata kap még egyértelműbb kifejezést a *Nemsoká* című versben. A múlt reménytelenségében egyre hasonul a jövőhöz: ami felfogható, közvetlenül érzékelhető, az a lelkiismeret-furdalás. Erre utal a vers gépiratán végzett utolsó, még látható javítás is: „a sziv millió rühe” kifejezést a „a mult millió rühe” szavakra cserélte fel. A lelkiismeret kínjának momentuma köti össze a következő verssel, az *Ébredéssel* majd, melyben elmélyítette az ironikus és ugyanakkor kegyetlen önvizsgálatot. Groteszkül mutatta fel az önáltatás kifinomultan alkalmazható találmányát, a „részleges becsület”-et. Ez a fogalom visszatért később *A huszonhatodik év* 115. *De bátha te is...?* című versében, már megfosztva a gunyoros tartalomtól, immár a moralitásában is meglopott, kiszolgáltatott életet jelenítve meg. Az *Ébredés* vége felé, ahogyan a természet, a világ jelenségei már egyre inkább elválnak, eltávolodnak az éjszakától, úgy tisztul meg a világ, s ugyanakkor e folyamattal párhuzamosan válik feleslegessé a költő léte ebben a megújulásban, ismétlődésben. Az utolsó tercina végső mondata eredetileg így hangzott, ahogyan ez kiolvasható a Bernáthéknál maradt kéziratban: „Másképp kellene élnem.” De megtagadta magától az önmaga megváltoztatásának, a feloldásnak akárcsak metafizikailag is létező lehetőségét, s hangot adott e hajnali, idegenségével tündető derű láttán megfogant, reménytelen belátásnak: „Nem volna szabad élnem.”

A *Rabság* című versnek két változatát őrizték Bernáthék. A két, egy nap különbséggel született variáns úgy viszonyul egymáshoz, mint ahogyan egy festőművésznek egy témát két különböző megvilágításban megfestett képe. Az alaphelyzet nem új: az élet egyszeri, egyedi volta mint rabság. Visszautalt korábbi Stirner-vonzalmára, de már ironikus módon kifejezésre juttatva: az ember nem teremti meg önmagával együtt az egész világot, az individuum kizárólagos volta hamis képzet, a világ teljességének a sejtelmében található meg önmagam, de ez a sejtetem, akár az emlékezet, végességében kiszolgáltatott. A vers második, végleges variánsának lezárásában utalt Stirner híres magabiztos kijelentésére, amely így hangzik: „Isten és az emberiség a Semmire építettek, semmi másra, mint önmagukra. Ugyanígy Én is *Önmagamra* építék, az Én, szintúgy, mint Isten, a minden más Semmije; Én önmagam számára minden, Én az Egyetlen vagyok.” A lemondás ironiája a fiatalság lázadásának értelmetlenségét is illeti.

A *Megnyugvás* egy emlékre, illetve az abból önpusztító indulattal szimbolikus-sá növesztett képre épül. Ezzel szemben a *Kisörsi nádas*ban a tétován újra életre kelő remény szólal meg. Az egyén itt is hangsúlyosan kiszolgáltatott, de már a természet megváltoztatta jellegét ebben a költeményben, megjelenik a szépség, melyben már mintegy felvillan egy új minőségű kapcsolat lehetősége is a költő és az őt körülvevő valóság között.

Bernáth Aurél és felesége, Pártos Alice nemcsak az alkotáshoz szükséges körülményeket teremtették meg a költő számára kisörsi, majd ábrahámhegyi otthonukban, nemcsak életét, sorsát, egészségét figyelték az oltalom szándékával, hanem mindketten értő figyelemmel kísérték pályájának alakulását, észrevételeikkel, hozzászólásaikkal is segíteni akarták munkáját.

Láthatólag jelen lehetett Szabó Lőrinc az irodalmi életben az 1950-et követő években, még ha ez a jelenlét csak műfordítói munkásságára vonatkozott is. A Magyar Írók Szövetsége szervezeti élete nem feledkezett meg a költőről, s ő vállalta, teljesítette a tagsággal járó kötelezettségeket: eljárt a kötelező szemináriumokra, az aktuális közgyűlésekre. Így amikor a Magyar Rádió és az Írószövetség közös műsorának, az *Írók béke-tízpercének* szerkesztője, Antal Helén közreműködésre szólította fel, eleget tett a kérésnek. „Nagyon szeretnénk, ha e fontos műsorszám sikerét elősegítené azzal, hogy megírná nekünk: hogyan vált személyes élményévé a világot átfogó hatalmas békemozgalom” – szölte a műsorkészítő 1951. július 21-re keltezett levele. (Ezt megelőzően, 1951. június 23-án a Szovjetunió fegyverszüneti tárgyalások indítását javasolja Koreában, melyek 1951. július 8-án meg is kezdődtek.) És Szabó Lőrinc úgy kísérelte megoldani a feladatot, hogy ennek a megszólalásnak ne csak formális jellege legyen, megragadva mindazokat a momentumokat, melyek egy általánosabb szempontból is vállalhatók.

A koreai háború kitörésének híre, és Bernáthék nyári otthonának környezete, a badacsonyi táj idilljének a szembeállításával nyitotta az írást, és ez alkalommal így ábrázolta „balatonozós” útjainak e fontos állomását:

Az a Badacsony környéki táj ragyog az emlékezetemben... egyszerre annál kíváncsabbnak tűnt fel mindaz a szépség és boldogság, mindaz a valóság, ami egy óriási égbolt, a vulkanikus hegykúpok, a tízezer őszibarackfa és a százezer szőlőtőke s az örökké zizegő nádas meg az ifjú kacagástól hangos kis szabad strand keretébe belefér. Siettem, izgatott voltam. Balról piros labda repült a kék víz fölött, jobbra a dombokon kereplő és hujj-hujj riogatta a torkos seregélyeket, éltető áldásként zuhogott az arany meleg, s mikor a nyárfakanyarban hirtelen előrobogott az ötőrai személyvonat, a mozdonyvezető éppen úgy könyökölt ki a gép vassátrából, ahogy valamikor Balassagyarmat környékén az édesapám. Gazdag, nyugodt, sőt ünnepi volt a hétköznapi táj és az ég és a föld, és minden végezte a dolgát, ahogy én, ahogy a többi hangya a földön és a nap az égen. Odaintettem a kék ruhás masinisztnak, az visszaszalutált, és talán eltűnődött – egészen bizonyos, hogy eltűnődött – egy pillanatra, hogy ki lehetek, ismerős-e vagy csak egy szívélyes idegen, mert – úgy láttam – szemei valahogy túlnéztek a kazánon, a gép csövein, szabályzóin és emeltyűin, túl a síneken, és ekkor valami rendkívüli történt: az egész vonat simán felszaladt a levegőbe, a hegyekből tűz csapott ki, vaszapor döngölte végig az elsötétült terepet, és mint egy óriási megafon, dördült át a tájon és idegeimen a hír, hogy: itt a HÁBORU!... Itt? Hol? Mi van itt?... Lövedékek üvöltöttek keresztül-kasul az agyamon, kunyhók és felhőkarcolók szakadtak rám és százezrekre, de a legfurcsább az volt, hogy a következő pillanatban már tovarobogott sínein az ötös személy, a piros labda gólbá repült a kék vízen, a szőlőmunkásnők tovább kötöztek, s égen a nap és földön a hangya mind azt hirdette, hogy ugyan, no, Magyarországon vagyunk, és hogy még béke van, és hogy az a szalutáló mozdonyvezető – vagy az az országúti néző –, aki híréért a postára igyekszik – csak képzeletében siklatta ki, és röpítette levegőbe a világot.

Szabó Lőrincet azonban nyomasztotta is ez a megbízás. Vajon hogyan fogadják megszólalását? A tét nagysága nem volt elhanyagolható: hosszú idő után ez lett volna az első olyan nyilvánosság előtti szereplése, melynek alkalmával saját írásával lép a közönség elé. Bernáthékhoz küldött augusztus 15-i levelében is hangot adott ezzel kapcsolatban kellemetlen közérzetének: „Rosszul nem vagyok, testileg; csak szörnyen idegesít a megoldatlan feladat.” Bernáthné postafordultával válaszolt neki: „Mellékelek egy újságkivágást, az a sztálin-i mondat van benne, amiről itt beszéltünk, s amit – miképp ebből is kiderül – külön idézőjel nélkül is használnak már. Szó volt arról, hogy ezt esetleg beleszöheti írásába. Elkészült vele? Szeretném olvasni.” A melléklet egy közlemény kivágata, címe: *N. M. Svernyik, a Szovjetunió Legfelső Tanács Elnöksége elnökének válasza Trumannak, az Egyesült Államok elnökének*. Ebben Svernyik megerősíti Truman 1951. július 7-i üzenetének és az Egyesült Államok kongresszusa abban idézett határozatának kézhezvételét, és eljuttatta a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelső Tanácsa Elnökségének határozatát, mely kifejezésre juttatja a Szovjetunió népeinek őszinte barátságát az egész világ népei iránt, és kimondja: a szovjet nép egy-

séges a tartós béke megteremtésére és az új háború veszélyének elhárítására irányuló törekvésében. Ebből idézve: „A Szovjetunió népeinek véleménye szerint *nem lesz háború, ha a népek kezükbe veszik a béke megőrzésének ügyét és végig kitartanak mellette*, leleplezve azoknak az erőknek a mesterkedéseit, amelyek érdeke a háború és amelyek arra törekednek, hogy új háborúba sodorják a népeket.” A kurzívval szedett részt húzta alá Bernáthné az újságkivágatban, de azt a költő szó szerint nem illesztette be írásába; átfogalmazva cikke lezárásaként azonban felhasználta. „Kimondja, hogy ha a népek akarata érvényesül – zárta mondanivalóját –, akkor nem Háború lesz, hanem Béke.” Szabó Lőrinc szövege végül is nem hangzott el az említett műsorban. Csak jóval később közölte Simon István a költő prózai írásainak válogatott gyűjteményében *Balatoni naplójegyzetek* címmel.

Szabó Lőrinc nagy, és sokáig ismeretlenségben maradt költői vállalkozása, a *Vereség után* megszűlése is részben Bernáthék otthonához kötődik. Ebben a versben tőle kevésbé megszokott szerepben mutatkozik meg, a közösség szószólója akart lenni. Kabdebó Lóránt így jellemezte a költő szándékának bukásra ítélt voltát: „Maximális erőráfordítással végül is kudarcot vall. A felbolydult közélet különböző magyarázatot fűz a megnyilvánuláshoz, másrészt még mindig kísért a költő régi megítélésének emléke: még baráti körben is tartanak a vers politikai félremagyarázhatóságától. A bizonytalan politikai élet következtében a vers elvszerű marxista értékelése elmaradt, hangsúlyainak különböző értelmezése pedig a költő szubjektív jó szándékát, közösségi szolgálatát értékelni nem tudta.” Ma a tények ismeretében elmondható, hogy a háromtételes költeményt már a témája is alkalmatlanná tette a publikálásra.

Az 1954-es futball-világbajnokság berni döntőjében július 5-én a magyar csapat 3:2 arányban vereséget szenvedett Nyugat-Németország válogatottjával szemben. Ennek az eseménynek a hatását örökíti meg a vers. Az a tény, hogy a felfokozott várakozásokkal szemben Magyarország csak a második helyezett lett a világbajnokságon, igen feszült közhangulatot okozott. Egy hivatalos döntés nyomán több mint negyvenezren hallgatták végig a mérkőzés közvetítését a Népstadionban akkor. Ezt követően a szurkolók a Népstadiontól, a Rákóczi úton keresztül a Magyar Rádió épületéig vonultak, s azzal vádolták az ország vezetőit, hogy ötven Mercedesért eladták a meccset. Sebes Gusztáv – a magyar csapat kapitánya – visszaemlékezése szerint, a vereség után a határon Vas Zoltán fogadta a csapatot, és Tatára, az edzőtáborba vitte őket, ahol Rákosiék vártak rájuk. Piros László belügyminiszter közölte Sebessel, hogy a lakása védelem alatt áll. Rákosi a vacsorán megköszönte a világbajnokságon elért második helyet, és külön autókkal, rendőri kísérettel vitték haza a csapat tagjait. A Magyar Rádió háromórásra tervezett gálaműsora elmaradt. A vereségnek komoly politikai vetülete is volt, függetlenül attól, hogy a világbajnokságot követően utcai demonstrációknak nevezhető események is zajlottak.

Ebben a versben Szabó Lőrinc azt a kollektív, a társadalom majd minden rétegét átjáró bizakodást siratta el, hogy ez a nép egy vesztes háború után is dicső-

séget képes szerezni, hogy valamiben első lesz. Ha nem tudott megmutatkozni a világ előtt kultúrájában vagy történelmében, akkor megmutatkozik abban a sportban, melyre inkább figyel a világ. Vörösmarty *Zalán futására* utalva: tetszik vagy nem tetszik, „régí dicsőségünk”, mely az „éji homályból” eddig késett, most a világbajnokság idején látszott visszatérni. A költő nem osztotta azt a közvélekedést, mely szerint a döntő mérkőzés elvesztése egy elvtelen alku eredménye lett volna. A csapat, a küzdők, a reménykedő társadalommal együtt szinte megdicsőül a vereség során, az antikizáló költeményben.

A költemény keletkezéséről s a már elkészült rész fogadtatásáról ezt írta Szabó Lőrinc feleségének 1954. augusztus 2-i levelében: „A verseknek [Baránszky-Jób] László nagy reklámot csapott, Gyula is megfelelően értékelte őket. S azt a két részt is, amelyet, még Igalon, már megírtam a *Vereség után*ból. Az igen különleges darab lesz, ha el tudom készíteni, négy részre tervezem. Talán Auréliknál!” És valóban, Ábrahámhegyen készült el a harmadik, befejező tétel, a költő hite szerint sikeresen, ahogyan erről említést tett levelében Pártos Alice-nak, „balatonozós” útjának újabb állomásáról Füredről: „A maguk házában (érzésem szerint pompásan) folytattam és lezártam a nagy berni verset.” De még ugyanebben a levélben érintette a vers fogadtatásának kérdését is. Itt, Füreden, mint Lipták Gáborék vendége találkozott Boldizsár Ivánnal, a *Magyar Nemzet* akkori főszerkesztőjével, akinek a véleménye összegezte számára mindazokat a szempontokat, melyek alapján ezt a verset a hivatalosság megítélheti majd. A *Vereség után* megjelenése két oldalról is lehetetlennek tűnt. Egyrészt ott kísértett még a költő háború előtti közszerepléseinek kellemetlen utóhatása, mely félreértelmezhetővé tette – olykor nevetséges, groteszk módon – a vers egyes kitételeit. Erről a találkozásról feleségének beszámolva panaszkodta el: „Nekem igazán nem volt semmi olyan érzésem, megszerkesztésekor, hogy a »És kint már dördült a Siker nagy himnusza« kifejezésben a *Deutschland-lied* iránt megbecsülést fejeznek ki.” Másrészt a sportesemény, és az azt követő történés emléke érzékeny ponttá vált a politikai hatalomgyakorlók számára, olyannyira, hogy csak tíz évvel keletkezése után lehetett a művet kiadni.

A világbajnokságot követően a Magyar Dolgozók Pártjának sportügyekben is felelős osztálya jelentést készített a Politikai Bizottság számára. Ennek alapján az MDP Központi Bizottságának a titkársága 1954. szeptember 6-án határozatot fogadott el, amelyet a párt illetékes osztálya szeptember 13-án véglegesített. Ennek harmadik pontja a világbajnokság eseményeit különös érdeklődéssel kísérő közvéleménnyel foglalkozott: „A *Szabad Nép*, a *Népsport*, de általában az egész sajtó és a rádió túlságosan felcsigázta a közvélemény érdeklődését a világbajnokság iránt. Túlzottan nagy teret adtak a labdarúgósportnak, sok esetben háttérbe szorították a gazdasági élet, a termelés és a külpolitika fontos kérdéseit. A közvélemény túlzott felcsigázásának, a várakozási hangulat felfűtésének reakciója volt az a nagy csalódottság és letörtség a vereség után, ami a közvéleményben keletkezett, és amit az ellenség megpróbált zavarkeltésre is kihasználni.” Ennek fényében végképp

nem csodálkozhatunk azon, hogy nem volt a költemény megjelenések semmilyen tere sem. Ez a kudarc némiképp visszavetette a költő alkotókedvét is, ahogy erről szól is Baumgartnerékhez írott december 9-i levelében: „Meg persze, versek, versek és versek szükségeltetnének, és nincs rá időm. Meg aztán a kedvemet is eléggé elvette a tapasztalat, hogy a tinálatok elkezdett és Ábrahám-hegyen befejezett »futballvers« úgy megrekedt az uralkodó közérzet süppedékeiben.”

A verset Képes Géza közölte először egy birtokában lévő variáns alapján a *Kortárs* 1964. márciusi számában. A vers visszautasításáról a közzététel alkalmával ezt nyilatkozta: „A verset elhozta nekem – a rádió irodalmi osztályát vezettem akkor. Músortra is akartam tűzni a verset, de a vezetőségnek az volt a véleménye, hogy ezzel az eseménnyel ne foglalkozunk többé, még ilyen formában sem. Ezt akkor közölte a költővel, akit láthatólag lehangolt a hír, de aztán csak legyintett rá, s a verset nem kérte vissza. Azelőtt több ízben tapasztaltam, milyen aprólékos gondtal kezeli Szabó Lőrinc a kéziratait. Az eredetit és a másolatokat külön dossziéban tartotta, s ha a közlés végett átadott valakinek egy vagy több verset: a dossziéba, ahonnan kivette őket pontosan bejegyezte, hogy hova adta. Másik két dosszié még őrizte a többi másolatot. De ezzel a verssel, úgy látszik, valami baleset történt. A költő halála után megjelent gyűjteményes kiadásban nem szerepelt.” A „baleset”-et nem az okozta, hogy a kézirat lappangott, hanem az, hogy a hivatalosság számára még elevenek voltak azok a szempontok, melyek alapján a vers közölhetetlennek nyilvánított. A költemény gépiratos példányait elküldte barátainak is, így Bernáthéknak is. A *Vers és valóság* emlékezéseiben ezt nyilatkozta róla Szabó Lőrinc: „A futball-versem. Ma sem értem és ma is fáj, miért nem közölték.”

A költő 1955-ben megint munkatárssá vált, mikor festő barátja megírta emlékezés-regényének első változatát. Bernáth Aurél arra kérte, hogy nézze át az elkészült részeket, véleményezze, s ha úgy adódik, tegyen javaslatokat a mű jobbá tétele érdekében. Szabó Lőrinc javításai – mint ahogyan ez a költőnek Kodolányihoz írott leveléből is kiderül – elsősorban stíláriis jellegűek voltak. Szabó Lőrinc mint szerkesztő segítette elő a mű végső formáját, hogy a festő tehetsége minél teljesebben bontakozhasson ki, egy olyan területen, melyen korábban nem dolgozott hivatásszerűen. Nagy ügybuzgalommal közreműködött, olyan-nyira komolyan vette ezt a feladatot, hogy még – rossz egészségi állapotát figyelembe véve – végrendelkezett is e munkát illetően, s Kodolányit bízta meg ezzel, ha esetleg ő már nem lenne képes befejezni.

Ez év augusztusának második felében Ábrahámhegyen a regény átsimítását közösen folytatták, ugyanakkor Bernáth ekkor kezdett el dolgozni Szabó Lőrincet ábrázoló portréján. Erről így számolt be a költő Baumgartner Sándorhoz írott levelében: „Nem éppen viszonzásképp, de valahogy mégiscsak hálából Aurél nyomban elkezdett portretizálni. Pasztellben. Óriási (gyors) lendülettel felvázolt az udvaron, a messzi Balatonnal a háttérben (abban a barna ingzubbonyban, amelyet még nyáráról ismertek). Akkor azonban már az utolsó előtti napon voltunk, és ráadásul váratlanul értem jött Tihanyból egy privátautó, és elvitt Füredre, ahol

már várt a két Klára. Ez aztán ideiglenes szünetelést iktatott közbe a képcsinálásban. A mű iránt változatlanul nagy érdeklődés mutatkozott mindenfelé már az első hírre is. Azt mondják, hogy a vázlat körvonalai döntőek, s a legjobbat ígérik.”

Ugyanazok a benyomások kaptak hangsúlyt a már elkészült festményen, mint abban az esszészerű visszatekintésében a festőnek, mely a költő halála után két évvel hangzott el a Rádióban. Bernáth Aurél Szabó Lőrincet idéző e két vallo-mása nem kiegészíti, hanem feltételezi egymást. Amivel több mégis a kép, az a portrén megjelenített átható tekintet. Keresztüllát azon, aki a képre tekint, és nem indít párbeszédre, csak figyelmeztet az érzelmekkel szembeni, időn túli távlatra, e távlat harmóniájára, mely nem más, mint az öregség előrevetített melan-kóliája. A háttérben a táj jelzésszerű. A színek mintha megszűntek volna létezni, vagy a már szintelen létezésre utalnának. A költő megöregedett, s vele együtt a festő is. Mintha ebben a melankóliában, a képnek a lemondáshoz elvezető össz-hangzatában még újraélné a modell és a festő együtt sorsuk különféle korszakait, mintha egymásba gyűrődne a múlt és a jelen megannyi történése. Ebben a ki-egyensúlyozottság felé való törekvésben azonban érzékelni valami fájdalmas de-rűt, a lemondással visszanyert teljesség bizonyosságát.

A fennmaradt dokumentumok, a tárgyi emlékek, és ezek töredékes jelzésérté-két kiteljesíteni igyekvő képzelet csak keveset tud rekonstruálni a vendégségek, a baráti, családias együttlétek hangulatából. Mégis egy-egy megjegyzés, egy-egy megörökített, megőrzött emlék a kapcsolat szellemi, érzelmi jelentőségét vala-mennyire érzékeltetni tudja. Ilyen annak a cikknek egy részlete, melyben Bernáth Aurél a Badacsonyban élt Egry József temetésének körülményeire emlékezett vissza, és felidézte különös találkozását a szertartásra megkésve érkező költővel:

Ezeket éppúgy számítva, mint a két ministránsgyereket, tizenhatan gyalogoltunk Tomaj felé a koporsó után. Amikor a kocsi föl a hegynék, a temető felé fordult, négyen leváltak közülünk. Így már csak tizenketten maradtunk a sír előtti szertartáshoz. Ám ekkor váratlanul, egy bukszusbokor mögül Szabó Lőrinc derűs csodálkozó arca jelent meg, majd Lipták Gábor, a füredi barát. – A gyülekezet háttal állt a napnak, Lőrincet pedig éppen szemben velünk a júniusi nap teljes déli erővel sütötte. Talán e napsütés miatt, vagy mert arcán meglepedés ülhetett, hogy még időben ránk talált –, tény, hogy arcának csak egy pillanatig tartó derűje oly mélyen rögződött bennem, hogy emlékezetemben Jóska sírbatétele fölött máig ez a nagy arc ragyog. – Talán valami idegbaj ez, képzelet-rögződés vagy efféle, de a lefelé ereszkedő koporsó fölött mindig ott látom magamban ezt a tágrányított szemű, nyitottszájú, csodálkozó ragyogó arcot – értelmetlenül, mozdulatlanul, elmozdíthatatlanul. Egyik örökösen ereszkedik le a földbe, a másik fölfelé az égre tekint. E látványt, bárhogy is szeretném, nem tudom átalakítani. Ezzel az agyi görcssel immár tizennégy éve élek együtt. Időnként fölkattan bennem, majd újra kialszik. Ki tudja? Talán ez ösztökélt, hogy ily részletesen elmondjam ezt a történetet.

És kifejezi a költőnek vendéglátói iránt érzett háláját egy ajándéknak az ötlete 1954-ből, kis saját kezűleg készített füzet, melynek lapjaira Ábrahámhegyen szedett és leprévelt virágokat ragasztott, feltüntetve azok pontos botanikai meghatározását.

Ugyanígy saját maga tűzte össze azokat a lapokat is, melyeken néhány költeménye olvasható. Azon műveit gyűjtötte össze, melyeknek közlésére nem is gondolhatott már az ötvenes években. Ez az ajándék – mivel az összeállítás tartalmazza már a *Vereség után* című költeményt is – 1954 és 1957 között keletkezhetett, talán éppen a *Válogatott versei* megjelenése alkalmából született meg. E „szamizdat” kis kötet első verse, a *Gyermekek, tiétek a jövő,* az 1919-es kommunre való utalásai miatt került ide. Ezt a kommunisztikus kísérletek kritikája, a *Vang-An-Si,* majd a másik keleti témájú költeménye, *A bolond igazsága* követi. Úgy érezte, az utóbbi vers tanulságának – „ami hasznos, mind magának árt csak” – különös, személyes aktualitása van az elmúlt évek tapasztalatai alapján. A folytatás a diktátor elvont eszméjét megörökítő *Vezér* (1928) és e költemény 1938-as fogadtatásának bonyodalmaival megidéző *Magam ügyében,* melynek még nagyobb üzenetértéke lett az évek során, azzal, hogy megfogalmazta a költői szuverenitás örök igényét: „hogy legyek költő, magyar és szabad, / kit nem küldenek és nem tiltanak”. A hatodik és a hetedik vers az első bécsi döntésre reagáló hazafias megnyilatkozás. Nyomukban a második világháborúban harcoló katonákért szóló *Közel és messze* jön. A kilencedik, a *Bűn?* és a tizedik, a *Te is?* igazolóbizottsági tárgyalások idejét, meghurcolását idézi meg, a tizenegyedik, a záró vers pedig maga a *Vereség után.* Feltehető, hogy ezt a kis füzetnyi összeállítást másnak is elküldte, a versek gépiratai másodpéldányok.

Az utolsó év leveleiben gyakran beszámolt munkáiról, melyek elsősorban fordítások voltak, szerződésben vállalt kötelezettségek. Olykor panaszkodott, hogy saját alkotásaira nem is jut ideje. „De jó volna itt saját magamnak dolgozni! Azonban a Krilovok szorítanak, s egyelőre a Shakespeare” – írta Igalról, 1954 júliusában. Volt, hogy kellemetlen hangulatának adott hangot: „Rosszkedvű vagyok, olyan szomorú, mintha egyenesen a verseim gyártottak volna” – olvasható 1951-ből származó soraiban. Vagy teljes közönyéről szólt: „Gyönyörű nap van, az ég fénnel és árnnyal és ellentmondásokkal teli: verebek csiripelése mond ellent saját magának; de engem nem érdekel az egész ügy” – tudósított egy 1955. július 18-ra keltezett levelében. Többször került szóba egészségi állapota, s néha türelmetlenül fogadta Bernáthné aggodalmait: „Tanácsait még egyszer köszönettel vettem és csak annyiban mellőzöm, amennyiben az egész életet jobban megvettem, mint gondolja” – válaszolt 1955 júliusában. Nem sokkal később pedig indulatosan így szólt vissza: „Ne tessék beleszuggeralni a sírba!!!” Az asszony, mikor hírét vette, hogy a költő megint beteg, 1957. szeptember 19-i levelében gyengédén meg is róttá, amiért olyannyira nem vigyázott az egészségére.

Szabó Lőrinc utolsó éveit többféle, olykor egymásnak ellentmondó vagy egymást feltételező magatartások jellemezték. A reménykedéssel együtt járt a ter-

vezetés, az újat akarás, a műfordítói malomból való szabadulás igénye, a betegségekkel, a sorsszerű vagy a mindennapi megpróbáltatásokkal eljött élettől, az őt körülvevő világtól való búcsú igénye, vagy a néha tétova, sietős szándék az összefoglalásra, a tanulságok levonására, az emlékek megörökítésére: megmenteni valamit az egykor mindenből.

Az utolsó évekkel megnyíltak számára a publikációs lehetőségek, életkeretei kedvező irányba változtak. Mégis úgy érezte, hogy sok mindent, a meg nem született műveket már jóvátehetetlenül elvették tőle. Sorsa fordulatát, könyvei megjelenését nem tudta elégtétellel nézni. Mikor 1956 szeptemberében beválasztották az Írószövetség elnökségébe, fáradt távolságtartással ezt nyilatkozta: „Csakhogy szövetségi becsvágyak most már nem buzognak bennem. S ezt az a tizenkét év okozza, amellyel közelebb kerültem a halálhoz.” Nem csak az egészségi állapotára utalt e megjegyzéssel.

1954 legvégén, december 30-án hajnali három órakor hátsófalai szívinfarktust kapott. 1955. január 1-jétől egy hónapig az ORFI I. belgyógyászati osztályán ápolták, majd Bernáthné betege lett a reuma-osztályon. Ezt követően már minden jövőt illető képzetét áthatja a végrendelkezés kényszere. A végzet homályos, betegségek általi közelléte elhozta számára idejekorán az öregség érzetét, szellemiségét.

Utoljára 1957 augusztusának legelején járt Ábrahámhegyen. Az itt töltött négy napot idézte fel Bernáthné visszatekintésében, s vele a fáradt, közönyös, munkaképtelen költő alakját. Majd Tihanyban tartózkodott a hónap további részében. Innen hazahívták, hogy aláírja *A magyar írók tiltakozása az ENSZ ötös-bizottsági jelentés közgyűlési tárgyalása ellen* című nyilatkozatot. A hazahívás, illetve Budapestre utazása oly hirtelen volt, hogy készületlenül érte a lakás festése körüli teendőkkal elfoglalt családját is, alvóhelye sem volt az otthonában akkor, Bernáthék lakásán töltötte az éjszakát, és még – Bernáthné feljegyzésének tanúsága szerint – három napot. Az asszony, amikor a költő távozott tőlük, ezt jegyezte fel naplójába: „Lőrinc elment végleg.” Barátjuk ott-tartózkodása terminusára akart utalni, de e mondat később végzetes tartalommal telítődött.

Ezt követően a költő Balatonfüredre ment, Lipták Gáborék vendége volt pár napig, majd átköltözött Illyésékhez, Tihanyba; itt kezdődött betegségének végső szakasza. Szeptember 12-én rosszul lett, mentők kísérték a füredi szívkórházba. Először szívtrombózisra gyanakodtak. Pár nap múlva felhozták Pestre. Pártos Alice tanácsára vagy közbenjárására az akkori Mező Imre – ma Fiumei úti – Gömöri-klinikára vitték. Itt halt meg 1957. október 3-án.

Húsz évvel később Bernáth Aurél ezt jegyezte fel napló füzetébe:

Érdekes, hogy Szabó Lőrincről álmodtam. Az álom eléggé különös volt. A délutáni alvásnál is folytatódott.

Ábrahámhegyről bementünk Tapolcára, még ott vásároltunk a piacon. Ahogy a városba érünk, eszembe jut Lőrinc. De semmi egyéb. Bemegyek a

lányommal egy kávéházba, s amíg iszom a szokásos adagot, mintha Lőrinc ágaskodna a kávéházban, de ezt a képet gyorsan kitörlöm a fejemből.

Fizetni kellett a kisasszonynak, indultunk hazafelé Ábrahámhegyre, s ahogy a kúphegyek közé ér a kocsi, újra csak jön az emléke, s azt hiszem, még szóltam is a lányomnak, hogy errefelé jól érezné magát Lőrinc.

De aztán elröppent, majd újra jött ugyancsak ez a kísérőbeszéd.

„...kiveszek neki egy szobát, én ehhez értek, s tudom, hogy milyen jó lesz neki... aaa... mondom magamban, nem olyan válogatós ő, majd kiveszek egy nagyméretű parasztszobát, előtérben konyhával.

De miért kellene neki konyha? kérdezem csöndesen magamban. Nem kell neki konyha... inkább azt mondd meg – biztatom magamat –, hogy erre a kis csúcsos hegyre fölmenne-e.”

Ő már... s itt újra a valóság röppent az agyamba, ő már erre nem menne fel.

A kötet összeállításáról

A gyűjtemény Szabó Lőrinc összes fennmaradt levelét tartalmazza, melyet Bernáth Aurélhoz és Bernáth Aurélné Pártos Alice-hoz írt, jó néhányukban természetesen megszólítva a házaspár gyermekét, Bernáth Máriát is. Ugyanakkor tartalmazza Bernáth Aurélnak a költőnek küldött összes levelét is. Bernáthné Pártos Alice leveleiből csak azok kerültek be az összeállításba, melyben foglaltakra Szabó Lőrinc soraival reflektált, vagy pedig a költő életére, pályaképére vonatkozó adalékkal bírnak. Bernáth Aurélné emlékezése a költő utolsó napjaira, teljes terjedelmében e helyen olvasható először. Szabó Lőrincnek a Bernáth családhoz írott leveleinek sorát némiképp megbontja egy Illyés Gyulával való levélváltása 1955-ből, melynek apropója Illyés Szabó Lőrinc *Válogatott verseit* bevezető tanulmányának a megszületése. Ennek e helyen való közlését az indokolta, hogy néhány momentumában kapcsolódott a Szabó és a Bernáth család kapcsolatának történetéhez, illetve a költőnek Bernáthékhoz írott akkori levelének tartalmához. Az összeállítás magában foglalja még Szabó Lőrinc mindazon verseit, emlékezéseit, melyek valamilyen módon kötődnek Bernáthék személyéhez, hogy teljesebbé tegyék annak a kapcsolatnak a képét, melyről csak hiányosan vallhatnak a fennmaradt levelek.

Az itt közölt dokumentumok egy részét korábban publikálta Laczkó András, aki egy tanulmányt is közölt Szabó Lőrinc és Bernáthék kapcsolatáról. A közlésnek lelőhelyét a jegyzetekben feltüntettem.

A Szabó Lőrinc által írott levelek kettő kivételével Bernáth Aurél és Bernáth Aurélné Pártos Alice hagyatékában találhatók, melyet 1992-ben vásárolt meg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Az említett két levél a *Magyar Művészet* szerkesztőségi iratanyagához tartozik, mely a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézetének Adattárának állományát képezi. Bernáth Aurél és Pártos Alice által írott levelek jelentős része az MTA Könyvtára Kézirat-tára Szabó Lőrinc-hagyatékában található. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattá-

ra négy Bernáth Auréltól származó levelet őriz. Egy Lipták Gábor hagyatékával maradt fenn, és három – a festő, illetve a felesége által írott – pedig Szabó Lőrinc hagyatékának azon részét képezi, melyet a Múzeumban helyeztek el.

A szöveggözlés hűségre törekszik, de a levélírók helyesírását a mai gyakorlat-hoz közelítettem. Megtartottam az idegen szavak, nevek eredetileg használt formáját, s a becenevek is eredeti alakjukban szerepelnek. A keltezés írásmódját nem egységesítettem. Ugyanakkor a []-be tett dátum a postabélyegzőről vagy a tartalom alapján volt megállapítható. A számomra kivehetetlen szövegrészeket [...] -l el jelöltem. A könyvet jegyzetanyag és névmutató egészíti ki.

*

Köszönettel tartozom Szabó Lőrincné Blazovits Évának, Gáborjáni Szabó Rékának és Bernáth Máriának, akik hozzájárultak a levelek közléséhez. Illyés Máriának, hogy rendelkezésemre bocsátotta azt az Illyés Gyulához írott Szabó Lőrinc-levelet, melyet e helyen teszek közzé, és beleegyezett édesapjának Szabó Lőrinc-hez írott levelének publikálásába. Köszönet illeti a szakmai segítségért Kabdebó Lórántot, akitől e kötet ötlete is származik, Bernáth Máriát, Mázi Bélát, az MTA Könyvtára Kézirattárának munkatársát, aki feldolgozta Bernáth Aurél és Pártos Alice kéziratos hagyatékát, az Akadémiai Könyvtárnak, a Petőfi Irodalmi Múzeumnak, az MTA Művészettörténeti Intézete Adattárának, illetve az Illyés Archívumnak a munkatársait.

Horányi Károly

IRODALOM

Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 51–55.

Laczkó András: „*Drága volt nekik a barátság*”. *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélékhoz*. Műhely, 1981. 3. 49–58.

Laczkó András: *Vita az absztrakt művészetéről. Bernáth Aurél és Szabó Lőrinc levelezéséből*. Somogyi Néplap, 1980. okt. 12. 6.

Szabó Lőrinc: *Napló, levelek cikkek*. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Szépirodalmi Kvk., 1974.

Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1947–1957). Párbuzamosok. Sajtó alá rendezte, bevezette és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Magvető, 1993.

Ne panaszkodj a magányodat! Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincel és Szabó Lőrincné Mikes

Klárával 1948–1957. Összeállította, az előszót és a jegyzeteket írta Horányi Károly. Argumentum, 2002.

Szabó Lőrinc: *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*. Sajtó alá rendezte Kiss Katalin és Lengyel Tóth Krisztina. Osiris, 2001.

Kabdebó Lóránt: *Az összegzés ideje. Szabó Lőrinc 1945–1957*. Szépirodalmi Kvk., 1980.

Kabdebó Lóránt: *Szabó Lőrinc pályaképe*. Osiris, 2001.

Bernáth Aurél: *A múzsa udvarában*. Szépirodalmi Kvk., 1967.

Bernáth Aurél: *Egy festő feljegyzései. Napló*. Szépirodalmi Kvk., 1978.

Pünkösti Árpád: *Rákosi bukása, száműzetése és halála 1953–1971*. Európa, 2001.

Zsolt Róbert: *Puskás Ócsi*. Szabad Tér, 1989.

Levelek

1933–1938

1.

Kedves Lőrinc,

köszönöm leveledet. Nem is tudod, hogy ezzel Alice-nál milyen vizsgán estél át. Ő a nagy elintéző, s ha ilyen precíz munkára talál másnál is, szívébe zárja azt. Férfi vagy – mondá. Azóta újra olvassa verseidet, s ami rendben volna persze. Félő csak az – az eddigiek után –, hogy különösen az „igazságról” alkotott véleményéhez erősítéseket adtál egy verseddel, mely szerint az: idegállapot vagy megfogalmazás legyen. Ez rendkívül aggasztó rám. Alkalmasint – egy újabb versben – számomra küldj e térre segédcsapatokat.

Mondanom sem kell, hogy igen örültünk ittlétednek. Kár, hogy ilyen rövid ideig voltál. De úgy siettél, mintha az István napi körmenetre a díszmagyarodat kellett volna próbálni.

Nagyon várom a két verset. Kíváncsiság éget Mesterem. A *Pesti Hírlap*ban való közlést engedd meg, hogy meggondoljam. Nehéztermészetű családból származom. Majd később visszatérek rá.

Kézcsók Klárinak –

Téged ölel:

Aurél

1933. VIII. 21.

A végső harc

Fehér? Vörös? – Fáradt vagyok már
s mosolygok, mint az öregek,
akiket dühös ifjuságom
önző kutyáknak nevezett.

Ráztam a büszke rongyot én is,
hittem, akartam nagyokat,
s most csak az fontos, hogy elektro-
kardiogramom mit mutat.

Most csak az fontos... Az se fontos,
semmi se fontos már nekem:
rossz perceimben kárörömmel
nézek végig az életen.

A harc? Nem „az a harc” a végső!
Más ellenség az igazi!
S ha azt hiszed, hogy tévedek, majd
meggyőznek a sír férgei.

1933

Rólam először elektrokardiogramot dr. Bernáthné Alice készíttetett Pöstyénben, ahol fürdőorvos volt. Inkább csak játékból, mint igazi szükségből, hiszen akkor még csupán ideges szívdobogásaim jelentkeztek. Erre utal a vers és az ellentáborokból történt fokozatos, már majdnem teljes kiábrándulásra. Az utolsó strófa félreérthetetlenül az Internacionáléra is céloz. (Szabó Lőrinc: *Vers és valóság*)

2.

[1934. jún. 18.]

Kedves Lőrinc,
természetesen nagyon szívesen látunk Benneteket, otthon vagyunk, szervezzétek föltétlenül úgy az utatokat, hogy legalább pár napot itt tölthessetek. Viszontlátásig üdv. és kézcsók Aurél

Kedves Klára és Lőrinc, örömmel várunk Benneteket. Rendezzétek úgy, hogy ne csak 1 napot – mint Lőrinc írja – hanem hosszabb időt lehessetek itt. Értesítsetek mikor jöttök.

Most is vannak itt pesti barátaink – Fruchter Lajos van itt a családjával pár napra. Jó mulatást Párizsban és minden jókat.

Szeretettel üdvözteket küld

Alice

VI. 18.

3.

Pöstyén, 1934. VII. 3.

Kedves Lőrinc,

köszönöm szíves leveledet. Tartalmának nagyon örültem különösen, hogy írod, az Ernst Lajos féle megoldást. Tegnap küldtem egy levelet Kemény Simonnak, amelyben emlékeztettem a dologra, így ez hát felesleges volt. Ugyancsak nemrégén írtam Hatvany Ferenc br-nak ezen célból. Ehhez nincs ugyan sok reményem, de mindazonáltal pár napot még várok az Ernsthez írandó levéllel Hatvany t.i. még jobb megoldás volna, mint Ernst. Mindenesetre nagy gond szakadt le rólam, s hálásan köszönöm kedves Öregem szíves közbenjárását.

Az általad kikötött ellenszolgáltatásomat tán úgy lehetne megoldani, hogy egy kérdőívet beküldünk neki szept. elején, s így az interjú aznap megjelenhet, amikor Pestre ér. Ha ez nem megfelelő, természetesen Téged értesítelek először a megérkezéséről.

Még nem köszöntem meg Neked a beküldött szép versedet. Nagyon tetszett. Alice a Szvetakétu névvel volt egy kicsit megakadva, de megnyugtattam.

Kérdezed, hogy mi teszi az itteni fogorvos jóságát. Erre nehéz, vagy csak igen röviden lehet felelni. Azon kevés mesteremberek közé tartozik, aki érti mesteriségét. Ez nagy dolog. Nem mondhatnám, hogy valami különös specialitása volna, a türelmén kívül. Ez viszont valami egészen speciális. Állati. S ez egy fogorvosnál megfizethetetlen. Kiválóan ért foghúskezeléshez, amihez az orvosok többségének halvány befőtje (dunsztja) sincs. Általában a fogorvosok csak felületi kezelést adnak a foghúsnek, ez mindenféle sebészi manővereket végez. Azonkívül remek technikus ő, hídépítési mérnök, szerintem képes volna arra is, ha valaki megrendelné, hogy egy híd traverzei közé egy miniatűr spieldose-t építsen be, mely paprikáscsirke-evésnél Wagner „auf hohen Bord du bleicher Mann”-t játsza. Egy jó fogorvostól többet aztán nemigen lehet kívánni. Különben egy érzelmes ember, s ez sem lekicsinylendő tulajdonság a fogászatban.

E jellemzésből következtethetsz a hőmérő állására, mely ma 34 fokot mutatott. Isten velünk.

Klárival együtt szeretettel üdvözl:

Aurél

A képkeretező címe Breitner István V. Harmincad u. 2. A Vörösmarty térre néz az üzlet.

„Ez vagy te!”

Ne sirass, fiam, Szvétakétu! Én se
sírok már érte:
nem olyan fontos dolog a halálom.
Semmi se vész el ezen a világon,
egy a lélek és ezer a ruhája
s a valóság csak ez a könnyü pára.
Ne sirass, Szvétakétu!

Száz virágból hordják össze a méhek
a drága mézet,
száz illatot és száz színt elkevernek,
így találják meg a sokban az egyet:
egy a valóság s ezer a ruhája,
a lélek az egy, ez a könnyü pára,
hiszed-e, Szvétakétu?

Folyamok futnak keletnek, nyugatnak
és megnyugodnak;
melyik melyik volt, nem tudja a tenger.
Én is megteltem már az örök eggyel:
egy az anyag s minden más csak ruhája,
lelkünk öltözik, ez a könnyü pára,
érzed-e, Szvétakétu?

Vágd meg e fűgét! Mi van benne? Csak mag?
Vágd szét a magvat!
Mit látsz? Semmit? – Ez a semmi a magban,
ez nő meg fává, ez a láthatatlan:
ez a lélek, a mindenség csirája,
ez a valóság, ez a könnyü pára,
tudod-e, Szvétakétu?

Eltűnik, mint ha sót teszel a vízbe,
de ott az íze:
mindenen átszap az örök lehellet:
az isten él, az isten A Te Lelked:
ez a valóság, melynek nincs halála,
ez a mindenség, ez a könnyü pára:
Ez Vagy Te, Szvétakétu!

4.

935 IX. 13.

Kedves Klára és Lőrinc, nagyon köszönjük k. gratulációtokat.

Tulajdonképpen szept. vége felé vártam a gyereket, de a kislány született, úgy látszik türelmetlen, mint a mamája – már szept. 1-én megérkezett. Még este 7-ig dolgoztam, 8-kor itt Pöstyénben megindult a szülés, és épp csak annyi idő volt, hogy azután beszállítottak Pozsonyba. ½ 4-re itt volt a kislány, simán, jól ment minden. 10 napot töltöttem a Szanatóriumban, most már napok óta nagyrészt ágyon kívül vagyok, tegnap már lent voltam a rendelőben. Rövidesen remélem Pesten leszünk.

A kislány: Mária-Lívia, kékszemű, sötétszőke hajú, rózsás bőrű gyerek, hosszú ujjai és hosszú körmei vannak, 49 cm volt születéskor, jól táplálkozik és nagyon kedves. Egész boldog vagyok vele.

Egyelőre nov. 1-ig a régi lakásunkra megyünk. Lehet, hogy bejáró gyermek-ápolónőt veszek, amíg nem kezdek el ismét dolgozni (pár hétig), legjobb szeretném magam ellátni. Egy idegen ember a lakásban azt hiszem csak idegesítene, nem szeretnék egész napra venni senkit.

Remélem Klárikám, Ti mindnyájan jól vagytok, és hogy az új lakással meg vagytok elégedve. A gyerekek egészségesek? A kis Lócit be tudátok írni az iskolába vagy csak jövőre?

Sok szívélyes üdvözzel Mindannyiatoknak

Alice

Kedves Klári és Lőrinc,

Nagyon köszönöm én is szíves gratulációtokat. Igen örülök a gyerekeknek. Aranyos.

Alkalmasint írástok meg címeteket, mert elkallódott valahogy. Azért ezt a levelet is a szerkesztőségbe küldöm.

Kézcsók és sok baráti üdvözzet

Aurél

5.

938 VIII. 2.

Kedves Lőrinc, nagyon örültünk lapjának s annak, hogy végre élet-jelt adott. Mulatságos – kb. 6 évvel ezelőtt ugyanazon a ponton, amit Maga megjelölt, festett Aurél. A Titisee-t festette, még a Hotelnek egy csücske is rajta van. Ez Aurélnak egyik legjobb képe. – Talán Maga is legszebb verseit fogja ott írni. Aurél Freyburgból ment oda ki, ahol hosszabb ideig voltunk Szilasiéknál, akik akkor ott laktak. Maga volt Freyburgban?

Klára és a gyerekek hol vannak? És hogy vannak? Nyaralnak ők is valahol?

Az idei nyár nem valami kellemes számunkra. A Szanatórium rosszul megy. Akkor is mindig voltak bajok Schmidt és köztem, mikor jól ment minden, hát még most. Ha egyedül lennék s nem lenne családom, rég itthagytam volna Pöstyént, a munkám nem elégít ki, emellett ki vagyok használva, saison elfoglaltság is csak s nem egész éves s nyugdíjam sincs, s ehhez még keveset is keresek. S egyre kevesebbet. De nem is ez a legfontosabb, hanem az, hogy most, hogy tényleg rosszul megy Pöstyénnek és Schmidtnek, úgy érzem magam itt, hogy jobb szeretnék megsemmisülni. A szó szoros értelmében nem tudom, hogy meddig bírom idegekkel. – Viszont Pesten alig keresek valamit, s bizonyára Aurél is kevesebbet fog tudni eladni az idén. Azon gondolkodunk, hogy feladjuk a lakást – mert aligha lesz lehetséges fenntartani. De hogy azután mi lesz, nem tudom.

Jó lenne kicsit beszélgetni, Lőrinc. Talán be tudná úgy osztani visszautazását, hogy Wienből idejön s innen Pestre. Nagyon örülnék én is, Aurél is, ha legalább pár napra idejönne.

Minden jót kedves Lőrinc. Mindketten szeretettel üdvözljük

Alice

Arcképvázlat Szabó Lőrincről

Egyenetlenül alkotott ember volt. A feje, még magas termetéhez viszonyítva is nagy, késői éveiben szinte akromegáliára gyanús. Három alkateleme: az erős áll, a nagy, érzéki és jó rajzú száj, a szilárd építésű orr, erős és homogén egységbe állt össze, de ugyanakkor a szem és homlok se rajzban, se kifejezésben nem adott ilyen egyirányú szuggesziót. A szem különösen majdnem tétovának volt mondható és nemcsak az erős szemüveg torzításától, vagy a sok olvasás okozta fáradtságtól veszítette el élet, hanem már eleve egy olyan riadt, de figyelő emberre utalt, kinek e két, elég távoli érzelmvilág összehangolásában kell rendet teremteni. Csak az utolsó éveiben költözött szeme kifejezésébe valami meleg emberi is, olvasáskor különösen, amint sötétkeretes szemüvegét a homlokára tolva, az arcához egész közel hozott könyvből fölneztet, egyes mondatok között. Ilyenkor néha sírt is. A felolvasások alatt, hogy látását jobban koncentrálja, egyik szemét gyakorta tenyerével fedte be, ami keserves, sőt fájdalmas benyomást keltett. Gyötrött redők is képződtek ilyenkor a homlokán és a fedetlenül maradt szemre fáradt szemhéj ereszkedett.

Elég dús és erős rajzú szemöldöke volt. Ebből egy-két szál az utolsó éveiben természetellenesen hosszúra nőtt, úgyhogy még a füle mögé is elért. Babonásan óvta ezt a rendellenességet, mintha ereje függött volna tőle, vagy varázshatalma a nők fölött. Egy kicsit az olasz jetatórékra emlékeztetett, játszva is, elhitetve is magával saját természetfölötti képességeit. Hosszú haja, mely reggelente a fésű szántását még tartotta a nap folyamán már olyan zilált állapotba került, hogy nemcsak a fülét, de még ezt a fülre érő szemöldökszálat is eltakarta.

A nagy fej egy aránytalanul vékony nyakon ült. Nehezen is bírta. S mivel az arc amúgy is a komolyság és nehéz sors kifejezésével volt terhes, jobban kiemelte a nyak vékonyságát, s azt, hogy a fejet mindinkább a föld felé engedi hajlani.

Az enyhén beesett mell, hajlott hát és a különben sovány törzs is megtette a magáét ahhoz, hogy a fej érvényesüljön. Még hosszú karjai is rendszerint esetlenül lógtak oldalán, kerülték a heves mozdulatokat, s így megjelenésekor semmire terelte el figyelmünket az arc életéről, melyen a távollét, az erőszakos életközeli, a kajánság, a kemény erő és átható figyelem váltotta egymást. A szeretet, az ellágyulás kifejezését ez az arc nem ismerte. Hú tükre volt így talán a szívnek?

Hadd feleljek erre közbevetőleg, noha eddig csak a „külsővel” foglalkoztam.

De vajon szükséges ezt kérdezni, miután letettük kezünkől *A buszonhatodik évet*?

Emberi pokol előtt állunk, ha erről az oldalról próbáljuk megközelíteni. Pokol az, ha nem tud felszakadni a szív. Neki a büntudat határáig kellett eljutnia, hogy felfedezze magában és hagyja magából ömleni puhább anyagát, amit egy életen keresztül rejtett, mert félthette pontosságát, mikroszkopikus figyelmét és saját igazságszövevényét, amire életművét építette. Akkora tény-imádat élt benne és annyira irtóztatott, ha a szív érzelme a tények igazságát ferdíti, hogy a jelzőket grammra működtette.

A buszonhatodik év más összképbe helyezi művét. Tisztában kell lennünk az-
al, hogy ami – mégha későn is – megnyilatkozott, meg kellett hogy legyen ko-
rábban is. Akkor viszont a szívnek micsoda zárlatai, csapóajtói működhetek
benn, hogy így alakította művét.

Túl egyszerű volna így. Felelni kell arra is, hogy mért jöhetett ez az áradás
ilyen későn. Az emberi pokolnak, amiről az imént beszéltem, talán csak itt nyíl-
nak ki igazán az ajtajai.

Egy emberi sors annál nehezebb, minél ellentétesebb érzemvilága van a szívnek,
és egy művészsors annál elviselhetetlenebb, minél ellentétesebb érzemvilágot kell
kifejezésre juttatni, és egyenesen pokolnak mondható akkor, ha az önállította erköl-
csi normák klauzúrája a szerteágazó indulatokat zárlat alatt tartja, tehát nem hagyja
őket kiélni. A maradéktalan önmagát-adás pedig elemi írói indulat.

Benne egy kényszerű polgár keveredett a szatírral, az önfeláldozó, gyerekeit
szerető családapa, a kötelékeket gyűlölő szabad emberrel. Mint erkölcsi megfon-
tolásokból monogám ember, úgyszólván dupla házasságban él, de olyanban, ami
mellett még fölfalta volna a világ összes nőjét. S ez a három fontosabb ellentét
csak indulásul szolgáljon. Mert itt vannak még a kisebb tételek is: a feleségével va-
ló gyilkos küzdelem – ami az életmű jórészét teszi – nem jelenti azt, hogy holtáig
ne szeretné. Holtáig hűtlen hozzá, de holtáig lelkiismeretfurdalása van emiatt.
A másik asszony létét rejt, mert büntudata van, és 25 éven át nem sokkal adha-
tott neki többet – legalábbis az asszony által olvasott négy szonett tanúsága sze-
rint – mint hogy: „soha nem untam édességed” meg azt, hogy az ő léte, számára
„bőség és szükség” és hogy „ne félj” – de az öngyilkossága után megadja neki a
világ egyik legmélyebb szerelmét, amiről nem egyben, de további 116 szonettben
tesz tanúságot, ami egy Petrarca-i hűséggel vetekszik.

E kötet megjelentetése életének legmerészebb tette. Csak a közelgő halál ér-
zete tehette szabaddá az utat, amikor már leszámolt élete kereteivel, melyeket
iszonyú erővel tartott maga köré, hogy beleférjen valahogy egy társadalmi rend-
be, hogy létezni tudjon egyáltalán a garasos normák, meg az ő saját – lehet, hogy
tradicionális – erkölcsi elvei szerint.

Legmerészebb tette, mondtam, mert magára kellett vennie a sérelem súlyát,
amit ezzel a könyvvel a feleségére mér, s amit Klára – hadd említsem itt meg ezt
– egy nagy ember módján elviselt.

Nem akármilyen gátszakadás volt itt. Eljött a pillanat, amikor nem szégyellt már semmit, ami benne van. Talán még élete változatos zabláji miatt érzett dühe is sarkalta, hogy egyszer már istenigazában mindent bele a műbe, elsősorban a szívet, úgy ahogy van, úgy, amilyen ő. Ha közben netán egy szatír aljas indulata kér szót, bele az aljasat is. Shakespeare-i mélységek, az emberi szív ezernyi rezdülésének mikroszkopikus rajza és éteri szépsége mellett legyen ott az aljas is, csak hogy minden bent legyen, csak hogy végre teljesen ő legyen. Még egy ilyen könyvben is, mint *A buszonhatodik év* „bög teste óljában a szörnyeteg”, hogy az ő kifejezésével éljek. Nem bírta fékezni magát, hogy az álom-könnyűségű emlékezés és panasz hangjai közé ne vegyítse a szatír hörgését. Mikor a tervezett kötet kéziratát megkaptam tőle, kértem, könyörögtem, hagyja ki a 70-ik szonettet. A feleségére, a gyerekeire, a barátnő fiára és különélő férjére legyen tekintettel. Belátta, megígérte és a végén mégis benthagyta. Búcsúzott akkor már az élettől, senki érzékenysége nem számított.

„Bög teste óljában a szörnyeteg”. Ez a szörnyeteg másnál, ahogy Baudelaire-nél az „állat”, megeszi a szívet. Ő a kórházi ágyon, súlyos szívinfarkattal tetéztve, fedezi fel a legtisztább szerelmet, s megjeleníti olyan erővel, amely majdnem életrekelt egy holtat, s ugyanakkor, mondhatnám két szonett között kiteszi magát komoly életveszélynek, órákra megszökik a kórházból, egy újabb kalandra.

*

Abból indultam ki, hogy a szív nemigen ült ki arcára. Nagy formái nem voltak mozgékonyak, gyakran, mint egy faragott bálvány hatott. Még gyámoltalanság is lerítt róla, különösen, ha belépett a szobába. Suta mosolya volt ilyenkor, s a – rendszerint – nem rászabott ruhákban, idétlen nagy diáknak látszott. Ahogy leült, szívesen engedte át másnak a szót, de feszülten figyelt és gyakran – ha keze a szék, vagy fotel karfáján pihenhetett – mutatóujjával gyorsírási jeleket rajzolt a levegőbe. Írta a hallottakat. Nem mintha azokat valaha is elfelejtette volna. De gyakorolta magát, hogy jól kihasználja idejét.

A belső egyenetlenség és feszültség, a kuszált sors, az örökös pénzgondok nem tették nyugodt társalgóvá. Előbb-utóbb valami „robbant” a jelenlétében, s az indulatban torzult az ítélete. Ő, akiben a legfinomabb ész működött, aki annyi tengernyi és bonyolult emberi rezdülést írt le kristálytisztá értelemmel, a beszédben majdnem mindig elvetette a súlykot. A lélek bonyolult szövevényében sohse tévedt el, az élet nagy dolgai előtt rendszerint támolygott. Pedig józanság lakott benne és hatalmas szenvedély, hogy ennek érvényt szerezzen. Nem bírta el a megtörtént tények árnyalati ferdítését se, amint azok a humor, vagy színes előadás kedvéért bizony oly gyakran ferdülnek.

Kíméletlenül igazított helyre mindent, leszerelve a csattanót, pőrére kopasztva így a lelkes csevegőt. Romantika vagy illúzió? Mintha legyet akartak volna vele etetni. Mit szenvedhettek azok a szegény nők, akikkel összehozta a sors? Akik

mégiscsak az ábrándok puhább anyagát is hordozzák szívükben. Ezt csak Klárán, a feleségén tudtam lemérni, akit képes volt porig alázni, ha vele ellentétes véleményen volt, vagy ha a legkisebb illúzió bujkált egy mondata mélyén. Nem ismert mértéket ebben, csak nagy fejszével dolgozott, azzal se törődve, hogy letaglózza közben egy baráti együttlét meghittségét.

Igy néha monstrumként hatott, bár érezhető volt, hogy közben nem bírja el önnön lényét sem. Apró jelek mutatták, hogy tudja elviselhetetlenségét, s hogy önnön tengelye körül forog. Jelek mutatták sokszor egy medve ügyetlenségére valló jelek – s ezt meghatottsággal mondom el –, hogy milyen drága volt neki a barátság, noha igazában nem tudta megmutatni, vagy kifejezni érzését, mert az ilyen puha anyagot nem kedveli.

Csak egyszer leplezte le magát előttem. Hadd meséljem el ezt a maga egyszerűségében megrendítő jelenetet.

A történet háttérében Illyés Gyula van, a nagy és páratlan barát, akit ugyan szintén nem szűnt meg marni, és akivel éppen az itt elmondandó történetet megelőzően súlyos összecsapása volt. Erről tudtam.

1955 nyarán történt. Lőrinc nálunk nyaralt a Balatonon. A *Válogatott versek* kötete volt akkor megjelenendő, hosszú szünet után az első kötet, melynek anyagát Illyés válogatta és hozzá előszót is ígért.

Egyik nap a kertben ülünk, postás jön és egy vastag levelet tesz le Lőrinc elé, Gyula előszavát.

Lőrinc mérhetetlenül nyugtalan lett. Fölugrott, s ide-oda topogott az asztal körül.

– Nem bírom elolvasni – mondta – olvasd el te, s majd mondd meg milyen.

Kezdtém magamban olvasni. De közben éreztem, hogy nem veszi le szemét rólam, noha egy fél óráig is eltartott az olvasás.

– Milyen? – kérdezte, mikor meghatottan letettem ezt a meleg baráti szívvel és csodás ésszel írt páratlan tanulmányt.

– Óriási! – feleltem. – Egy szavam van csak rá: óriási! – s áttoltam a köteget eléje.

Kezdte olvasni. Most már én figyeltem az ő arcát. Alig tudott előrejutni. Viszszalapozott, töprengett, rám nézett közben. Egy óráig is eltarthatott, amíg elkészült az olvasással. De még utána is horgasztotta a fejét, amíg én nem vágtam oda:

– Látod?... látod?... *ilyen* barátod van neked!

Ez aztán felszakította. Fölugrott az asztaltól és sírva, mint egy gyerek, kezdett föl-alá rohanni a kertben.

– Látod?! – ismételtem többször a szót, mert éreztem, hogy jól tesz neki a sírás.

Forogtam ott a kertben ezzel a síró gyerekekkel. Mígnem egyszer csak megállt. Csorgó könnyek közt kezdte a kezében lévő írást vakki szeméhez vonni, s eszeveszetten lapozta az oldalakat.

– Igen... igen... de ez itt... ez a rész, itt... ez azért nem egészen így van... – s ámuló szemeim elé tolt egy jelentéktelen kis részletet.

Levelek

1947–1957

6.

[Balatonfüred, 1947. július 24.]

Kedves Aliszka és Aurél! Füredről küldöm át ezt a pár sort. Itt vagyok Lócival; de csak átutazóban. Tihanyba megyünk, onnan át a túlsó parton, egy somogyi falucskába. Szöcskeugrásokkal utazunk, itt-ott megállva egy-egy napra. Szeretném magukat is útba ejteni (hiszen hívtak is, nem?) és Fonyódra kerülni át. Nem egészen biztos, hogy arrafelé kanyarodhatunk, mégis jelezni szeretném, hogy szombaton vagy vasárnap esetleg ott leszünk. Ne szerezzenek szállást, de ha fáradtság nélkül előre tájékozódhatnak, feltételesen, az jó volna. Kár, hogy nincs telefon, akkor minden könnyebben menne. Nagyon kevés az időnk. Otthon semmi különös. A viszontlátásig sok-sok üdvözet és kézcsók.

Lőrinc

csütörtök délben

Tihanyban Baránszky-Jóbéknál leszünk, illetve ők lesznek a központunk.

7.

[1948.]

Kedves Aurél!

Itt küldöm mintának a 12. kötetet. Mind ilyen. A metszetek száma összesen 1425, valamennyi megvan. 12 bőrzött fatok, minden tokban tartalomjegyzék és rövid műismertetés. Múzeumoknak, gyűjtőknek nélkülözhetetlen. Természetesen ritkaság. Gazdája kötetenkint 60 koronáért (vagy forintért?) vette valaha; most is fájdalommal és csak készpénzért válik meg tőle. 6000 forintot kér érte, valamicskét bizonyára enged.

A mű adatai:

Handzeichnungen alter Meister aus der ALBERTINA und anderen Sammlungen.
Herausgegeben von Joseph Schönbrunner, Galeire-Inspector, und dr. Joseph Meder, Wien. – Ferdinand Schenk, Verlag für Kunst und Kunstgewerbe.

Az összes kötet bármikor megtekinthető itt nálam, illetve a szomszédomban.
Telefonhívószámom: 16–36–14, Margalit-lakás.

Nagyon örülnénk, ha sikerülne a dolog. Mikor gondolom, hogy már kezeden a kötet, felhívlak, hogy első véleményedet halljam.

Öllelek,
Lőrinc

8.

Budapest, 1948 május 26.

Kedves Alizska,

mit mentegetőzik, mért kezdi azzal a levelet, hogy Marilitól tudja stb. Másképp nem is írt volna?! Nézze meg az ember! Látja, én rögtön felelek.

Úgy megörültem ennek a képeslapnak! Tudja, valamikor anyukával, édesanyámmal töltöttem ott, Galyatetőn, néhány napot. Az jutott eszembe. S az egész eset, az utazás, az, hogy akkor volt először életében étkezőkocsiban a gyorsvonaton: Jaj – mondta – ha én tudtam volna, hogy ilyen emberséges áron adják a Margitvizet, dehogy tikkadoztam volna annyit életemben nyári utazások során!... – Mert nem mert bemenni az étkezőbe! Inkább szenvedett, vagy hurcolt nagy üvegeket és itta belőlük az állott vizet Debrecen és Pest közt, amikor hozzánk fel-feljárt. És sok hasonló derült ki még. És hogy élvezte a szép termet, tiszta folyosókat, szobát, magát az utat is. Visszafelé egymaga jött, még pedig a vonatával egy-árú autóbusz-utat választotta, csak azért, hogy azt is kipróbálja, hiszen nem sokat autózott életében. Fent pedig mindig eljárt a kis kápolnába, amely ott van valahol a közelben, talán nem is kápolna az, hanem csak egy feszületféle... szóval ott imádkozott a maga módján, minden vallást összekeverve leg-hívőbb szívében s tetőzve valamennyit a legmulatságosabb és legköltőibb babonáknak a ... mijével no... hát mondjuk hogy a fűszerével. Aztán útközben folyton beszélgetett, különösen az utolsó délelőttön, a virágokkal, bokrokkal. Emlékszem erre nagyon jól, kihallgattam szegénykét, s megjegyeztem, aztán meg egy akkortáji interjúban, amely az anyákról szólt, idéztem is még azon frissiben a jelenetet, s így nyomtatásban látva, még jobban az eszemben maradt. Lócit is emlegette valahogy azokkal a bokrokkal kapcsolatban, s pont úgy búcsúzkodott, ahogy én szoktam a kedves tájaimtól.

Anyuka tavaly halt meg, apám egy évvel előtte. Ő tehát, anyám, még látta a *Tücsökzenét*; bár élete végén tulajdonképpen csak mai megaláztatásomnak volt fájó tanúja.

Én persze még többet mozogtam a nagy ház körül, ahol most Maga van, a parkos és vad környéken, mindenütt. Most jut eszembe, hogy ott írtam úgynevezett katonaverseimet! Mennyire teljesen más az ember élete és lelkülete, mint ahogy kifelé látszik, s pláne mint ahogy azokat az izék beállítják!

Tegnap kaptam kézhez az első példányt az *Örök Barátaink II.*-ből. Gyönyörű könyv, bár tömegkönyv. Az Egyetemi Nyomda mégiscsak nagy múlttal, hagyománnyal, szakértelemmel dolgozik. Kitűnő papírt tartálékoltak, a kötés kifogástalan, az egész igen komoly és ízléses. Ezzel még, ugye, nem magamat dicsérem? Mert azt nem tenném. Nem tudnám. (T.i. eléggé.)

Mit szól hozzá: még humorizálni is képes vagyok?!

De bizony csak azért, mert megszakadok a sok gond és csapás alatt. Legalja nyomorban élünk. Borzadok mindentől, s nem tudok hova, milyen munkába temetkezni magam előtt.

Közben azért megvagyunk. Kérdezi Lócit. A francia vizsga csodáját, úgy rémlik, már említettem még a kórházban: kettesre tornázta fel magát! Az osztályvizsgák leperegtek simán, most évek óta már, nincsenek is tulajdonképpen vizsgák az év végén. Maga az érettségi folyik. Múlt héten futott le a három írásbeli, a magyar, a latin és a német: mind zavartalanul s részben kitűnően sikerült. Három hét múlva lesznek a szóbeli tárgyak, s a kiegészítések. Tanulgat a fiú, s már sajnálja, hogy miért is nem vette csak kissé komolyabban az iskoláit eddig, bevallja, hogy szeretne legalább jó rendű lenni a matúrán. Közben viszont most is folyton tréningekre jár, Csepelre, Kőbányára: valami sportegyesületbe szervezték be, azt hiszem, kézilabdázik. Vasárnap délután lesz az intézeti – Lónyay utcai ref. gimn. – tornavizsga, azon részt vesznek a már végzett, épp most végzett nyolcadikosok is, s nekünk szülőknak is illik jelen lennünk. S az érettségizettek s a még maradtak kézilabdacsapatversenye lesz alighanem az ünnepség tetőpontja. Ezen meg éppenséggel, hogy ott kell lennünk, hiszen Lóci nagy krekks, úgy tudom. Az utána következő ivászat aztán már kizárólag az ifjúság öröme.

A klinikára még mindig járok. Most bizonyos masszázsokat kapok. – – – Minden jót, kedves Aliszka, gyors és tartós egészségesedést! Kezét csókolom.

Lőrinc

U. i. Klára nincs itthon, senki sincs itthon. De mondta, hogy írjam be: csókolja Magát, s minden jót kíván. – Lehet, hogy a nyáron motoros-vitorlás kirándulás során megyek el a Balatonra, Lócival, a Dunán s a Sió-csatornán át.

9.

Kisőrsszőlőhegy, 1948. VII. 15.

Zala m. Csendes villa

Kedves Lőrinc,

mellékelten küldöm Jean Cassou cikkét. Arra kérlek, hogy fordítsd le magyarra a *Magyar Művészet* részére.

A lap 30 soros oldalanként 20 Ft honoráriumot fizet a fordításért.

A dolog nagyon sürgős. Leveledet és a cikket ajánlottan kérem feladni.

Abban a reményben, hogy nem alkalmatlan pillanatban kérlek erre a munkára, maradtam Klárinak kézcsókomat jelentve

őszinte barátsággal

Aurél

10.

[1948. júl. 18.]

Drága Auréloom! Alizska!

Tegnap este kaptam meg a cikket, itt küldöm a fordítását, az eredetivel. Azért siettem vele így, mert reggel alighanem indulok csónakon arra a bizonyos Sió csatornai utamra. Szóval még az is lehetséges, hogy látlak benneteket. De mégsem, most lehetetlen. Igalra megyek, Baumgartnerékhez. Vagy oda se. Semmi különös. Ha rossz idő lesz, a csónakázás elmarad. A fordításban lehet, hogy egy-két műszónál más árnyalást kívánsz; egy helyen ceruzával én is jeleztem, hogy humanitás vagy emberség: nézd meg! Sensibilité: ezt szenzibilitás-sal, fogékonysággal, érzéki fogékonysággal fordítottam, variálgatva a kifejezést, hogy minden érintődjék, ami a szóban benne van. Kézcsók! Ölellek!

Szeretettel:

Lőrinc

júl. 18.

U.i. – Hétfőn reggel. Tegnap a Dunán motoroztunk: a motor folyton elromlott, akárcsak az idő; nem tudom, mikor s hova s egyáltalán megyek-e. A levelet rögtön postáztatom.

11.

Igal, 1948 júl. 31.

Kedves Aurél, kedves Alizska!

Itt, Igalon ért utol második francia küldeményed. Hát ebbe beleiz-zadtam, míg mindenütt megértettem! Azaz: nem is mindenütt, ill. nem egészen pontosan. Annyira egyéni, kötekedő, s nyilván sok helyen rejtett célzásokat használó a stílusa. Nagyjában véve azonban igaza van, egészséges-drasztikus az álláspontja. Ma még vesződöm vele, s ha megy elküldöm; esetleges kihagyásokat talán te magad pótolhatsz. Ilyen polémiák teljes értéséhez mindig kell, vagy jó a szakember jelenléte. Kis híja, hogy nálatok nem ért ez az apró munka: Tihanyig eljutottam, de onnan már nagyon sürgetett Igal, s ide kellett fordulnom. Időm ugyanis igen kevés, augusztus elején megint vár a klinika. Azt hiszem, kedden vagy szerdán érkezem fel Pestre. A streptomycin-kezelés most egészen rövid lesz, így ígérte Babics prof.; utána a hónap második felében, megint elmegyek valahová. S talán nagyKlárával. Lóci, szegény, most teljesen otthon maradt; kisKlára se mozdulhat a rádió miatt. A dunai csónakázásom egészen különlegesen alakult, igen érdekes volt, még így, vénecskén, sem éreztem strapásnak, s annyit korcsmáztam, annyi spriccert ittam, annyi halászlét ettem, mint soha életemben. A motorok elromlottak, tehát jórészt csak „csurogtunk” lefelé. A Sió csatornát az orrunk előtt zárták le. Összevissza hányódtam azután, buszokon, szekereken, alkalmi teherautókon, stb. Roppant vicces volt az egész. Innen hét-főn megyek tovább... Minden jól tinektek is, Aurélom! Kezét csókolom, Alizska! Írjatok. De már Pestre!

Szeretettel:

Lőrinc

12.

Igal, 1948 július 31.

Kedves Barátom!

Itt küldöm a francia manifesztumot magyarul. Vedd azonban úgy, hogy csak nyers fordítás, legalábbis helyenkint, bár lehet, hogy egészen helytálló, kivéve az üresen hagyott részeket.

Sorra veszem a kétes pontokat:

Mindjárt az elején: elárasztották a ...-ák. Ezt a szót, „poisson-chat”, nem ismerem. Hal-macska, macska-hal? A szövegbe beleillenek a *csuka*, de annak tudtommal nincs *tiüskéje*, amiről később szó esik.

qui dirigent de leur bureau, etc. – Ha a bureau szó után a vesszőt nem vennők figyelembe, a szakosztályból accusativus lenne. Azt hiszem, az én értelmezésem a jó.

Pour installer leur insolence, etc. – Furcsa, nézd meg; de megint csak jónak hiszem a mondatot.

mazarines combinations: a jelző aligha lehet más, mint „mazarini”, ugye?

A *gazdálkodó-apa* előtt, az *avagy* elé, magyarul még egy *bougnat-apa* is kellene, de nem ismerem a szót. Bizonyára valami iparosfélét jelent.

Tótágast billenek stb.: az eredetiben drasztikusabb: seggel a fej fölött.

Az ALAIN-idézet nekem ismeretlen. A Zuávok káplárja is.

„Lovat festeni stb.”, mondta nekem ez a művész: „cet artiste”: de én azt hiszem, helyesebb volna: egy művész.

...a *Sebastien-Bottin utca* stb. Itt az egész, megkérdőjelezett rész valami argot, egy részét a francia szöveg is idézőjelbe rakja. Lehetséges, hogy a *revolution* szó itt eredeti értelmében használtatik s szójátékot ad ki bor-fordítással (hányás), s amellet a „lelkiismeret rendezése” talán szintén okádást jelent. Jóízű mondat, de – esetleg ki kell hagyni!

...*nincs egyetemes látköre*: „portée”: ez a szó hatáskörrel, hatótávval, jelentőséggel is fordítható, talán: érvénykörrel. Egymásután kétszer előfordul; dönts te.

A *fehér, vörös, sárga stb. kinyitott szája*: hogy *emberről* van szó, azt csak én értelmezem így, de aligha tévesen.

...*egy degenerált műkedvelő-osztály szolgálatában, aki*: itt először is talán az volna helyes hogy: *szolgálatában*; aztán meg lehet, hogy a mellékmondat már az *osztályról* szól: ez esetben a kötőszó helyesen: *amely*. (Pardon, most látom, hogy ezt már ily értelemben javítottam is.)

Ami a 4. magyar gépírt oldalon mondatik, annak alanya végesvéig vagy majdnem végig, kis megszakítással, a *le peintre*, a *festőművész*, mondatokon át. De csak az *il*, az *ő* mutatószó, illetve névmás jelzi. Helyes ez? S COURBET után is nézd meg alaposan a kusza értelmet. Ki az *ő*: az általában emlegetett újkori művész, vagy Courbet? A francia s a magyar szöveg nyitva van mindkét értelmezés felé... Igen, igen, a Courbet utáni *il*, vagyis *ő*, megint csak *Courbet*, s ez így lesz jó.

A *pontifexek...elbasaltak*: Ebben a félmondatban a *se sont rattrapés* és *fichus dedans* elég homályos előttem, nem felelek a magyar szövegért, bár van értelme...

A *riponades*-t csak úgy érzés szerint értelmeztem *zagyvaság*-nak, nem ismerem a szót.

Et tout le reste est littérature: biztosan emlékszel rá, hogy ez a Verlaine-féle „Art poétique” rengetegszer idézett zárósora.

Mindezt játszva ábeszélhettük volna, ha együtt vagyunk Rém nehézkes ilyen dolgoknál az írásbeli magyarázkodás. De bízom benne, hogy veszed így is valami hasznát a szövegemnek.

Aliszka mennyire francia? Tán *ő* segíthet.

Én itt kitűnően vagyok, csak hát összesen három napom jutott Igalra, ahová tíz napra készültem.

Most jön a Hírlap, Tildy lemondásával. Mi az ördög? Mióta úton vagyok, semmit se tudtam a világról.

Isten veletek, jó időt, jó munkát!
Kézcsókkal, régi szeretettel:

Lőrinc

Még mindig kell valamit írnom:
A cím: *Az Ember-Tanú-Manifestuma*
vagy:

A Tanú-Ember Kiáltványa

De ezek magyarul keresetten hatnak.

L'homme témoin: *Az ember, mint tanú.* – (Der Zeuge Mensch.)

Amit a cikk fölé írtam, az már magyarázó, értelmező, szájbarágós cím. Írható csupa nagybetűvel is: *Az Emberi Tanúságtétel Kiáltványa*. Vagy: *Az Emberi Tanúság Kiáltványa*, tán ez is mehet, ez rövidebb.

Na elég. Ölellek:

L.

13.

Bpest, 1948 aug. 4.

Kedves Aurél!

Csak itthon láttam soraidat és csak most hallottam, hogy milyen szép honoráriumot küldtél! Őszintén szólva én nem vártam semmit sem, nem szokott a szerkesztőségeknek pénze lenni, főleg ilyesmire; azt viszont éreztem, hogy a cikk érvelésmódja, az első, jól egybevág a te felfogásoddal, polémiáiddal, és ezt a nagyon kitűnő harcodat akartam előmozdítani egy kicsit a fordítással, meg az azonnali postával. Annál jobban sajnálom most, hogy falun nem tudtam teljesen megcsinálni a másodikat, azt a manifestumot. Már rég a kezeden van biztosan, s biztosan bosszankodtál a félkész-árun. Itt Pesten alighanem találtam volna igazi franciát, aki átsegít a zökkenőkön. (Szótárom véletlenül ott is volt.) De a Te szakismereted és helyzetismereted tán maga is elég a kétes és a hiányzó helyek rendes kitöltésére, javítására. A manifestum írója nem lehet, úgy érzem, igazi író; de rendetlen stílusában van erő és kifejezőképesség. Ha tudom, hogy van még ez a pénzem, okvetlen átmentem volna még Kisörsre. Most sokszorosán sajnálom a mulasztást. Tegnap jöttem meg, s azonnal urétergörcsöm támadt, és szívgyengeség: egy óra alatt három injekció térített magamhoz. Már jól vagyok. Most beszélek majd telefonon a klinikai bevonulásról. Meddig lesztek lent? Talán aug. végén láthatlak benneteket. Aliszának sok kézcsók.

Szeretettel:

Lőrinc

14.

Kedves Lőrinc
mi van a fordítással?
Nagyon sürgős! Adj hírt.
Ölel

Aurél

VIII. 4.

15.

VIII. 5.

Kedves Aurél! Megrémített a lapod. Én a nyersfordítást Igalról e hó 1-én, vagy talán még júl. 31-én feladtam a címedre, francia szöveggel együtt, egy forinttal portózott közönséges levélben. Előbb lap ment onnan ugyanebben az ügyben, jelezve a megértési nehézségeket.

A levélben részletesen megtárgyaltam a homályos részeket s a valószínű értelmet. Kértelek: te ítéld meg, próbáld kiegészíteni a hiányosságot.

Tegnap, már innen, Pestről, újabb lapot írtam ebben a tárgyban, biztosra véve, hogy az anyag már rég nálad van. Most látom, hogy az alapküldemény híján mindez a kísérőzene teljesen értelmetlen valami lehetett számodra. Ajánlva kellett volna... Nem tudom, miképp lehetne segíteni...

Tegnap éjjel simán és váratlanul elment egy vesekövem, itthon! Babics tanár ma dönt, mikor fektet be streptomycin kurára. Nagyon izgat a dolog. Kérlek, értesíts, ha – mint remélem – mégiscsak tisztázódik a dolog. (Nem írnál az igali postahivatalnak? Vagy az számárság volna?)

Kézcsók. Öllelek:

Lőrinc

A hiányos magyar szövegem másolatban itt megvan.

16.

948 VIII. 5.

Kedves Lőrinc,

köszönjük a fordítást. Már el is küldtük a nyomdába, miután én pár helyen valamit beírtam a kétes vagy hiányzó szavak helyett, amit megfelelőnek gondoltam. A macskahal mint csuka szerepel, s így nem pikkelyeit meregeti, hanem fogait vicsorítja – pl. két helyen valamit kihagytunk, mert nem elég tiszta az értelme, ezeket a helyeket Maga is jelezte. Szóval végül is azt hisszük egész ke-rek kis dolog lesz.

Amiért most írok, a következő: Aurél írt egy nyílt levelet Jean Bouret-nak, aki a párisi *Ce Soir* szerkesztője s az absztraktok elleni tábor vezetője. Ezt a levelet egy Steffanitsné nevű hölgy fordítja, aki egyébként a *M. Művészet* idegen nyelvű mellékleteit is fordítja francia és angolra. Kitűnő francia, irodalmilag is művelt, könyvei (vagy fordításai?) jelentek meg. Én személyesen nem ismerem őt. Szóval nyilván jól fogja végezni a fordítást, mégis lehet, hogy egyet mást nem ért meg jól ill. helyesen Aurél szövegéből. Mármost arra kérnénk, lépjen érintkezésbe Steffanitsnéval – IV. Kecskeméti u. 15. Telefonja bent van a telefonkönyvben, s beszélje meg vele mikor találkozhatnának, hogy a kész fordítást – Aurél helyett – átnéznék. Kérem, ezt hangsúlyozza neki, mi is így fogjuk írni, egy érzékeny hölgyről van szó, aki könnyen megsértődik. Én mérges vagyok ilyen sérthető emberekre, Aurél mindig fél, hogy megbántja. Nem a francia szöveg helyességét kellene Magának korrigálni, feltehetően ebben nem hibázik Steffanits Pálné, hanem azt, hogy az ő francia szövege pontosan fed-e Aurél magyar szövegének értelmét, nem keni-e el az értelmet valami zagyva halandzsává, nem változtat-e az értelmén. Ezt Maga *kitűnően* meg tudja ítélni s ahol ilyesmit érez, azonnal javíttassa át vele, hogy a *francia szöveg a kívánt értelmet kapja*. Ha Pesten volnánk, ő nyilván felhívná vagy felkeresné Aurélt, hogy megkérdezze, ezt vagy azt a mondatot hogy érti, ill. ő helyesen érti-e; miután Aurél nincs Pesten, ez postán nehezen lebonyolítható. Mondja neki, hogy Aurél erről a kérdésről beszélt magával, ismeri gondolatmenetét, tehát pontosan tudja mit hogyan ért – ami igaz is – így Steffanitsné szakmai hiúságát se sértheti a Maga beavatkozása, amit mi mindenképpen kíváncsiaknak tartunk. Azt hiszem 1-2 óra alatt végez ezzel a munkával, akár úgy, hogy a fordítónő jelenlétében nézi át s ő rögtön korrigálja a kifogásolt részt, akár, hogy Magánál hagyja a magyar és francia szöveget s Maga utólag közli vele kifogásait. Természetesen a lap a Maga fáradságát a revízióért honorálni fogja. A dolog *nagyon* sürgős, miután szept. 1-i számban jön ez is s mi pontos időben jelenünk meg. Ha Maga átnézte, ide se kell küldeni, hanem Steffanitsné *rögtön* vigye a nyomdába. Remélem visszajött nyaralásából Steffanitsné – valahol Pest környékén volt – s így nem lesz késedelem.

Sárközi Márta volt itt egy napig. Azt hittük, Maga is behajózik. Egy nő a strandon úzás közben Marilit megkérdezte: „mondd kislányom, mikor jön hoz-

zátok a Szabó Lőrinc?” Marili persze nem tudta. Nem tudtam én se, hogy Kis-
 ōrsön is vannak ismerősei. Maga tudja ki lehetett?

Klára sorait nagyon köszönjük, reméljük a nagytakarítás befejezésével ő is pi-
 henéshez jut. Egészségileg hogy van? És Maga? Nem hiszem, hogy a szekereken
 való utazgatások az uréterkőnek nagyon jót tettek volna. A streptomycin kúra
 megtörtént?

Sok meleg üdvözzellett Mindnyájuknak

Alice

17.

1948 aug. 7.

Kedves Aliszka!

Végre jó hír s hosszú levél: megjött a manifesztum szövege. Akár-
 milyen, de megjött, s ebből is láthatják, hogy nem minden vonatkozásban va-
 gyok megbízhatatlan.

Azóta hallottam, épp Babics tanártól, aki nagy halszakértő és horgászmester,
 hogy van Magyarországon is egy macskahal nevű halfajta. S hogy a csuka szó nem
 illenék a szövegbe, minthogy ennek a halnak nincs tüskéje, alighanem a *siillő*, illet-
 ve a *fogas* lenne megfelelő: ez ugyanis épp oly vad és falánk, mint a csuka s a hátán
 tüskéi vannak (tüskéi, kérem, s nem pikkelyei!) s azokat remekül tudja izgalmban
 és haragjában vagy jókedvében meregetni, egészen tarajosá borzolja magát. Biz-
 tosan tudják, hogy a kis, kb. egy kilón aluli süllőnek, ha nagyobbra, akár tíz kilósra
 is megnő, *fogas*, *fogassüllő* a neve. De már a kis süllőnek is éppen olyan irtózatosan
 éles, félcenti hosszú, tűszerű fogai vannak, mint a fogasnak. – Legjobb mindamel-
 lett a *süggerhal* volna ide: szintén tüskés stb. Így Babics. A fogait vicsorítja kifejezés
 nem tudom, helytálló lehet-e; tán inkább csak: mutogatja, villogtatja.

A két homályos helyet s a pár halvány-homályosat a francia hölgy biztosan
 kézből megoldotta volna!

Ahogy kérték, még ma, szombaton délelőtt elmegyek hozzá, föltéve, hogy
 előbb telefonon elérhetem. E levél végére aztán hozzáírom még feladás előtt az
 eredményt. Az csak természetes, hogy roppantul udvarias leszek. Csak legyen
 már itthon!

Ezzel mintha lepergettem volna az aktuális műsort.

Egyebek:

Igen tisztelt doktornő, tévedni tetszett, háliszennek, az uréterkő és a fárasztó
 utazgatások viszonya tekintetében. Írtam egy lapon, közben, hogy a kő, egy kő,
 nem tudni, új-e vagy még a régi, elment belőlem, teljesen simán, noha másfél
 nappal azelőtt a szokásos nagy görcsök előzték meg. Ha ez régi kő volt, már t.i.
 az a régi, amely tavasszal úgy „eltűnt”, akkor igenis csak a sok rázkódás, a sok te-

herautó és autóbusz és parasztszekér zötyögtette ki búvóhelyéből. A streptomycin-kúra aligha marad el, hisz az a kóli-bacillusok ellen kell, a vesemedencegyulladás és társai ellen, bár ezek a dolgok úgy kapcsolódnak, hogy az említett kő kiugrása esetleg megszünteti, már maga, a gerjesztő-fertőző központot. Ezt persze csak laikusmód kombinálom. Babics mindenesetre elhalasztotta a klinikai befektetést, mondván, hogy egy hétig most magára akarja hagyni a szervezetet: hadd lássuk, mit végez saját magában. S hátha új kövek születtek s azok közül csak egy az az áldott bors-szemecske? Azt hiszem, csütörtökön döntenek soromról. Miután a strepto megvan, én szeretnék mielőbb túlesni mindenem.

Szakállnyavalyám (írtam erről is?) hatheti komiszkodás után elmúlt. Én egy Cibasol nevű svájci kenőcsnek tulajdonítom az eredményt.

Sárközínét bizony rég nem láttam. Majd itt keresem. Az ismeretlen hölgy, aki Marilinál reklamált, nagyon rendes személyiség lehet. Ne izgasson engem ilyen hírekkel: most nem tudok majd aludni a kíváncsiságtól!

Nálunk Lóci mellhártyagyulladásra volt a fő-gond, bár a fiú már kifele lábol belőle s a tegnap elvégzettetett röntgenátvilágítás se mutat semmi veszélyre. Kis-Klára szintén fekszik: nyári influenza. Nagyklára pénteken pár napra Tihanyba utazott, hétfőn fordul vissza, s szerdáig esetleg Siófokon marad.

Ami e percben lényeges, az a Steffanitsné-dolog, megyek is elkezdni. Ha nincs itthon, hétfőn stb. megint keresem majd, de ebben az ügyben már csak akkor írok, ha pozitívum lesz.

Jó időt, jó mulatást Aurélnak, Marilinek, Magának.

Kézcsókkal:

Lőrinc

*

[Egy datálatlan cédulán a következő sorok. Feltéhetően az előző levélhez tartozik.]

[1948. augusztus 7.]

Utóirat:

A telefon nem felel. Délután megint hívom, s aztán naponta, legyenek nyugodtak effelől. Ha Steffanicsné túlkésik a klinikám kezdetén is, akkor pár sort hagyok a lakásán, jelezve, hogy hol keressen.

L.

A szám: 186-731.

Nem akarnak jobbfejta riportbeszámolót a svéd művészeti helyzetről, absztrakt-konkrét vitáról? Onnan jut eszembe, hogy a szomszéd Margaliték lánya, Gabriella, Stockholmba férjezett, ügyesen ír, dr. művészettörténész s biztosan jól össze tudna szedni valami anyagot. Szüleim át értesíthetném. (Margaliték az én hívó-telefonom.)

18.

Kisörsszöllőhegy, 1948. VIII. 7.

Kedves Lőrinc,

bizonyára megkaptad tegnapelőtti levelünket, melyben megkértünk, hogy lépj érintkezésbe Steffanitsnéval cikkem francia fordítása ügyében.

Közben Steffanitsné ide küldte már el a kész fordítást, úgyhogy ez bizony két nap veszteséget jelent. Felteszem, hogy ezt a levelet szerdán megkapod s így talán még érintkezésbe tudsz vele lépni. Ő u.i. szerdán és csütörtökön van csak Pesten a nyár folyamán valahol kint nyaral Pest környékén.

Nagyon kérlek, vállald el cikkem francia szövegének átnézését. Én alig, Alice közepesen tud csak franciául, de mindkettőnknek az a benyomása, hogy a fordítás felületes, sőt, valami szósszal van nyakon öntve. Lépten nyomon találok benne olyan mondatokat, ill. kifejezéseket, amilyeneket én nem írtam s nem is szeretném, ha a cikkben maradnának. Hogy csak egy példát mondjak: cikkem befejezésénél az „igaz híve” ekként hangzik: „veuillez agréer, cher Monsieur et Confrère, l’expression de ma vive sympathie”. Vagy a másik: a szöveg így szól: „Amit Renoir úgy fejezett ki, hogy a festők sorban állnak.” Amire ő: „Votre grande Renoir n’a-t-il pas dit les peintres forment une chain”?

Én szeretem a képzelet csapongását, de félek, hogy ez már a légűrben csapong. S ez kínos volna számomra.

Különben mit beszéljek Neked! Arra kérlek tehát, hogy vagy Steffanitsnéval, vagy nélküle, de mindenesetre nagyon sürgősen vedd át a szöveget. Arról is lehet szó, hogy egy más született franciát veszel magad mellé, hogy az esetleges új fogalmazás könnyen menjen számodra. Ha ilyen esetleg nem volna kéznél, úgy kérlek, hívd fel a francia követségen Lendvay u. 27 alatt Tauszky Mártát, hogy ő igazítsa Hozzád azt a született francia hölgyet, aki a követségen állásban van s aki már nekem fordított, csak a nevét nem tudom.

Mindez ismétlem nagyon sürgős – sajnos. A lap 1-én jelenik meg s már innen-onnan tördelni kellene. Légy szíves vedd a fáradságot magadnak, hogy ezt gyorsan lebonyolítsd.

A honoráriumodat, kérlek, magad szabd meg, közöld velem s azonnal küldöm.

Ha úgy adódna, hogy Steffanitsnéval ülsz össze, úgy légy kedves a legnagyobb tapintattal eljárni. Úgy veszem észre, ő nagyon sokat ad magára, könnyen sérthetik tehát.

Végül, fel kell még tennem a legrosszabbat, hogy betegség vagy egyéb ok miatt nem vállalom a munkát, ami nagy csapás volna számomra. Ez esetben arra kérnélek, hogy ezzel a levéllel együtt az egész paksamétát küldesd el Gáspár Bandihoz, talán ő megteszi nekem ezt a kutyabarátságot. Csak ne vesszek időt.

A második 100 Ft-ot elküldtem. Remélem megkaptad.

Kézcsók Klárinak. Téged ölel:

Aurél

Amint elkészülsz légy oly kedves a cikket közvetlen a Független Nyomdában VI. Eötvös u. 12. 1 ½ em. Mezőfi úrnál leadni. (Költséget térítem.) Előzőleg írd rá a következő jelzést: M. M. Petit Kompressz – Korr. Steffanitsné IV. Kecskeméti u. 15. → vagy annak nevét, akivel végül is átveszed a szöveget.

Ha Steffanitsné telefonon a lakásán nem volna elérhető, úgy próbáld meg a Grill-féle könyvkereskedésben. Ott is szokott tartózkodni.

Steffanitsné a „stílust” „manier”-nek fordítja. Helyes ez?

19.

Igal, 1949 júl. 15.

Kedves Alizska, Aurél! Édes kis Marily!

Ott vannak? Persze, hogy ott! S két napja bizonyára maguk is élvezik az igazi nyarat, akárcsak én itt, Igalon. (Igaz, hogy mára megint elborult az ég.) Képzem, milyen jó a víz, milyen szép a vidék. A *mi* kertünk, az itteni, majdnem a régi: házigazdáim rettenetesen dolgoznak, tulajdonképpen munkások nélkül, hogy mentsék maguknak a menthetőt. Annyira, hogy már-már szégyenlek nap-nap után szokott kő-lugasomban ülni, olvasni és írni, mialatt ők másképp izzadnak és görnyednek. Minden oly bizonytalan! Nem is annyira a föld (a kert) van veszélyben, hisz az mindössze három-négy hold, hanem a két család közös háza, amely igen-igen vonzó. – Kisklára írt Zámárdiból, öt napot ott töltött, á 30, (miután a kisőrsi á 20-at elsíratta).

Ma, pénteken este, megy vissza Pestre, holnap már próbája van. Neki azért nincs rendes vakációja, mert nem éves alkalmazott. – Lóci készül a lillafüredi edzőtáborba, őt már csak augusztus közepén látom viszont. – A Milton-ügy az utolsó két pesti napomon jóra, majd megint bizonytalanra fordult; lehet azonban, hogy az *Ö. B. I.* kerül kiadásra karácsonyra a Franklinnál. – Nodehát ezekről lesz alkalom beszélni, ha odaérek magukhoz. – Nem változott a helyzet? Igazán, írja meg, Alizska, minden zsén nélkül! Úgy 27-e körül, illetve után, mindenestre 1-e előtt volna jó nekem odaérnem. Persze megírnám még pontosabban. Kaphatnék még ide egy lapot? De akkor, kérem, postafordultával, mert egyéb kuncsorgásokat is egyeztetnem kell, s magukhoz alkalmazkodnék elsősorban. Sok-sok köszönet és üdvözet. Szeretettel:

Lőrinc

20.

Badacsonyörs, 1949 VII. 16.

Kedves Lőrinc,

vasárnap, 10-én megérkeztünk, hétfőre kipakoltunk, rendbe tettük a házat, szerdán pedig 4 vendég érkezett. Így elszaladt a hét és csak ma jutok hozzá, hogy Magának írjak.

Remélem, jól van és jobbkedvűbb, mint Pesten. Érdekel nagyon, mit intézett elutazása előtt a fordítás ügyében?!

Most a Maga idejövételének terminusát kellene pontosan eldönteni. Erre két lehetőség van, már mint két olyan időpont, mely nekünk megfelelő. Mint már Pesten említettem, Aurélnak e hónap vége felé pár napra Pestre kell utaznia. Egy tervpályázatra készített nagy képét befejezetlenül hagyta s ezt kell folytatnia ill. bevégeznie. Nincs sok dolog rajta, lehet, hogy 2 nap alatt megcsinálja, de az is lehet, hogy 4-5 napot vesz igénybe. Ő 24-én, vasárnap délután utazik Pestre, s amint tud, jön vissza. Természetesen azt szeretnénk, ha a Maga itt tartózkodása olyan időre esne, mikor ő is otthon van. Maga említette, hogy Igalon 2-3 hetet szándékozik tölteni, tehát, ha akkor utazott el, amikor tervezte 7-én, csütörtökön, akkor 28-án, csütörtökön telne le a 3 hét. Miután egész pontosan nem tudhatja Aurél, mikor jön vissza, s idegesítené a munkában Pesten, ha tudja, hogy csak 1-2 nap ideje van, úgy gondoljuk, hogy *ő sürgönyözne magának Pestről, hogy ő mikor ér vissza Kisőrsre*, ill. hogy mikorra várjuk ide Magát. Ez a dátum a fentiek szerint *28-ika körül* lesz, lehet, hogy már 27-ike, de talán csak 30-ika körül lehet, ami azonban már a legvégső dátum és előbbi dátum valószínűbb. Van azonban egy másik lehetőség is, Maga azt mondta 1-2 napra többfele is ígérkezett itt a Balaton mellett élő vagy nyaraló barátaihoz. Tehát, ha valamely okból jobb Magának, úgy a nálunk töltendő időt 2 részre oszthatja, idejön most, amint tud s aztán azt az időt tölti különböző barátainál, amíg Aurél Pesten van s aztán újra visszajön. Szeretnénk, ha itt nem csak pár napos átutazási vendég volna, hanem addig maradjon, amíg jól esik. – Mindenesetre tudnunk kell, *hogy Maga 25-től Aurél sürgönye vételéig hol tartózkodik*, éppen azért, hogy Aurél sürgönye elérje magát. Tehát Lőrinc, ez a két alternatíva van, én azt hiszem az első alternatíva jobb, akkor egyfolytában marad itt, ami a munkája miatt is azt hiszem megfelelőbb, vagyis hogy Maga Aurél Pestről való visszaérkezésekor jön ide. Ha azonban Magának kellemesebb előbb elhagyni Igalt, akkor is örömmel várjuk, az alsó szoba rendelkezésére áll, és ez a két részben való beosztás is jó nekünk. Csak arra kérem, írjon rögtön, hogy határozott. Azt hiszem, jól fogja magát érezni, jó csönd van, szép idő, sok gyümölcs. Marili már mindennap kérdezi, hogy Maga mikor jön.

Aurél nagyon sokat dolgozik, ahhoz a tervpályázathoz való teljes kompozíciót készíti, melynek egyik felnagyított részét Pesten kell befejeznie. Kedélye mindannyiunknak jobb itt, mint Pesten, amire nagy szükség is volt.

Én sokat sétálok egyedül ill. a 2 kutyával a hegyekben, mert a társaság többi része inkább a strandot favorizálja. Nagyon szép a vidék, minden évben újra élvezem.

Mi hír otthonukról? A család többi tagja hol van?

Várjuk tehát mielőbbi értesítését, sok meleg üdvözléssel

Alice

Éppen át akartam adni a levelet a postásnak, mikor látom, hogy Magától hozott levelet. Így ezt visszatartottam. Lehet viszont, hogy ezáltal 2 nappal később érnek Magához soraim, mert csak ma, vasárnap tudom feladni, s nem tudom, innen indítanak-e vasárnap postát. De nem baj, úgy látom nagyon jól egyezik a Maga által jelzett idő avval, amit én írtam, mint első és jobb lehetőséget. Maga azt írja „27-e körül, illetve után, mindenesetre 1-e előtt”. Tehát ebben maradunk. Aurél 24-én, vasárnap utazik Pestre, onnan sürgönyöz Magának, hogy mikor ér ő vissza, ill. mikorra várjuk Magát. Aznap érkezhetne, mikor Aurél. A pontos napot Aurél csak Pesten fogja látni.

Nagyon fontos volna, hogy ezen a pályázaton jól szerepeljen. Nemcsak mert régi vágya freskót csinálni, nemcsak mert ha megnyeri a pályázatot az hosszú időre anyagi gondoktól mentesítene minket, de főleg azért, mert ha nem is kapja meg, jól kell szerepelnie, lévén ő tanár a főiskolán, akinek ilyen feladatok megoldására oktatnia kell a növendékeket. Így lámpaláza van Aurélnak, lévén ez az első freskóterv, amit csinál. Tehát 1-2 napon nem múlhat, ha Pesten úgy látja, még valamit kell csinálnia a majdnem befejezett felnagyított részleten. Az itt csinált teljes, kicsinyített terv jól halad, Pátzaynak, aki tegnap érkezett, nagyon tetszett. (Pátzayné a gyerekekkel már régebben itt van. A penzió 24 Ft, de biztos a 30 Ft-os, ahol kis Klára volt, jobb volt, ezt pótolni kell.)

Itt van Marilínál kis unokahúga Kaposvárról, ő valószínűleg egész nyáron itt marad. És itt van Aurélnak egy tanítványa, okos tehetséges, kedves fiatalember, örülök, hogy ilyenek is vannak a mai fiatalok között, azt hittem ez a fajta kivételes. Ez a fiú csak nálunk étkezik, nem itt lakik, találtunk neki egy külön kis házból egy jó kis szobát, az alsó szoba nálunk tehát most üres, de már vendégeket hívok ezek szerint e hét pár napjára, akik várják értesitésemet, de mert nem akartam addig nekik terminust adni, míg nem tudtam Maga mikor jön, csak most fogok írni nekik. Ők 3-4 napig maradnak. A másik 2 vendég tegnap elutazott.

Tehát kérem, írja meg mielőbb, hogy még e héten megkapjuk, *hova sürgönyözzön Aurél Magának Pestről, ill. hol van Maga 27-e és 30 között?* Valószínűleg Igalon, de a biztonság kedvéért írja meg.

Örülök, hogy a Milton úgy biztatóan áll, várom, hogy itt meghallom a részleteket. Az *Örök Barátainknak* külön nagyon örülök.

Mitől félnek barátai? Kis családi házakra nem hiszem, hogy bármi körülmények között is sor kerülne. De evvel úgy van mindenki, mint a bombával, azt féltek az emberek, amijük van, mint ahogy azt hitték, hogy a bomba éppen őket fogja eltalálni.

Tehát írjon és a viszontlátásra. Kb. 10 nap múlva várjuk ide. Sok üdvözlötet küld Aurél és Marili is külön.

Alice

VII. 17

21.

Igal, 1949 júl. 20.

Kedves Alizska!

Ma délben jött meg a levele, örültem, hogy nem dobta el, az enyém vétele után, a régit: így legalább az is hízlalta a borítékot, s tudja, úgy szeretek vastag levelet kapni! Köszönöm a részletes, körütekintő töprengést és a nyaralási *consecutio temporumot*; ez azonban nem sokkal könnyebb valami, mint a nyelvtanbeli. Sajnos, még mindig csak ott tartok, ahol legutóbbi levelém szerint voltam a bizonytalanságban: vagyis „mindenesetre elseje előtt” érek át a túlsó partra. Ne haragudjanak ezért, egyszerűen leütjük az időmből a túlhamari vagy túlkésői részt. Teljességgel alkalmazkodni fogok rendesebb, fixebb vendégeikhez. Leginkább épp az a rész bizonytalan, épp az az idő rész, amelyet most kérdez, hogy t.i. Aurélka hova sürgönyözzön 27-én vagy 28-án, a saját hazaérkezését jelezve s az én magukhoz érkezésemet ahhoz passzítani kérve. (Ugye jól értettem a dolgot?) Mert 27-e és 30-a közt én már semmiesetre sem leszek Igalon, oda tehát ne táviratozzon... Várjon csak, tűnődöm... Megvan! Fix hely és idő tudása nélkül berendezkedem arra, hogy a maguk által a táviratozásra legvalószínűbbnek tartott nap (28-a) estéjén vagy a következő nap (29.) délelőttjén felkeresem Sziklánét (akivel nálunk maguk is megismerkedtek) vagy felhívom telefonon, s tőle átveszem vagy telefonba beolvastatom vele Aurél táviratát. Tehát a fix hely ez lesz, anélkül, hogy ott laktam, vagy oda lennék kötve; bár az is lehet, hogy csakugyan Szemesen leszek akkor.

A távirat ezek szerint ilyenformán volna jó: *Szikla Gusztávné, Balatonszemes. Ikszedikén érkezem baze Lőrincet akkorra várjuk Aurél.* – Érthető ez? Megjegyzem, hogy Szikláné utcáját és házszámát nem tudom; de ez ott nem fontos, ő szemesi őslakos, mindenki ismeri; ha a posta mégis nagyon okvetetlenkedik, a szemesi címet csak ennyivel lehet bővíteni: Szikla-villa.

Sz. Ilus barátnőnk a fenti szövegből biztosan kihámozza, hogy miről lehet itt szó, hogy miféle hírközponttá neveltük ki őt a háta megett. Azonban ettől függetlenül igyekszem őt értesíteni erről az ügyecskéről.

Persze még az is lehet, hogy Aurél Pesten hamarabb végez. Akkor táviratozzon Szemesre előbb; esetleg úgy fordulhat a dolog, hogy én is érdeklődöm már előbb Ilusnál s így nyerünk egy napot.

dom; vonat, hajó s újabb vonat szükséges, így aztán bizonyára nem délelőtt lesz, s azt se tudom, melyik vonat-irányból. (S kérem, ha ne adj isten egy napot késnek, ne higgyék, hogy meghaltam! Ezt csak egészen akadémice mondom...) Kézcsókkal és sok üdvözlettel:

Lőrinc

Kisörsön írott versek

1949. július 29. és augusztus 6. között

Valóság

Be szép voltál, s dicső! Úgy léptem partjaidra,
mint aki, mert látott, már meg is hódított:
úgy éreztem, király, a legnagyobb, vagyok,
érzékeimen át a világ ura: mintha

bennem ébredne csak, s általam alakítva,
igazi létre a mindenség: anyagod
növelt, mint téged én, s nők, tájak, csillagok
háreme lett agyam, e táguló kalitka.

Birtokba vettelek? Vettelek volna százszor
ugyabban, akkor is futsz most, víz a szitából,
Valóság: párologsz, ahogy belőled én!

Old mindent az idő, lazít; s ahogy öregszem,
húnyó gondolatom úgy látja, hogy a testem,
– jaj nekem! – még az is... már az sem az enyém!

Kisörs, 49, VII. 31.

Nemsoká

Nincs semmim. Nyugalom? Egészség? Fiatalság?
 Hit, pénz, jókedv? Ma az ingyen ég is borús.
 Hányódom vackomon, ördögök vasa nyúz.
 Rossz napomon rosszabb tegnapok kínja sajg át,

s szörnyebb holnapoké. Szememet kikaparnák
 károgó gondjaim, ha erőm volna bús
 redőnyét egy kicsit felhúzni; s jaj, a hús,
 a testem: de öreg! A kutyaisten anyját

szidhatnám: szidnám is, ha segítene némely
 kacsaringós szitok: de nem segít; vad élmely
 fortyog bennem: fene e koldus életet!

S nincs semmi! Csak a mult millió rühe mardos.
 Nincs semmi!... És mi ez a sok „nincs semmi” ahhoz
 képest, hogy nemsoká én magam se leszek?!

Kisörs, 1949. VIII. 1.

Ébredés

Hogy szúnyogok után az első légy csipett,
 fölkeltem. Szürkület mocskát mosta a fény
 a tájról. Ideges voltam; és jaj, szegény
 szívem hogy vert: talán az éji rémeket

rettegte reggel is, a lelkiismeret
 lázadó álmait, a gyáva! Szégyenén
 töprengve agyam úgy látta, hogy nincs remény;
 majd, hogy földi sor a részleges becsület.

Részleges becsület? Nevettem magamon,
 négytől hatig csupa önvád. Szakállamon
 éreztem: máris a sírban nő! Hogy kinéztem,

jött a hajnali gyors, ment dolgára a méh,
s frissen és boldogan harsant az ég felé
a megtisztult világ. Nem volna szabad élnem.

Kisörs, 49, aug. 2.

Rabság
– Első variáns –

Szétszállni, mint a gondolat!
Ma is fáj, óh, hogy fáj a régi
nyomorúság: egy testben élni,
egy csont s hús foglya, földi rab!

Csordul a lét csodákkal: itt, ott,
mindenütt hív valami: nem
nyugszik: az Atlanti vizen
kél a nap, mely most épp lesiklott

Badacsony mögé! Csak belül,
hol én és világ egyesül,
vagyok boldog, a koponyámban,

mely folyton szétszed s összerak:
benne, amit valaha láttam,
mind együtt látom: magamat.

1949 VIII. 5.

Rabság
– A végső szöveg –

Szétszállni, mint a gondolat!
Egyre jobban szorít a régi
rabság: mindig egy testben élni,
egy tér, szám, idő, egy anyag?

Tele a lét csodákkal: itt, ott,
mindenütt hív valami: nem
nyugszik: atlanti vizeken
kél a Nap, mely most ép lesiklott

Badacsony mögé! Agyam ég,
világít, szétszed s összerak:
játszik! De igazán szabad

akkor lehetnék csak, ha minden
volt, van s lesz bennem zajlanék.
Boldogtalan, aki nem isten!

1949. aug. 6.

Megnyugvás

Hát az borzasztó volt, az a kutya
az erdőben, az a koszlott, szegény
kis test: zöld legyek jártak és serény
bogarak rajta-benne; s mikor a

botommal megbökdöstem, micsoda
riadalom futott szét! a kemény
bőr hogy kopogott! s hogy nézett felém
sötét lyuk-szeme s fehér vicsora:

szinte mosolygott! A bokor alatt,
ahol kimúlt, külső mocskát a nap
felitta már, s elmosta az eső.

Virágok nézték; s éjjel csillagok.
Most meg én. És egyszerre valahogy
megnyugodtam. Néztem. Én voltam ő.

Kisörs, 49, VIII. 3.

Kisörsi nádas

A nád dala! Nem tudok úszni, hát
azt élveztem, a sárga-zöld bozótba,
a zizegő hajlongásba huzódva,
mely csupa fény meg árny volt, csupa rács,

a kékgyűrűs víz nyurga őrhadát,
csónakomból, az érzékeny vadont s a
bujdosó szelet, amely telezsongta
ijedős rejtekem. Legszebb a nád,

a muzsikus náderdő: milyen élet
hogyan izgúl benne: a kíváncsi lélek
lábujjhegyen áll, s figyel, és remél!

Te is ilyen vagy, Költő: csupa lenge
idegszál leskel folyton, és beszél
haza benned, és néz a végtelenbe.

[Kisörs, 1949. július 29. és augusztus 6. között]

23.

49. 8. 15.

Kedves Aliszka és Aurél! Mindenütt jártunk, ahol akartunk, ráadásul még Hévízen is töltöttünk két órát, előttem futva el, innen Tihanyból Farkas Feri kocsiján. Nagyklára ma megy haza, én pár nap múlva. Most már gyönyörű időt kívánunk csak és jókedvet! Szeretettel: Lőrinc és

Flóra, Farkas Ferenc, Panni, Illyés Gyula, Klára

24.

Bpest, 49, 8, 19.

Drága Aliszka!

Tegnapelőtt éjjel értem haza nagy cifra utamról. Klára már előbb; ő vagy tíz napot töltött Tihanyban, én is. Itthon örömmel láttam, hogy a postacsomag megjött, hiánytalanul. Köszönöm szépen! Amikor másodszor mentem el magukhoz, feltett szándékom volt jóvátenni mulasztásomat a portó tekintetében, s bár beszélünk róla, másodszor is elfelejtettem. Az összegnél, amelyről szó van, nagyobb az illetlenség, így hát most ezért kérem elnézését.

Tihanyban Farkas Feriék voltak velünk egyidőben Illyéséknél (illetve én Baránszkyéknál), s az elnök úr autója egy ízben el is robogott mindkettőnkkel a maguk nagy prэшáza alatt. Ablakaik csukva voltak, a vízparton senki, a táj azonban szép volt s már Klárának is ismerős, úgyhogy bőségesen kalauzskodtunk mindketten a magyarázatainkkal. Feriékét S. Márta váltotta Tihanyban, már alighanem ott is van. Érthetően le van sújtva; s megint szeretne költözni: kényelmetlen a túlkontrollált környezet magánember számára. Gyuszi szeptember vége előtt nem kívánna hazajönni.

A mi lakásunk sokat szépült a meszeléstől, amelyet távollétemben Juliska – a „háztartási lányunk”, ahogyan magát nevezi – rögtönzött a falakra s az én könyvtárszobám mennyezetére. A város zeng lobog a fesztiváltól, birodalmias embertartáság a csomópontokon, mi magunk is növeltük a lármát s a tolongást, amennyiben tegnap is, ma is kint voltunk a Szigeten, a röplabdameccseken, azazhogy két délelőtt négy meccsen. Láttuk az oroszokat is, valóban nagyszerűen játszanak. Lóci előző meccsekben szerepelt s a „mi” meccseinken nem kellett beugrania, úgyhogy játékban magában nem élvezték, [Szabó Lőrincné e helyre vonatkozó lapszéli megjegyzése: Én láttam játszani előzőleg, ugyanolyan jó volt, mint társai!] legfeljebb az u.n. bemelegítők során láttuk egy-két labdafogását és leütését. Különben sem mutatott valami épületes látványt: Lillafüred végén meghűlt, soványodott, s egy pesti tréningben a bal hüvelykje kiugrott. Ezt azonban nem fájlalta, sokkal inkább csapatonbelüli intrikákat vagy miket, amikkel megküzdnie még nincs kellő simasága.

Somlay, úgy hallottam, egy napot töltött Tihanyban, nem találkoztunk. Az említett autókiránduláson Hévízre ment a társaság; dr. Moll helyzete és hangulata tekintetében teljesen maga találta el az igazat.

Most nehezemre esik visszazokni a napi verklibe. A fesztivál is mozgástöbbletre kényszerített Lóci miatt; jöttek vidéki vendégek István napra. Egyelőre postámat intézem, az elmaradtat. A *Válasz*, sajnos, már megjelent, mire verseimet Márta megkapta; s még sajnosabb, hogy ez már csakugyan az utolsó szám.

Kisklára folyton a rádióban. Szerződése most is csak havi, bár azt mondja, hogy rendkívül szeretik, s azt én is látom, hogy erősen foglalkoztatják. Most Lukács Margit is ott van, akit előbb vidékre tettek le: valahogy sikerült újra felharcolnia magát Pestre.

Egyéb hír? A lenticnek is csak egy kis töredéke igaz.

Az idő bizonyára maguknál is olyan szeptembervégi, mint itt. Tegnap egy vendégünk elvitte a pókháló-kabátkámat is, itt hagyván érte a sajátját; sajnos azonban az illető egész apróka termetű, úgyhogy én semmiképp se használhattam az övét. Így hát pulóverben járok. Legrosszabb az egészben a szél. A szobámban most, a napsütés ellenére, 17 fok van. Bőrünk hőmérője áprilisban ujjongani szokott ugyanezeknek a 17 fokoknak.

Nagyklára szabadságát váratlanul megkurtították egy héttel, úgy ő hétfőn már munkába áll. Nagyon élvezte a Balatont mindaddig, míg nélkülem Tihanyozott: attól kezdve strapásnak találta, mert én minden fele cipeltem gyors programokba, sőt még egy kis tengeri betegségbe is Siófok és Füred közt. És aztán a rossz idő is kedvét szegte. Gyusziéknál másodszor is találkoztam P. Eluard-ral, meg a társaságával.

Legfontosabb a jó meleg volna most maguknak, fürdéshez, napozáshoz, a fény a festéshez. [...] kívánok tehát magának és Marili barátomnak meg Aurélnak, újból köszönvén, Klarával együtt, baráti vendégszeretetüket.

Üdvözlét, kézcsók, ölelés. Pátzayéknak is! Szeretettel:

Lőrinc

Sokszor csókolak benneteket. Mikor lesztek Pesten? Viszontlátásig minden jókat. Szeretettel: Klára

25.

[1950. márc. 31.]

LOERINCNEK ÉS KLAARAANAK SZIVBOEL GRATULAAL-
NAK = AUREL ALICE MARILI+

26.

Budapest, 1950 ápr. 3.

Kedves Aliszka, Marili, Aurél!

Köszönjem meg? Táviratnak az egyetlen volt.

Igen köszönöm! Klára nevében is. Mindnyájatokat szeretettel ölelünk
(és ez alkalommal csókolunk is):

Lőrinc

27.

Budapest, 1950 júl. 12.

Kedves Aliszka, Marili és Aurél!

Jó üdítő pokolba pottyanhattak maguk azon a Balatonörsön! Csak olvasni kell a sorait, s az ember örömmel marad itthon, az elsötétített lakásban, a fürdőkád csapja alatt... Valahogy mi is olyanformán éltünk a nagy kánikulában itt, mint maguk ott. Most meg, hogy csak 25 fokot mutat a hőmérő, már majd-hogynem didergünk.

Nincs semmi különös. Távoli ágyúdörgés hallik ide (a *Szabad Nép* csöndes betűiből), Juliska naponta négy-öt órát ácsorog a piacon, hogy összeszedjen valami zöld dolgot ebédre, Klára roskadozva érkezik estefelé haza a Növénytárból, s tegnap még Lóci is itthon volt 8-kor: nem bírja, mondta, az iramot – a sajátjával tetőzött hivatalosat és sportbelit – és „sarkányt eresztett” (vagyis szabadságolta egy estére a „nőt”) és hazajött, hogy végre alaposan kialudja magát. Vasárnap különben ott járt maguk felé, valahol a Bakonyban, Ajkán, a Csepellel: röplabda-versenyük volt, s ha elment is a hivatalos kirándulással a pihenőnap, jól mulattak és sokat láttak. Izgalmunk most az, hogy nem marad-e le a napokban esedékes hathetes táborozásról, ami trénerképző tanfolyammal kapcsolatos valami, mint ahogy már olyan sok mindenből kiesett újabban is az utolsó pillanatban. Kisklárának vendége van, volt sógornője és örök barátnője, a szép, fekete Márta, Szabolcs húga, igen jókedvű teremtes, valamennyiünket felvillanyoz néha a nevetésével és mókáival.

Én váratlanul egy újabb Molière-t kaptam, még hozzá most jó darabot, fontosat: a *Mysanthrópot*. Ez is végig vers, valami 1800 sor. Az előző fordítás nem volt formahű, ami ennél a készülő kiadásnál alapvető és egységes szerkesztői elv, s miután betegeskedő művészenek már kétszer visszaadták a fordítást, most – olyan nagy a késés, hogy nem lehet tovább kísérletezni – rám bízta. Nem átsimítás a feladatom, hanem újonnan megcsinálni az egészet. Örülök neki. Ez viszont bezár a feladat börtönébe, még pedig igen keményen, mert mindössze egy hónap van a munkára, holott három alatt elkészíteni se volna lassú tempó. De hát dolgozhatom még egyszer valamit, s kapok érte cakkpakk vagy kétezer forintot. Épp e pillanatban fejeztem be az értelmi átrágását, úgyhogy most már nem kell nagy filológiai és szótárapparátust vinnem magammal, ha vidékre megyek majd, hogy dolgozva pihenjek. (Dolgozva pihenni: egészen görögös kifejezés, nem?)

Mondtuk már, hogy sóstóhegyi barátnénk, özv. Thomas Ernőné, Mária, meghalt? Operáció után; valami bonyolult bélhistória. Náluk voltam vendég először a fordulat után, még 45/6 telén, Nyíregyháza mellett, akkor még élt az ura is. Igen sajnáljuk szegényt; még inkább itt maradt, csúnya, kedves okos, jókedvű és meglehetősen életképtelen lányát, Marianne-t, becenevén Icit, akit talán szintén láttak minálunk...

Kemény Laci a kis Zsuzskával hazament Vácra pihenni az édesanyjához egy hónapra. Másfél nap múlva visszamenekült Pestre. Vácott ugyanis valami különlegesen áldatlan helyzet van egy albérlő-társbérlő család miatt, amely már gyilkossággal is fenyegeti az öreg nénit s hozzátartozóit, ha legelemibb jogait akarja érvényesíteni a szerencsétlen háztulajdonos, azaz viskótulajdonos. Laci már drukkol, hogy ama bizonyos bizottság, amelyről a maguk révén értesült először s amely csakugyan kint járt nála vagy tíz nappal ezelőtt, csakugyan küldi-e a jelzett gubát.

Hogy én mikor mozdulhatok? Köszönöm a kérdést: egyszer majd csak... Ez a Molière nem akadály; noha jobban szerettem volna most már magamnak dolgozni valamit: június eleje óta fordítógép voltam csupán... Azt hiszem, minden augusztusra marad. Klára, a nagy, július 28-tól lesz szabad, 16 napra. Remélem, ha megjön, már t.i. ha maga megjön, Aliszka, rögtön felhívja a 16-41-41-et, s hogy amikor Aurél itt lesz, valamennyien együtt lehetünk egy este. Előre ajánlom a „Ságvári ligetet”, szerény vacsorázó és nagyszerű kirándulóhelynek: az is előnye, hogy tőlünk 15 percnnyire van csak autóbuszon.

Egyébként fejlődöm vissza, zsugorodom, nemsokára el fogok tűnni a föld színéről, ez a mániám. Némi alapot ad gyanúimnak többek közt az, hogy a vesém megint rendetlenkedik. Mintha a streptomycin se bírna a colikkal legfeljebb egy-egy esztendőre. Most coerulamint szedek, tudja, azt a kékítő dolgot. S hamarosán Babics prof. színe elé fogok járulni. Az általánosan sajgó-imbolygó érzés napközben csökken a derekamban és a has táján, éjjel azonban, reggelre, már kellemetlen. Lehet, hogy a nagy meleg idején, amikor szinte óránként be-beálltam a kádba a hideg víz alá, minden óvatosság mellett meghűltem.

Ismerősök? Radnaival vacsoráztunk a minap, őt is elővette újra a köszvénye egy héttel ezelőtt. Váratlanul asztalunkhoz telepedett a Vén diófában Selley Camilló is. Illyésékről keveset tudunk, Flóra hétfőre bement vizitje, épp a Radnai-vacsora miatt, elmaradt s csak egy hét múlva fogjuk őt látni.

A többit... hát azt majd itt, és ott! Mindnyájatokat – mindnyájukat – sokszor üdvözli és öleli az egész társaság.

Szeretettel:

Lőrinc

28.

Bakonyszentlászló, 1950 VIII. 3.

Kedves Háromság, nagyon kifogtuk bakonyi kirándulásunkra a rossz időt. Most épp a Cuha völgyén jöttünk át, de még esőben is gyönyörű volt. Bakonyszentlászlón várjuk az ellenvonatot, még egyszer megélvezzük, fordított irányban, a völgyet, alagútjait, erdeit, kanyarait, hegyvidékét, s megyünk egyenest vissza Tihanyba. Veszprémet és Zircet már láttuk. Kis terület, de rengeteg szépet nyújt; s csak az a bosszantó, hogy ami autón egy óra volna, itt vonaton egy-egy nap. Azt hiszem, szombaton, 5-én, megyek át hozzátok, tán hajón (Badacsony) vagy vonaton. Nincs menetrendem, nem tudok biztosat. De valószínű, hogy szombaton úgy két óra tájban ott leszek... Itt most néha kisüt a nap már, de minduntalan rádörög az ég a fényre és elkergeti... Igen sokat dolgoztam eddig is az *Embergyűlölet*ön, megleszek vele nálatok, s tán le is gépelem. (Ha lesz papír és indigó: erre nem gondoltam!) Igalról hallom, hogy Csóki (Baumgartner Oszkárné) szintén Örsön van, örülök neki is. A viszontlátásig kézcsók és üdvözetek.

Szeretettel:

Lőrinc

Szép és jó volt ez a kis kirándulás. Lőrinc után néhány napra én is átmegyek hozzátok. Szeretettel: Klára

29.

Balatonboglár, 1950 IX. 8.

Kedves Alice, Marili, Aurél!

Ebben a percben fejeztem be a *Psyché* gépelését! Itt persze nem volt segítség, se Klaráé, sem Aurélé, sokáig tartott; és most, utólag, úgy érzem, célszerű lett volna előre valami kis tündérszöveget veretni arra a három ujjamra, amellyel a gépen pötyögök. Egész tyúkszem nőtt rajtuk. De túl kellett jutnom, végre, ezen a munkán is. Most még az van hátra, hogy kijavítsam a gépelési hibákat a kéziratban, a gépeltben, s a másolatában, s akkor végre, végre elkezdhetem a nyaralást, a semmittevést. Azaz még van öt kis versfordításom, azokat most hozta le Klára víkendkor, amikor itt járt. De az már semmiség. Hanem a nyár közben ellépett.

Az utolsó hat napban még csak a színét se láttam a Balatonnak, pedig itt van az utcánk végében. Folyton dolgoztam. Közben megjavult az idő, amely a hónap elején úgy ijesztgetett, egészen megjavult és engem is elbizakodottá tett; most meg, látom a nyitott ablakon át, csupa szürke-fekete az ég újra, és egyre hűvö-

sebb levegő mosogat itt az íróasztal előtt. Holnap megyek Igalba, úgy látszik, rossz időt viszek magammal. Rossz lesz hajnalban kelni, a szomszéd Lelléről valami 5 órakor indul az autóbusz.

Jó volt itt is, kellemes, csak másféleképpen, mint Őrsön. Valahogy nyitott volt az életem sokfelé, társaság akadt, némi forgalom. Fürödni egyetlenegyszer sem fürödtem, itt; hacsaknem a kádban. De sokat mászkáltunk, házigazdával, meg, amikor itt volt, Szabolccsal. Hogy örült szegény fiú! Hálából az utolsó estén olyan gitáros előadást csapott, hogy csak úgy bámult mindenki és gurult a jókedvtől! Voltam vele Szigligeten is, az éppen Boglára induló Châtel Tóni meg – nagy örömmre – vitorlázson hozott haza bennünket. A szabolcsos napok (földvári, szemesi, lellei kirándulással s az említett szigligetivel) pihenés voltak; a többi csak ebédnél és vacsora után. Tegnap Ábrahám-hegyre hívott meg valaki egy hétre. De nem mehetek. Igal van soron.

Közben Földváron Illyéssékkal is találkoztam, épp szálltak le a hajóról, amikor mi onnan hazafelé indultunk. S kiderült, hogy ezen a Bogláron van vagy öt elég jó ismerősöm is. Sokat sakkoztunk, egyelőre 2.5 : 5.5 az arány házigazdával szemben az én javamra. Írógépe egy kitűnő Adler-Standard, olyan komoly és erős, hogy hadihajónak lehetne alkatrésze, s amellet annyi tud, mint maguknak az a csodakönnnyű gépe. Néha bementem a boltba, egy kiskereskedés maradványraktárába: még ez is érdekes. Van itt egy bizonyos Konkurrenciáné, szomszéd vasas, akit most szerveztek be szövetkezetbe vagy népboltba, azzal még össze is tegeződtem tegnap este bor mellett. Pedig változatlanul, félek a bortól. Intelligens özvegy, nagy lányokkal.

Mint orvosnak is van némi referálnivalóm. Az ominózus szemvérzés, beverzés, érrepedés, vagy mi, amit jól ismer, Alice, megismétlődött, egy napra rá, hogy ide kerültem! Még pedig sokkal erősebben, mint amilyen Kláráé volt, vagy az én elsőm; és szintén a bal szememben. Minden további nélkül felszívódott azonban az előírással nyolc-tíz napra. Egy vendég mérnök, aki most jött ide, vegyész, azt mondja, hogy neki sokkal fiatalabb éveiben már négyszer volt ugyanaz a tünete, s hogy szerinte túlerőltetés, idegesség az oka legfőképpen. Mindenesetre szorgalmasan szedem a vérnyomáscsökkentő orvosságokat, mint Őrsön tettem, már attól az idegerősítő sós-édes kotyvaléktól sem borzongok, amivel Tompa barátom időnkint ellát.

Most jut eszembe az eljövetelem. Sokáig néztem a villát a vonatról, láttam kendőiket s én integettem. Révfülpön azonban a hajó nem várta meg késő vonatunkat, úgyhogy három órát vesztegelnem kellett. Úgy álltam bosszút a sorson, hogy beültem a Földművesszövetkezet korcsmájába és folytatni kezdtem annak az Eminescu-versnek a fordítását, amelyet még maguknál elkezdtem az utolsó délelőtt. Nagyrészt el is készültem vele, amikor megjött az utolsó hajó, az utolsó motoros. Sajnos, innen nincs hold, az a „túparton” maradt – itt mindenki így nevezi a túlsó partot.

Szóval: hideg van, ború és ború; de olyan szép volt ez az egyhetes közjáték szeptember 3 és 8 között, hogy reménykedem. S ha nem, hát megyek fel én is Pestre. Kisklára vakációját még szeptember végéről is kitolták. Érdekes, hogy neki, a referátumok alapján, abba a lábdihegyi Rodostóba volna kedve menni leginkább, amelytől maguk úgy óvtak, amelyet meg se néztek.

Hazulról nincs semmi érdemleges hír, s ami van, azt alighanem gyorsabban elmondja vagy már el is mondta a telefon. Úgyhogy ezzel el is köszönök. Minden jót, kinek-kinek szíve szerint valót!

Szervusztok! Kezét csókolom!

Szeretettel:

Lőrinc

U.i. Címül már az igit adom meg. Megyek csomagolni.

Szervusz, kis *Rilke*!

30.

Bfüred, 1951. III. 21.

Kedves Aliszka, Marili, Aurél!

Hogy barátaimra gondolkodok s íme írok is valami üdvözlétfélét, jelzi, hogy közeledik a távozás napja. Sokat és jól dolgoztam, egész sor kisebb-nagyobb fordítást persze, köztük jelentősebbfajta dolgokat is. Húsvét után kedden érkezem haza. A mai tavasz első tiszteletére háromszor is heves havazás riogatta az imént Gábor szívét, de a fehérség ment is, ahogy jött. Kezdem bírni és megszokni a füredi bort, vinni, sajnos, nem lehet. Tihanyba nem mehettem még át, Vas E.-ékhez, de tán még arra is sor kerül, mert úgy hírlík, hogy húsvétszombatján megindulnak az első hajók. Hazaérve szabad hamarosan jelentkezni? Isten veletek, kézcsók és ölelés! Szeretettel:

Lőrinc

Nagyon kedves ember ez a Lőrinc így kéthetes lelki-neglizsében. Érdekes lenne Titeket is így megismerni. Január óta semmi hírünk Rólatok azon kívül, amit Lőrinctől hallunk. – Írjatok, mi van Veletek, – de még sokkal jobb, ha nagyon gyorsan lejöttek. – A mandulafák félerővel már virágzanak.

Várunk és ölelünk Benneteket:

Gábor

31.

Bpest, 51 júl. 29.

Kedves Alisz!

Este kerestem, maga reggel visszament Örsre: tán említette is Klára (Tarján) a dolgot. Össze-vissza, sokfele voltam, sőt voltunk, Klára meg én, a Balatonnál, Somogyban, a Bakonyban. Most csak pár napra kellett hazajönnöm, holnapután, kedden, már megyek is vissza. Ezúttal is Füred lesz a központom, a Lipták-ház.

Szörnyen örülök most, mert nekem is lesz egy olyan kis lánykísérőm, amelyet Aurél tart magának Mariliban: Kemény Zsuzska még sose látta a Balatont s velem jön. Már egy hete folyton azt képzelgetem el, hogy milyennek fogja látni ezt, milyennek azt. Négy napig lesz velem. Kedden reggel indulunk innen s úgy vélem, estére érünk Tihanyon át Füredre. Ő aztán Akarattyára kerül, ahol majd átveszi tőlem az apja.

A két Klára szabadsága e hét közepén lejárt, helyesebben: a Kicsié holnap lejár. Lóci? Az majd a hónap közepén kezd; ha kezd! A gyári munkán kívül ugyanis keményen dolgoztatja a sport, mert mostanában több főoszlopát a röpös csepeli vasasoknak kidöntötte a sors: be kellett vonulniuk. Végveszélyben a híres csepeli országos bajnokság!

Dolgozom: vannak mindenféle csip-csup megrendeléseim, fordítások. Egészségem gyalázatos, piktör barátom azonban, a Nap, lefestett, jó barnára mázolt, úgyhogy cáfolata vagyok, mondják, siráimaimnak. Lipták Gábor is betegeskedett (sőt: -dik): a jó lábszáran, térdben, monoarthritikus daganata volt s tán még mindig van, ami ágyhoz köti. Nem tudna rá valami csodaszert? (Csak a cortisan-t [sic!] ne mondja!)

Most úgy nézem, aug. 10-ig, 12-ig maradok Füreden. De lehet, hogy Zsuzsi négy napja után megunom a dicsőséget és hazamegyek. 15-re úgyis van leadni-való munkám.

Rosszkedvű vagyok, olyan szomorú, mintha egyenesen a verseim gyártottak volna.

Somlayt Tihanyban láttam, már hazamentek. S úgy hallom, Veres Péter augusztus első felében a füredi szanatórium-üdülő lakója lesz. Farkasék múlt péntek óta Illyéséknél.

A nyár azonban még mindig szép, sőt friss, ugye? Aurélt s a kislányt ölelem. Kézcsók.

Szeretettel:

Lőrinc

Mindnyájatokat szeretettel öllelek Klára

32.

1951 VIII. 1.

Kedves A[urél], M! Leveletek még Pesten ért. Köszönöm szépen! Zsuzskával járjuk a partokat, ez a lap Füredről megy. Őt szombaton veszi át az atyja Akarattján. Már voltunk sokfelé, s a további program részletei bizonytalanok. Hadd kérjem most az alábbiakat: Péntek d.u. 5-kor szeretnék a kislánnyal most már hozzátok is benézni, szombat d.u. aztán vonatra ültetem Akarattya felé. Ha ő is megférne a pincében, pompás volna. Ha nem, a vasút melletti szállodában veszek szobát. Marilikám, jőjj ki élénk ennél a vonathál s hozz hírt! Jó? Főzne egy napra ránk a néni? Én magam maradhatok pár napot; s tovább is mehetek. Bármilyen megoldás jó! Pénteken 5-kor mindenesetre vizitelünk. Visz. lát. kézcsók, üdv. Lőrinc

A kislány hozott magával lepedőt! Választ ide már nem kérek!

33.

Bpest, 1951 aug. 15.

Kedves Aliszka, Marili, Aurél!

Váratlanul Pestre kellett jönnöm, a katonakönyvemet kaptam meg. Csak egy napot töltöttem itt. Semmi különös. A Heinéket mind abszolváltam s ma leadtam. Ami egyéb még hátra van, attól változatlanul dagadt és zúg és semmit se súg a fejem. Nagyklára hivatalban, a Kicsi a Rádióban, Lóci e hét végéig szabadságon a Mecsek-üdülőben. Azt hiszem, a fürdőruhám ott maradt Órsön: nem vesztek sokat távollétével. Ha egyébként kisütnék valamit, talán átugrom Füredről vonaton s a következővel vissza; ha nem így esnék, kérem, adjátok postára (vagy máris) Liptákékhoz. Nagyklára 20-án s utána pár napra alighanem lejöhet, szintén Füredre. De ez nem biztos. Rosszul nem vagyok, testileg; csak szörnyen idegesít a megoldatlan feladat. Még ebédelek, s indulok a Délire. Kis Zsuzska iszonyú gennyes mandulagyulladásal fekszik napok óta: oda minden balatoni öröme, emléke, színe! Az idő megint undokoskodni kezd; remélem, csak viccel. Minden jót kedves mindnyájatoknak!

Szeretettel:

Lőrinc

34.

1951. VIII. 21.

Kedves Aliszka!

Köszönöm levelét s a személyes postacsomagot, az elveszett és megkerült fürdőtrikót. Sajnos épp mára esik baráti vizitünk Tihanyban, úgyhogy a csomagot legfeljebb a Lipták-ház kiküldöttje, Pulcsi veheti át. Klára szombat este óta velem van, szerdán vagy csütörtökön este megy haza, azzal az esti személyvel, amellyel most Maga. (Ha ráérne, kérem, telefonálja meg ezt KisKlárának vagy Juliskának: 16-41-41.) Valami írásféle lassan-lassan mégis készül. Hazulról nincs hírünk, remélem, semmi különös nem adódott; de hát Klára most már amúgy is otthon lesz és vigyáz a hazára. Gondolom rövidesen én is jelentkezem majd Pesten. Minden jót! Kézcsókkal és üdvözzel: Lőrinc

35.

Kedves Aliszkám!

Tátrai hangulatú a táj, legalább 60 cm a hó. Édes, hogy a cinkék azért csipognak az erkélyünkön. Sokat fekszem, eszem. Fáradtak vagyunk változatlanul. Ezt a magaslat is teheti. Lőrinc Burns-verset fordít, a *Vidám koldusok* c. ciklust, amit legutóbb megrendeltek. Kíváncsiak volnánk, megjelent-e már a Krilov kötet a Szépirodalminál. Csehek-szlovákok-bulgárok voltak itt sokan. Ma utaztak el. Így leköltözhetünk az I. emeletre. Lőrinc spórol lépcsőjárást. Itt is elég sokszor van az a bizonyos görcsös szívfájdalma. Mindentől izgul s akkor rögtön rosszul is érzi magát. Most az izgatja, hogy nem kaptunk hazulról hírt. Remélem, ma hoz a posta. Pesten milyen idő lehet? A nap itt ott kibújik, de vissza is vonul hamarosan. Alig kirándultunk. A ház körül járkáltunk csak. Aliszkám, jól vagy már, ugye? Aurél, Marili? Sok szeretettel csókollak mindnyájatokat.

Klára 952. II. 29.

Kézcsókját küldi és mindnyájukat szeretettel üdvözli L.

36.

Budapest, 1952 VII. 12

Kedves Aliszka, Marili!

Ma reggel telefonon Aurél hangját hallottam! Azóta nyilván a szereplése is megvolt. Köszönöm a szíves értesítéseket és érdeklődést (ahogy a lapot is), és örültem az elképzelésnek, hogy rendszeren megvannak, ott vannak az ismerős hegyen.

A Mátrát ne nagyon sajnálják! A minap – már nem is tudom, kicsoda, de szakértő turista volt – bőségesen szidta ebből a szempontból: ott olyan meleg a nyár, akárcsak Pesten. – „Hogyhogy? Hiszen ezerkörüli csúcsai vannak!” – „Igen, igen; csakhogy a környék gyenge hozzájuk... Ha már hűset keres valaki mai hegyeinkben, próbálkozzék a Bükkaléval: annak az átlagmagassága jobb és nagyobb a kiterjedése.” – Úgy sejtem, igaza lehet. És azt is mondta, hogy a Mátrában csak a Galyatető az elviselhető; a kis tót falvak szörnyek, primitívek és (ma) zajosak.

Szóval hát meleg van. Víz-vastag a levegő, ahogy be-beloccsan az ablakon, s a lárma a Hullám felől tűrhetetlen volna, ha el nem felejténém a létet is. Különben végleg kifelé áll innen a szekerem rúdja, csütörtökön d.e. megválok a kis szobától. (Úgy látom Châtel dr., akivel egyébként igen szívélyesen összebarátkoztunk, már örömmel válik meg tőlem.) Hogy innen hova? Hát haza. S ha befut a szemesi levél és igen-t hoz, akkor két hétre mindenekelőtt Szemesre megyek, még pedig már 21-én, hétfőn dr. Tompa barátommal.

Egyébként nem tudom, mi ütött belém, de folyton attól tartok, hogy ebből (s majd Füredből) semmi se lesz, mert be fognak hívni katonának. Meglátja!

Ad Füred: Értesítést kaptam, hogy Pátzay ma vagy holnap este telefonál és Lipták részletes üzenetét hozza arról, hogy az ottlétem (a kórházi) rendben van és hogy mi a teendő.

...Juj; de meleg van! Most már én is tudok szenvedni tőle. Évtizedeken át imádtam a rekkenő júliust. Még a *Tücsökzenében* is számtalan jele van, hogy szinte testi, szerelmi imádattal gondoltam vissza – négy-öt éve – a régen és nem nagyon régen élvezett forróságokra. Most pedig már húzódok a nap elől. Vagy majdnem... Gyerekeim közül KisKlára nap-imádó, úgy tudom; az ilyenkor is átmegy, szegény, az utcán a „napos oldal”-ra...

Nagyklára pedig: leszedték a cinkenyvkötését, hivatalba jár, feketéért eped.

Ha KisKláráról, akkor már Lóciról is: ebben a szörnyeteg melegben indulnak ma délután (szombaton) Kaposvárra, ott játszanak valami fölösleges bemutatót, aztán rögtön vissza és már hétfőn továbbmennek Tatára, ahol a margitszigeti edzőtábor folytatódik. A moszkvai út aug. 12–szept. 9. volna; erről azonban a jelek szerint, sajnos le kell csúsznia a megrándult két ujjá miatt, amely – épp a délelőtti és délutáni edzések szüntelensége miatt – nem tud megnyugodni-gyógyulni.

Tegnap Gáspár B. nyomatékosan örvendező tanácsára, de azzal a szándékkal, hogy egy órai hallgatás után mindenképpen távozzom, elmentem a nagy Heine-

vita harmadik ülésére. Olyan volt ugyanis a meghívó. A párt döntését olvasták fel az ügyben. És mérsékelt hangú povedálás indult meg oda nem tartozó dolgokról is, két és fél órán át, s nem jöhettek el. Csak hallgatni lehetett nekem. Kár, hogy Gáspárt valami ebbe a csatába belevitte: főleg a tapsolóit kerülném... Bár egyes részletekben van igaza...

Vasárnap, júl. 13.

Tegnap estefelé otthon voltam, s közben Tompánál. Hallotta Aurélt; a terem szörnyen visszhangos volt, mondja, alig értett valamit a rossz akusztikától. Ferenczy Béni vitte el. Még nem tudjuk, megyünk-e Szemesre; vagy, ha oda nem, talán a Bükkbe, rövid időre csak, s autóbuszos helyre.

Lóci elutazott.

Olvastam egy Sardou-darabot meg egyet az id. Dumas-tól. Az *Andreát*, ill. a *Keant*. Hát csoda az a bűvész, amivel dolgoznak. S minthogy mindkét régi fordítás jó volt igen élveztem Molnár Ferencnek ezeket a mestereit. Mást is olvastam, az utolsó két hétben, egyáltalán csak olvastam! Ha valamilyen maguk számára elérhető nyelven megszerezhetné valaha Boswell-nek óriási és remek dr. Johnson-életrajzát, okvetlen szerezze meg! Goethe Eckermanja és ez a Johnson: két biblia! És pedig nem intoxikáló biblia, ahogy Hardy mondaná, hanem az észé... Ilyesmit azonban már sokszor éreztem, ilyen olvasmány-élményt, és a Boswellt is régóta ismerem, most csak épp újra beleolvastam. Megrázó élményem egy bogártani értekezés volt a tücsköknek egy élődijéről, ennek a szerzője is régi ismerősöm: Fabre, a francia. (Jegyezze meg, hogy a köztudattal ellentétben a hangya a tücsök kizsákmányolója!...)

Ma fátyolos a világ, és fülledt. Az ablakon dől be a sikongás és negyedóránként tutul a hullámjelző kürt.

Aurél biztosan most is utazik vissza. Milyen kár, hogy soha ki nem száll – két vonat közt se – Kodolányinál! „Mert nem ismeri?!” Hiszen már rövidesen meghalunk! Mi lenne, ha egyszer rögtönözve még is megtenné, – ha megnézné magának azt a csodabogarát? (No, ezt csak úgy melleleg írtam.)

Mondja csak, ismernek egy *Finta Sándor* nevű szobrászt, aki Amerikában él, erdélyi ember és valami ős-zseni, akinek roppant sikerei voltak és vannak odakint? Úgy látszik, író is; verseiről vagy 20-30 éve tudtam, de semmire sem emlékszem belőle: nyilván nem jelentősek... Most csodákat hallok róla.

És ezzel az ég áldja mindnyájukat. Kézcsókkal, és üdvözléssel a szomszédságnak is:

Lőrinc

37.

Szemes, 52 VII. 28.
(hétfő du.!)

Kedves Aliszka,
képzeld, a véletlen összehozott azzal az isten csodabogarával, akiről Maguk beszéltek pár éve, s aki vakációja idején, bérletjeggyel cikázik naponta Pest és vmelyik balatoni állomás közt. (László János, dr.) Most épp itt ülünk a Szikla-házban, az udvaron, éppúgy sülve és főve a július hevében, mint maguk ott Örsön. Ebből láthatja, hogy jókedvem van (egy kicsit!). Igyekszem pihenni, elég sikeresen. Füreden át megyek haza, pénteken. Dr. Kálmán barátom naponta kétszer valami jó szíverősítőt ad (nem gugyit), hanem injekciót. Kisklára írt a Bükkből: nagyon szenvednek a vízhiánytól! Szegény Nagyklára otthon árválkodik... [...] otthon leszek, s még majd jónéhány napig; attól függ, hogy végzek most majd Füreden (ahol Pulcsi munkahelye változott). Mit csinál a kis [nagylány]? Meg az őszibarackszagú hegyoldal? Üdv mindnyájuknak! Kézcsókkal, szeretettel: Lőrinc

Tanúsítom, hogy azonos vagyok önmagammal és jelentem az eddig megtett 7683 km.-t (Ez a d.u. 4 órai helyzet.) Kezét csókolja, kedves Mindnyájukat sokszor üdvözlö

László János

Mindnyájatokat szeretettel üdvözlö Szikláné Lám Ilus

38.

Bfüred, 1952 X. 26

Kedves Aliszka, Marili, Aurél! Itt ért a Hardy-regény korrektúrája, már két hete úgy [befog?] a postázása, hogy elképzelhetetlen. De már a másodiknak is a végén járok, nov. közepére készen lehet (s lesz is, írja a Szépirodalmi) a könyv. A világ legszebb regényeinek egyike. Előbb Lafontaine-eket készítettem; az olyan Krilov-féle ember, tudják. Az új „nagy Maja” már Pestre marad. A jövő hét elején otthon leszek. Tegnap jött Klára, s hétfőn, ma, is itt maradt. Véletlenül gyönyörű, napos délelőtt sikeredett ki a ködös, szeles, esős hét után, felsőruha nélkül sütkezünk. Óvatosformán élek, vigyázok, igenis kérem doktorasszony... És ezzel minden jól, mindnyájukat üdvözlöm és ölelem. Lőrinc

Csókollak benneteket Klára

39.

Bfüred, 52 XI 20

Kedves Aliszka, gondolom, Klára értesítette már, hogy egy „Tess” várja magát vagy Marilit minálunk. Sőt, hogy megkérem, vegye Magához a Zsó-kának szánt példányt, és adja át neki. Ha majd találkozunk (Magukkal és övele), persze készséggel dedikálom. Én még nem láttam példányt, pedig sürgetem. Magának azért írtam most, hogy értesítsen: mert hátha nem klappol semmi, amit nem személyesen intézek. Elsején otthon vagyok, közben hallottam magukról. Üdv A-nak és M-nek! (És persze a kedves Zs.-nak is: ugye, csak megtartottam az ígéretemet?!) kézcsókkal és régi barátsággal:

Lőrinc

40.

953 VII. 26.

Kedves Klára és Lőrinc egy teljes hét ment el a rendezkedéssel, szereléssel. Most már folyik a víz és minden rendben van. Tündéri szép itt, pihenünk, ami ránk fér, végkimerülésig fáradtak vagyunk. – Van egy bejárónőnk itt, rendes, ügyes. Ebédet hozatunk, vacsorát mi készítünk, főleg magunkkal hozott kolbász-féléket eszünk teával, vagy tojást, stb. A kert gyönyörű, árnyas, nagy. Remélem látunk itt benneteket. Hogy alakult a nyári tervetek? Egy személy részére kényelmes hely van, második részére is van hely, de nem kényelmes – de azért nem is rossz. Szóval híreket kérünk tervetekre vonatkozólag. Mi van Veletek? Szeretettel ölel Mindnyájatokat Alice

A ház az országútról látszik, sárga modern villa, 3 kék zsalugáteres ablakkal a Balatonra. A hegyoldalon fekszik, 7 percre az állomástól visszamenet Pest felé való úton. Ha egyszerre jönnétek úgy *lehetőleg* lepedőt, vánkoshuzatot és plédet 1 személy részére hozzatok, de ha komplikált, majd találunk valami megoldást itt.

Öllelek Benneteket Aurél

41.

Budapest, 1953 július 31.

Kedves Aliszka és Au!

Köszönet lapotokért, jókor jött, majdnem a legjobbkor, ami az érzelmieket illeti, s elég rosszkor az időpontok, egyeztetések stb. tekintetében. Emiatt történt, hogy nem felelhattünk már előbb. Most azonban mintha kirekednének a dolgok augusztus 15-e utánra: sietve írok tehát.

Mi – „Nklá” meg én s esetleg a „Káklá” – augusztus első hetének elején, valószínűleg az első kedden, Tihanyba megyünk s kb. a hét végén jövünk haza. Egy kis zárt ügy, zárt kirándulás. Nem kapcsolódik még Füredre sem, még kevésbé Szigligethez (melyről teljesen lemondtam): közbeeső dolog, amelynek jobb lett volna július elejére esnie. 4-5 napot leszünk ott – az „Nklá”-ról meg a „Káklá”-ról bizonyára kitalálták, hogy a Nagy és Kisklára lappang bennük-mögöttük. Vissza kell ugyanis jönnöm, mindenféle intéznivalók (tüzelő és ilyesmik) miatt; pár nappal később azonban újra s akkor már hosszabban elmegyek Pestről s szíves hívásokkal élve útbajtenélek Benneteket egy kicsit. „Nklá” szintén nagyon köszöni az invitálást, azonban nem tarthat velem: szabadságát a mostani-tihanyi, s egy későbbi, szeptemberi-tihanyi tartózkodással akarja kitölteni. Úgy 15-e vagy 16-a táján mehetnék Hozzátok vagy Igalba; hogy hova előbb, az Tőletek függene – kérlek, írjatok efelől. Nekem egyformán kellemes Somogyországgal kezdeni és Ábrahámhegygel zárni majd a körutazásocskámat, vagy megfordítva.

Mindez – azt mondhatnám – épp ma este alakult ki véglegesen így, sietek megírni, s minthogy ez a levél még így is alighanem csak hétfőn lesz a kezetekben, mi pedig kedden már Tihanyban leszünk, válaszokat – döntéseket – esetleg címezzétek Illyésékhez, úgy hamarabb elér bennünket.

Most pedig egy-két kis házi ügyet.

Lány változatlanul nincs, „Enklá” kimerültsége tehát most már igen alapos. A szokott napi verkli forog, s őt reggel 5-től este 11-ig pihenés nélkül forgatja. Ez maga is embertelenül sok. Én magam annyit dolgoztam, hogy az Úr 1953-ik esztendejében életemben először, megpróbálok valóban nyaralni, vagyis semmit tenni, pihenni. Most semmiesetre sem viszek magammal munkát erre az első pár tihanyi napunkra; vagy csak afféle piszmogósat. Káklá szabadsága itthon telt el. Lóci hétfőn megjött a tatai edzőtáborból s szerdán reggel a Keletiről elindult Bukarestbe a többi röplabdás válogatottal együtt. Kb. augusztus közepéig maradnak ott. A mai *Népsport* különben igen megdicsérte az országos bajnokság újabb megnyerése során a Csepelt, az ő klubcsapatát, s őt magát is. Hogy a bajnoksapat, melynek tagja, milyen vezetőszeretet játszik a röplabda terén, azt az is mutatja, hogy a kiküldött 12 magyar válogatott közül 5 fiú a Csepel játékosa. – Összel aztán Lóci otthagyja a gyárat s beül az iskolapadba; körülbelül lehetetlenség, hogy a jövőben folytathassa sportszereplését, oly nagy lesz az elfoglaltsága. Pedig elég sok jól jött ki számára a „volley-ball”-ból: ez a mostani már a negyedik külföldi utazása!

Napközben itt rekkenő meleg voltak mostanában, de az éjszakák aránylag igen hűvösek. Sok a szűnyog! A lakásban is!

Komoly „ukrán-járvány”-ról beszélnek. Mancsi sógornőm mindenesetre istentelenül beteg tegnap óta, s tünetei egyeznek az ostromutáni tapasztalatokkal. Vajon a sokatemlegetett fagyalt- és gombamérgezések is ebbe a járványba tartoznának?

A Tjutcsevben szépen haladok; aztán majd az öreg kínai Tu-Fu kerül sorra, s közben egy új, kis Th. Hardy-próza, az *Egy becsvágy tragédiája* című novella. A *Tiszta nő* állítólag újra kijön.

Hirtelenében ezeket kapartam össze a fejemben mint híreket.

Igazán kegyetlen dolog volt tőletek, szerető szülőktől, nem vinni magatokkal azt az szegény Marilit! Mert nyilván nincs lent. Másképp tán csak ő is odakapart volna egy aláírást a lapotokra régi barátjának, Lőrinc bácsinak! Mindenesetre mondjátok meg neki, ha egyszer majd látjátok, hogy én sokszor pusziom!

Itt a vége, húzzatok vele magatokhoz.

Kézcsókkal, öleléssel, régi barátotok

Lőrinc

Enklá és Káklá üdvözlő és csókol benneteket! Holnap feladom Móricz Virág könyvét az apja életéről a címetekre! – Kisklára az én otlétem alatt, 20-a körül, esetleg szintén lemenne Hozzátok 2-3 napra. Lehetne? Ő vinne magával lepedőt; én nem vállalkozom rá.

42.

Tihany, 53. VIII. 5.

Kedves Aliszka, Marili és Aurél!

Lapotok itt várt, köszönöm szépen, hazaérve rögtön keresem majd (hétfőn) az érintkezést Litvánékkal és beszámolok az egyezkedésről. – Tegnap érkeztünk, a hét végén megyünk vissza. Gyusziék köszönik az üdvözlőket, s benneteket hívnak ide általunk, *még pedig péntekre, amikor vszleg Déry T.-ék is idejönnek Szigligetről*. Ha tudtok, lépjétek érintkezésbe velük. Füredről a ½ 12 táján Pestről, ill. Tapolcáról odaérkező személytől *autóbusz jár naponta Tihanyba*; a Halászcárdánál megáll. ½ 2 órakor ér ide s 5 után indul vissza Füredre. Így hát újabban onnan ide most igen kényelmes a közlekedés. (De lehet, hogy Badacsonyról még jobb hajó van, nézzétek meg!) Gyuláék e percben ugyanezt írták Déryéknek... Egyelőre tehát ezt, ennyit; a komoly levél majd Pestről megy. Marilit csókolom a hűségéért! Kézcsók, ölelés, szeretettel:

Lőrinc

Szeretettel várunk I. Gyula

Örülnénk, ha jönnétek Klára és Flóra

43.

Budapest, 1953 aug. 10.

Kedves Aliszka, Marili és Au!

Ebben a percben beszéltem Litván J.-fel, megegyeztünk, hogy először ők látogatnak el magukhoz, pénteken indulnak, pár napra, én pedig 20-a után megyek majd. Erről különben ő ugyanebben a percben ír Maguknak; a magam pontos dátumát újabb lapon vagy levélben adom majd meg, amikor már teljesen biztos leszek a dolgokban. Az biztos, hogy Nagyklára nem jöhet, Kisklára csak hatókörhúzta kötelekkel volna kivonszolható „rajongva-szeretett” munkaköréből, vagyis szintén nem megy. Mindketten szívből köszönik, hogy gondoltak rájuk.

Tihanyból tegnap jöttünk haza. Azért szombaton, hogy nKlárának legyen egy közbülső, átmeneti napja a „nyaralás” meg a hivatal között. Hétfőn ugyanis újra munkába áll. Neki a fele-szabadsága már elment, a másik fele szeptemberre lesz esedékes. A kicsinek pedig mindössze pár napja van még tartalékban.

Itthon rengeteg intéznivaló várt bennünket, nagyon kellett az „egy nap”! S épp a Litvánal folytatott beszélgetés során jutott eszembe, hogy Lóci hazajövele Bukarestből szintén 16-a „után” esedékes: szeretném itthon látni a kis körutazásom előtt. Mert nem lesz nagy az út!

Tihanyban négy napot töltöttünk, négy elég hideg napot. Gyuláék megbízásából, s mert amúgy is rögtön reagálni akartam odaérkezett levelükre, írtam, hogy pénteken jöjjenek át – Gyuszi ugyanakkor Déry Tiboréknak írt Szigligetre, ugyanolyan értelemben. De pénteken mi magunk ettük meg a dupla porció, kitűnő, sült fogast: vendég nem jött. Nyilván késve kapták a lapokat! Házigazdáinkkal együtt nagyon sajnáltuk a dolgot. Litván mondta, hogy esetleg kocsin átviszi Magukat Tihanyba.

Szabó Kálmánt és családját sokszor láttuk a négy tihanyi nap során. Kálmán aránylag jól volt: végig talpon. Hazajövet útba ejtettem pár órára Liptákékat. A férfi mondta, hogy e hét elején kocsin átlátogatnak Ábrahámra. Óhozzájuk csak e hó végén, vagy – ami valószínűbb – csak szeptemberben jutok majd el. Szörnyeteg felfordulásban van az a villa! Szombaton állítólag „hetven” vendég fordult meg benne. Gabus vígan mozog, vonaton, hajón, autón.

Itthon most elsősorban valami tüzelőt szeretnék szerezni télire. Mindössze pénz kell hozzá.

Hogy a *Csillag* Majakovszkij-számát nem sikerült megszereznie, ne sajnálja túlságosan. A mű szeptember elején már könyvben kapható lesz, még pedig az egész. Az *Új Hangban* is esedékes volt valami – de én magam sem láttam. Ezek a lapok, úgy látszik, csak pár napig kaphatók nyílt árusítási helyeken.

Litváné sorait mellékelem.

A Móricz-könyvön azóta túlvannak biztosan. Nem vagyok hajlandó személyesen cipelni haza! Tessék postázni, ha majd mindhárman kivégezték.

Azt hiszem változatlanul, hogy csakugyan pihenni fogok Maguknál. És nem dolgozni. Verseket azonban, sajnos, nem kapar elő az emberből pár nap, olyan vastag közöny (vagy fordítás-élmény-réteg) üli meg az idegeket.

Híreket nem igen tudok, hiszen vasárnap van s nem mozdultam ki a házból. Én egyénileg sajnálnám, ha a kislakásépítések gyorsításának gyakorlati és érthető célja oly nagyon kitolná más, metropolitánus célok megvalósításának időpontját. De hát nem értek a dologhoz, s különben is, ki tudja, mi igaz? Azazhogy népi híreket mégis tudok. Tatay Sándor véletlenül egy vonaton utazott velünk haza tegnap. Népi regényíró volt, kilenc év óta a lábdihegyi Rákóczi-menedékházat vezette feleségével együtt. Ő volt a „csaposlegény”. Újabban annyi firkatúrás adminisztratív munkát szóztak a nyakukba, hogy felmondtak. Mátyás-regényt ír az Ifjúságinak. (Ugyanott Molnár F. *Pál utcai fiú*kja sajtó alatt van.) Erdélyi Józsefet felvették dekorációs piktornak valamilyen sz-lőrinci műhelybe. Kodolányi írja a Mózes-regényét. Sinka Pista állítólag valamilyen remekművet írt, közli Kodolányi és Ignác Rózsa; versesművet. Tamási 12 oldalas novellával szerepel az *Csillagban*. Németh L. Galilei-drámáját hirdeti a Nemzeti kamaraszínháza, a Katona J. színház. – Megbízásom van az Ifjúsági Színháztól Shakespeare *Amit akartok*jának új fordítására. (Vajon ezt is 2000 Ft előlegért fogom megcsinálni, mint az *Il buggiardo*-t?)

Kláráéktól kaptam egy új shortot, épp most, ebben gépelek tovább.

Szabolcs meg az öccse, akik most Győrött dolgoznak valami statisztikai hivatal élén, új állás kellene, lehetőleg itt. Nem tudnak valamit? Fizikai is jó lenne. Most épp vendégeink, motorral jöttek tegnap, hajnalban robognak vissza.

Ezzel mindnyájukat a sors kegyébe ajánlom és sokszor üdvözlöm. Kláráéktól csók.

Szeretettel:

Lőrinc

U.i. – Kklára, mikor megmutattam neki a leveletem, méltatlankodva mondta, hogy ő egyáltalán nem mondta le az utazását, csak nem nagyon bízik benne. Nnna! Hát, majd amikor a végleges dátumot magamról, engedelmetekkel őrá is hírt adok.

L.

44.

Bpest, 53 aug. 17.

Kedves Aliszka!

Épp írni akartam nehezen megszülető „közelebbi” dátumom dolgában, mikor ma megjött a lapja. Majdnem a legjobbkor, mert később már aligha ért volna itt. (Igaz, hogy az se lett volna baj: nagyjában fix volt az ügy a Litvánék telefonja után). Én már szinte nem is érzem Pesten magamat; „véglegesen” mégis csak útközben írhatom meg majd valahonnan. Az biztos, hogy szombatnál, 22.-énél előbb nem leszek Ábrahámában. A közbeeső idő bizonytalan. Itt azonban már csak Lócit akarom megvárni, aki ma este 9-kor jön meg Bukarestből (persze hálókocsin!) Kisklárát táviratilag esetleg csakugyan lehívjuk, ha olyan kedvesek. Neki különben édeskevény az ideje. Engem itt elintézhetetlen intéznivalók tömege nyúz és keserít, azért igyekszem mielőbb meglépni. Javarészüket úgyis rendezetlenül hagyom magam mögött. Igalra – úgy látszik – majd csak Maguk után kerülhet sor. Az írógép mellől most egyenesen a Déli megyék, menetrend-ügyekben. Itthon semmi különös, örülünk a megújult melegnek. Ölelés mindnyájunktól mindnyájuknak! Viszlátásra tehát szombaton este vagy vasárnap, ezt a fix dátumot, mint írtam, a hét második felében valahonnan majd még fixebbre fixálom. Lapedőt igyekszem vinni. Az utolsó, hazautazásos-rumlis napokon már nem leszek a terhére, kedves háziasszonyom! Kézcsókkal, üdvözléssel:

Lőrinc

45.

[1953.] VIII. 31.

Aliceám, biztosan lesz holnap hírem Tőletek, de most kimegyek fürdeni, és mindenesetre bedobtam ezt a lapot. Nagy békében, gyönyörű időben telik időm, tegnap egész délután nézegettem a Balatont, de persze csak a [...] Lőrinc nem sok vizet zavar, tegnap délután megjött, most a 3 órás vonattal Boglár felé újra elmegy, és majd valamikor este jön vissza. Magam körül egy kis rendet teremtettem vagy mondjuk átformáltam saját képemre a ház rámeső csücskét. Remélem jól utaztatok és otthon a házat rendben találtátok. Ne rohanj neki a munkának túl nagy gőzzel és főleg ne beszélj, ne fáraszd magad agyon. Sok öleléssel

Klára

Csodálatosan megjavult az idő. Ez a Klári úgy van, mintha nem is volna. Pedig sokat beszélgettünk, régi dolgokról. Az őszibarack, sajnos, nem érett meg. Valószínűleg kedden este megyek át végleg Füredre. Mindhármukat szívből stb.

Lőrinc

46.

Igal, 53 szept. 12.

Kedves A, Au, Ma! Itt is tovább maradtam a tervezettnél két nappal, de itt nem lógtak meg előlem a házigazdáim. Csak a ti házatok olyan kellemes és modern, mint az itteni. Sajnos elfelejtettem pesti lakásotok utca-címét, de bizonyára így is célba ér a lapom. Idáig, az utolsó napokat kivéve gyönyörű időnk volt, jól dolgozhattam. Tegnap előtt nagy ősbemutató volt itt, a pécsi-kaposvári színház vendégjátéka játszotta a *Hurrá, lányok!* című újdonságát és a művészek között több ifjú ismerős akadt, s egy komoly rendező, aki – a feleségével együtt – jóbarátja volt Kisklárának a kolozsvári időkben. (Most számoltam be neki részletesen a dologról.) Olyan szívesen visszamennék még egy kicsit Ábrahámba! Igazán köszönöm, hogy meghívtak, meghívtatok. Kláráról, a tietekről, hadd pletykáljam el: remek partnernek mutatkozott vagyishát nagy türelemmel hallgatott és figyelmével lelkesítette mesélőkedvemet. Ezt biztosan ő is elmesélte rég. Igen kellemes volt a csöndes ház. Az itteni szintén csöndes; én egy „kőlugasban” vagy „görög templomban” csücsülök egész nap, ott írok s olvasok, mert hát én magyar olvasó vagyok. A nap most eltűnt, lógatja lábát az eső, és kezd hűvös lenni, túlhűvös. Hétfőn megyek tovább véglegesen. Füredre tulajdonképpen csak most fogok megérkezni. Minden jól mindnyájatoknak! Szeretettel:

Lőrinc

Ma este pedig egy román filmet néztünk meg, melyben a kisKlára szinkronizált hangjával játszik az egyik főszereplő.

47.

Galyatető, 1953 dec. 30.

Szörnyű gyorsan repülnek a napok (főleg, ha az ember üdüléskor gyógyulgat az influenzájából). Most vagyunk félidőben: BUÉK! Jó, hogy Gyuláék velünk vannak; de azonfelül is folyton akadnak ismerősök. Hónak csak híre; „hamva” nincs. Szóljatok át egyszer Kiskláráékhoz! Kézcsókkal, öleléssel: Lőrinc

Kézcsókkal, baráti öleléssel I. Gyula

Flóra

48.

Igal, 1954 júl. 22.

Kedves Aliszka és Többiek,

itt vagyok megint, harmadik napja már, igali barátaimnál. Mondhatom, nagyszerű hely, sose élveztem annyira, mint most. Biztosan azért, mert a rengeteg esőnek sok kára mellett megvan az a haszna, hogy frissen-zölden tartotta a kertet: olyan szép a zöldség és bujaság, minthogyha valami hegyi nyárban volnék. (A hegyi nyár tudvalevőleg teljesen tavaszias.) És nekem együtt jött meg a jó idő is, úgyhogy egész nap régi „kölugasomban” csücsülök és dolgozom. Az *Ahogy tetszik* végső kis simításán egy új kiadás számára, – amit az is aktuálissá tett, hogy a Népművelési Intézet ki akarja hozni valami olcsó külön kiadásban, hamarosan.

Nagy pech késleltette az indulásunkat. Fogsorom, az a híres „Alisz-féle” tavalyelőtti fogsor, az utolsó pesti napomon minden igaz ok és jog nélkül ugyanis kettétört a számban. Azt hittem, két hétig otthon kell maradnom miatta, – *maszekék* azonban 24 órán belül megragasztották s negyedévig-félévig most még szolgálni fog.

Az út ide istentelen volt, lassú, hosszú és gyötrelmes. De megérte, mint mondtam, olyan pompás a táj, a kert. S újra felfedeztem, hogy van a kert közepén egy 20 m. hosszú, 4 m. széles vadrózsabozót, valóságos harctéri tuskedrótakadály, nem tudom, mi lehet a célja – hacsaknem hecsedli őszre. Áthatolhatatlan sűrűség. Baumgartnerék egyetlen barátiatlan cselekedete az, hogy a túskebozóthoz még mindig nem szereztek be egy megfelelő alvó Csipkerózsikát, akit pedig időnkint, mikor már görbe és dermedt az ujjam az írástól, jó volna fel-felébresztgetni.

Elseje körülig leszek itt, azt hiszem, addig [egészheti?] rántottcsirkeporciót be fogom kebelezni. A háziasszony süteményfélékben is világbajnok lehetne. És sok madártejet készít – egyszer ugyanis, sok évvel ezelőtt, gyerekesen megőrültem a sárga-fehér édességnek, s azóta mindig igyekszik visszagyermekesíteni, amikor itt vagyok.

Innen Füredre megyek, mint mondtam, elsején, s az új hónap első napjaiban szeretnék átvonatozni magukhoz is, ha alkalmas az időpont. Aliszkám, ha ráér, írjon esetleg még ide (vagy már Liptákékhoz), hogy egy-két otthálásra beleférnek-e megkurtult nyarukba. Mert utaznak, ugye? Igen sok ismerős esedékes Prágába vagy a Tátrába épp ebben az időben. I. Gyuláék tudtommal szintén mostanában várják Tihanyban az értesítést, hogy mikorra lesz meg a vízumuk.

Otthon? A meszelésnek kell folynia, ha nem csapta be Klárát és Piroskát a piktor; keddre ígérkezett, hírt még nem kaptam: Kisklára most vasárnap indul haza a Bükkből, az erdész-remetelakból, ahol igen jól érezte magát, csak éppen sokat fázott a 800 m-es magasban. Lóci vadul forgat és forgolódik a filmgyárban és mint mondta: szomorú lenne, ha jutna ideje szabadságra, olyan tanulságosnak érzi a munkát; amibe belekapcsolták. Nagyklára talán idejön télen s pár napot esetleg aug. elején Szabó Kálmánnál tölt. (Kálmán egyébként csodák csodája, re-

latíve megint „egészen jól van”. A másik Kálmán, Tompa dr., feleségestől Kis-kláraék környékén, a Bükkben van, Szilvásváradon.)

Illés Béla az *Irodalmi Újság*ban közölte már egy forró júliusi szonettetmet s megvette azt a *Ficseri-fiusti* című versemet, amelyet láttak. A *Kisdobos*ban esedékes elsejére az *Országos eső* s egy-s-más a *Magyar Nemzet*ben. De jó volna itt saját magamnak dolgozni! Azonban a Krilovok szorítanak, s egyelőre a Shakespeare.

Tegnapelőtt kis híján láttam egy szerencsétlenséget: Sándor barátom szeme láttára robbant fel és zuhant le a határban egy lökhajtásos gép. Szegény fiú! Az egész falu erről beszél. Talán kimegyek a temetésre, ha itt lesz.

Jó időt és egészséget mindnyájuknak, és jó utazást, ha nem látnók egymást őszig. Mindnyájukat ölelem, magának kezét csókolom.

Szeretettel:

Lőrinc

49.

[1954. júl. 31.]

Kedves Alizska, Aurél és kedves „Te”!

Még Igalból írok. Ma, szombaton, 31-én indulok, félóra múlva, az autóbusszal. Tudom, hogy Au épp Füreden volt, mikor L. Gábor telefonon felhívott az egyéjszakás haladék miatt. A dolog aztán úgy alakult, hogy legcélszerűbb most előbb Tihanyba mennem. Ott két napot leszek. Tihozzátok, köszönve a szíves hívásokat, Tihanyból érkezem majd, 2-án este vagy 3-án délből: attól függ, Nagyklára befut-e erre a víkendre valahová. Gáborékhoz így hát csak majd 4-én vagy 5-én jutok el, aszerint, hogy... Mindjárt megírom neki is a dolgot. A viszontlátásig szeretettel:

Lőrinc

Itt esik az eső és elég hideg van.

50.

[1954.] Ábrahámhegy, aug. 9.

Drága Alizska és Többiek,

Szabályszerűen megérkeztünk, vagyis kitűnően, (csak a csomagolás esett nehezünkre). Kulcs, koszt, villany, víz: rendben. A kis Zsuzsa hozza az ebédet, elmosogat. A többit a nők végzik. Mindenben utánozzuk magukat. Szűnyog még több van, mint volt. Már tegnap megkezdtem a munkát, előbb befejezem a

saját félkész-munkámat, jól halad; azt hiszem, holnapra készen lesz az egész. Akkor jön Molière! Lehet, hogy ezt a lapot már nem is kapják kézhez az utazásuk előtt, de igyekeztem rögtön hírt adni. Ugyanilyen értelemben beszámoltunk Kisklárának is: talán az ő értesítése hamarabb befut telefonon magukhoz, mint ez a lap. Minden megbeszélésünk szerint folyik, vagyis jól; s ha most nem maradhatnék is tovább, úgy látszik, 23-a után visszajövök, ha csak egyebet nem ír. Jó időt, kedvet, egészséget Pöstyénhez és Prágához. Szeretettel, kézcsókkal:

Lőrinc

Nagyon jól érezzük magunkat! Köszönöm még egyszer. Jó utat! Szeretettel csókolak benneteket

Klára
és
Margit

Vereség után

I.

Szép volt!... Játék csak? Erő? Ügyesség?
De kik ellen! S hányszor!... A diadalát
már-már jelképnek hitte a nemrég
hadvert nép (s vele tán a világ).
A remény mint nagy zene csattogott-szállt,
kápráztak csoda-ütközetek:
jóvátétel arany lobogóját
hallotta-látta a rádión át
oromra repülni a mámoros ország
és Bernben a küzdő Tizenegy.

Mert bármi volt is egyéni sorsa,
sodorta a lelket a köz-ragály:
tizből kilenc millió szorongva
leste, sziv, hogy száll, hova száll
a Labda... S jól szállt! Nem a Szerencse
lidérce, de, Villám, maga akart;
s hitetlen is könny gyűlt a szemembe,
valahányszor, egy-egy új győzelemre,

jutalmúl, imánkkal kérte a Messze,
 hogy: „Isten, áldd meg a magyart!”

Szép volt, gyönyörű!... S már szinte szellem
 (bennünk); akárcsak a pálya, amely
 mint tenger, az emberi végtelenben
 hetek óta zúgta: – „Föld, figyelj:
 ELSŐ:...” S ekkor... Mi az? Átok?!... Óh, pfuj!
 Szirt? Tört villám? Le, le, roncs hajó!...
 – Lőtt sas? Vagy: A hit, s ami megvalósúl? –
 gúnyolt a nagy nap búcsuzóul;
 – no, Szabó Lőrinc, a téma jó s uj,
 ezt ird meg: tenekedvaló!

II.
 Tüntél, eltüntél, Győzelem,
 egy perc alatt!
 De szívem, bent, hallotta még
 sóhajodat,

hallotta, mint, néha, halott
 kedvesemet,
 és mintha én volnék a Nép
 s a Tizenegy.

S tört sóhajod azt sugta, hogy:
 – „Ami neked
 tőlem járt, az a korona
 most elveszett.”

Azt sugta: – „Te voltál s te vagy
 a legkülönb,
 s énnélkülem kevés a sok,
 ami köszönt.

De itt már néném mérlegel,
 a kész Siker:
 istennő ő is, – ne gyülöld,
 akit emel!

Ő máshoz állt, s én itthagynom
 ünnepetek,
 csak bölcs húgom, a Jóremény
 marad veled...”

Ezt sugta... S hogy: – „Neveljen ez
 a vereség!...”
 Elszálltál... Néma Délkörök
 borúltak eléd...

Még egy hang: – „Higyi!”... S – elhalva – hogy:
 – „Ha volt hiba...”
 És kint már dördült a Siker
 nagy himnusza.

III.

Győztest tapsol az ég; én vesztes ügvet koszorúrok. –
 Antik erények s Pindarosz
 szárnyai csattogtak. Jós láng volt maga a Kezdet:
 az a még csak szentségtörő
 themzei diadal és rá rögtön a dunai ámúlt
 (s háborút nézni se mohóbb)
 látszövek ezreit úgy vonzotta hazánkra, ahogy, hajh,
 művészet s tudomány soha.
 Régi dicsőségünk – tetszik, nem tetszik – a futball
 villámgyömbjében tört ki az
 éji homályból, és – tetszik, nem tetszik – arany volt,
 Nap volt, ég s föld új csillaga:
 mai csupán, sport és játék, – de legenda! de jelkép!
 de eredmény, és a miénk!
 Ebben a jelben mind diadalt diadalra arattunk,
 hajnal volt az, feltámadás,
 ebben a jelben – jól értette a gyerek, a felnőtt –
 sok tört vágy kapott új hitet,
 ebben a jelben jó köszörűt sok csorba önérzet
 s hangos igent sok néma nem:
 óh, bár vívna ki még többet, jobbat s maradandót
 agyunk a népek versenyén! –
 Győztest tapsol az ég; én hadd koronázzam a vesztest.
 Soha ne felejtse, vert Magyar:

nem vagy utolsó, és van elég ma is, amiben első,
 ha nem áztatod magadat!
 Mert ahogy ott, a bukásod előtt, a modern csatatéren,
 az olimpiász mezein
 küzdöttél fiaidban, előre leverve az Elsőt
 (ki később úgy föléd került)
 s le java hőstét mind a világnak, az Ónak, az Ujnak,
 az tett volt, hősi, igazi!
 Tett volt, gyönyörű tett: cél s technika ihlete zegzug
 mennykövekkel, mint súlykoló
 förgeteg, úgy táncolta körül ellenfeleid; mint
 trombita, szűrte-fúrta át
 rajtuk a dallamodat; mint egy kis kozmosz önálló
 törvénye, szállt, s fölényesen
 szabta ki, törte reá száguldó akaratát a
 nyíló terekre... Gyönyörű
 tett volt, lélek volt, hadmesteri tornamutatvány:
 hireire lábujjamig
 borzongtam, magam is hátvéd, a diákkori erdő
 debreceni tisztásain,
 s most, vereséged után, ha Somogyban vagy Badacsonynál
 eszembe juttat a tűnő
 alkonyi Gömb, sokszor megvárom, tiszteletedre,
 a meteorszikrás, kakuk-
 fűszagos és tücskös augusztusi éjt, csak azért, hogy
 láthassam az ígért csodát,
 Csaba királyfit, amint a Tejút gyémánt magasában
 öt világ részen átüget.

Igal-Ábrahámhegy, 1954. július 25.–augusztus 12.

51.

Bfüred, 954 VIII. 31.

Kedves Aliszka, Aurél és „Te”,
 nem akarom úgy zárni az augusztust, hogy még egyszer meg ne köszönjem az ábrahámhegyi hetet. Minden előírásosan, kitűnően ment. Utódommal nem találkoztam; pár udvarias és tárgyilagos sort hagytam ott a nevére, el-

mondván, mi hogyan van stb., s jelezve, hogy aligha mehetek már vissza. Úgy is lett: kegyetlenül dolgozom ezzel a Molière-rel, a kétharmadával már készen vagyok, szept. 5–7-re az egészet zárni remélem. Utána Pestre kell utaznom, de tán visszajövök. Itt Füreden, nem a zajos és túlforgalmas L.-házban lakom, hanem kivettem egy csendes, méregdrága szobát, s naponta fel se kelek estig az asztal mellől: itt ebédelek (vaját, sajtot, zöldpaprikát) és csak este megyek át meleg vacsorára Gáborékhoz. A maguk házában (érzésem szerint pompásan) folytattam és lezártam a nagy berni verset. (Hihetetlennek találtam aztán a dolgot, hogy alighanem „használatlan”!!! sic transit...) I. Gyuláékkal és Tamási Aronékkal találkozom ma. Előbbiek a [...]ben voltak, ebből azt következtettem, hogy talán Maguk is. Az, nekünk, talán még érdekesebb, mint a – mégiscsak ismerős – Tát-ra (s vagy húsz évvel ezelőtt én is jártam ott.) Ha Pesten leszek, jelentkezem; Klaráékkal bizonyára előbb beszélnek. Tán még az is lehet, hogy ez a lap megelőzi a haza érkezésüket... Minden jót, öleléssel, kézcsókkal:

Lőrinc

Pulcsi és Gábor mindenkit ölel és üdvözl!

52.

1954 szept. 8. este

Kedves Aurél,

Pestről írok, de csak pár órára hozott fel Füredről Gyula alkalmi kocsija. Most indulunk vissza, Nagyklarával és ő velük Tihanyba. Ott vasárnapig vagy hétfőig leszünk, majd a hét végéig Liptákék vendégei. (Nagyklára közben beteg volt.) Én a *Nők iskoláját* tegnap gépeléssel is befejeztem, most pihenek egy napot. Lakásoddal e percben beszéltem: jól vannak; Marili jött csak a telefonhoz, Alisz valahol vendégeskedik. Marilitól tudom, hogy épp leutaztál Ábrahám kebelébe. S tulajdonképpen ezért írok. Manci sógornőm ugyanis lent felejtette egy (barna) szoknyáját meg valami régi pénzekből összeállított kis karkötőjét. Ha megy s ha nem felejtened el, légy oly jó, hozd esetleg magaddal. Talán már írtam, hogy másodszor nem jutottam vissza Ábrahámra. Köszönjük a tátrai lapotokat. A hónap közepe után tehát újra Pesten leszek (és nem csak órákra, mint most).

Minden jót, szeretettel ölelünk.

Lőrinc

53.

Budapest, 1955 július 18.

Kedves Alisz, Marili, Aurél!

A lapja – a fődoktorasszonynőnek – e pillanatban jött meg, hétfőn délben 12-kor. Érdeklődését köszönöm, az ottani híreket már tudtam Kláritól, aki tegnap délben itt járt s elvitte a kölcsönkönyveit. Bosszantó lehet az a személyzetlenség, az a víztelenség stb. Ami engem illet (mert még mindig közép-pontjában vagyok az itthoni és baráti érdeklődésnek), közlöm, hogy:

- 1., július 2-ától kezdve privátszemélyként voltam a 344-ben;
- 2., tőlem telhetően mindenkinek küldtettem valamit;
- 3., semmi bajom közben nem volt, kivéve a maradék izületi gyulladást, de az is fejlődik vissza (melegvíz, enteros. sal.);
- 4., július 16-án hazajöttem a Gellértből;
- 5., a fogsorom elkészült, dr. Kardos elkezdte a beszerelését, most dr. Gábor folytatja, elég jó az egész, főleg fotócélokra; ma vagy holnap minden aprósággal elkészülünk;
- 5., [sic!] Simonyi Attilához „megy a fene” szövegű illetlen felkiáltással most nem megyek el, csak ősszel majd: ő bizonyára megértene csömörömet az orvostudománytól;
- 6., kardiológus barátunkhoz megbeszélés szerint ma, hétfőn d.u. fél 3-kor állítok be, vizsem az előző eredményt s a mairól utólag még hozzáírok egyet-mást ehhez a levélhez.

Útra talán már elindulok. Tanácsait még egyszer köszönettel vettem és csak annyiban mellőzöm, amennyiben az egész életet jobban megvetem, mint gondolja. Több helyen leszek, Igalban esetleg csak e hó végétől, aztán Tihanyban szeptemberben Klárával együtt Gyuláéknál, augusztus végén már esetleg rövidebb időre Liptákéknál. A Balatonnál egyébként az idén már jártam egyszer: autón voltam a Fellegvárban, ahová nagyon lassan, de gyalog mentem fel (59 lépcső); s ugyanakkor Füreden is megfordultunk egy félórára.

Gyönyörű nap van, az ég fénnel és árnnal és ellentmondásokkal teli: verebek csiripelése mond ellent saját magának; de engem nem érdekel az egész ügy. Ha rádióhoz jutnának, hallgassák meg most 25-én Goldoni remek *Hazugját*: én fordítottam és csináltam belőle hangjátékot.

Lóci végkimerülésig filmezik, most gyárban. S lehet, hogy még egy hónapig ugyanazt csinálja (reggel 6-tól éjjel 11-ig) s akkor semmi nyaralása nem lehet... Kisklára a szokott idegösszeroppanása elől Sándor Juditékkal most szerdán indul nyaralni valahová a koldus Börzsönybe. Nklára a hivatalait abszolválja, szegény. Piroska szombaton megy a szabadságára. Én valószínűleg szerdán indulok. Tompa dr.-t beutalták a Kékesre 3 hétre; kedden megy. Tegnap itt járt Miskolc-ról Zoltán bátyám a fiával.

Hogy gyorsabb választ kapjanak, ezt írom, Klára helyett is, azonnal a lapra válasszképpen s délután még hozzá az ígért pár sort az EKG-ról.

Szervusz Marili! Szervusz Au! Kezét csókolom Alice-ka.

Szeretettel:

Lőrinc

Kellerné Kopácsy Margit nevű barátnőjének most köszöntem meg a C-osztályra küldött levelét.

EKG-felvétel az utolsóhoz képest javulást mutat, noha minimálisat, de határozottat. Fizikálisan sem talált a prof. rosszabbodást, a helyzet azonos a múltkorival.

Sz. L.

54.

Igal, 1955 aug. 1.

Kedves Aliszka, Marili, Aurél,

Küldjétek megbeszélésünk szerint rögtön a 140 oldalt, másképp fordul minden tervezet. Leveletek tegnap érkezett Klárán keresztül, vagyis aránylag elég gyorsan. Én múlt hét péntekén jöttem meg, apró megszakításokkal. Minden nagyon jó volt, csak az idő tartott mintegy ostromzár alatt. (Klára rémülten érdeklődött tőlem a Maga levele alapján, hogy hát, jaj mit csináltam már megint, miféle Fellegrárat másztam meg; aztán közöltem vele a tényt, hogy ő maga is személyesen jelen volt... Nem érdemes őt riogatni: túlkönnyen megteszi!)

Hallom, olvasom, hogyan zökkennek helyes kerékvágásba vagy sínekre Ábrahámhegyen. Nyilván ennek köszönhető, hogy az idén is meghívtak! Köszönöm szépen, mindjárt körülnézek magamban és máris válaszolok valamit, ami kiindulópontnak lehet talán. Véglegesen még nem mondhatnék, mert hiszen most át kell szervezni az eddigi időket, stb., és a dolgok nem csak éntőlem függenek. Ilyen sietve nem is emiatt írtam, hanem azért, amivel kezdtem: a kéziratért.

Azt azonban máris látom, hogy két hétről sajnos aligha lehet szó. Túlkésőn indultam ahhoz, Maguk pedig túlhamar visszamennek. A Lipták-féle hívás rovására látszik most a legmegfelelőbbnek a dolog, s részben az igaliéra. De hát Igalba is csak július végén juthattam! S most látom, hogy Maga is csak aug. 24-ig maradhat: szintén nem a legjobb véletlen... Hát szóval még gondolkozom az eresztékek összeillesztésén s megírom a komolyabb jövőbeli látképet. Biztosra máris csak azt vehetjük, hogy aug. 8–10 körül semmiképpen nem indulhatok, sokkal inkább tíz nappal később. Próbáljon meg egy kis toldalékhoz jutni időben, hátha akkor jön meg csak igazán ez az eltévelyedett nyár! S akkor aztán akár egy hétig is ott lehetnék...

Láthatjátok, kedves Aurél, hogy csakugyan sietve írnom kellett: tedd sietve te is postára az ajánlott kéziratküldeményt. Nagyon szívesen átnézem, ez kezdetől nem volt kétes, feltételes valami! Most meg az idővesztesség miatt pláne itt kell megcsinálnom, amit lehet belőle. Nincs terhemre, nincs más dolgom... Én is postán juttatnám vissza. (Megint az utazáshoz: autóm nem lesz, kár erőltetni. Ha lesz, felvisz a kertben, ameddig tud. Ha nem lesz, nagyon lassan és csomag nélkül felmegyek én magam, és nem lesz bajom. Ne tessék beleszuggerálni a sírba!!!)

Ha NKLára egy víkendre lejöhetne, az még kedvesebb lenne!

Itt a mai nap nagyon szépen indult, az égbolt fele kék, fele párás, nekünk épp a párás jutott. De legalább meleg van. A szegény szomorú turterellák kezdenek áthangolni valami vidám panaszolkodásra, a sárgarigókból meg buggyan a jókedv!

A Goldoni-t hallották tehát? A lényeg nem is a fordítás volt, hanem az, hogy én írtam át hangjátékra. Azt mondták, ilyen nehéz dolog, olyan nehéz... Nem igaz, nem volt az!

Kisklára valami csigalépcsős toronyszobában lakott a Börzsönyben, nyuszikat, őzikét emleget. De nem hiszem, hogy ennyiből állt az egész: mért jöttek volna olyan hamar haza?!

Egy ölelés Aurélnak. Egy Marilinak. Egyetlenegy se a wágneres Klárinak: megsúgom, hogy az prűd nő. Egy Magának Aliszka. És kézcsók, szeretettel:

Lőrinctől

55.

Igal, 1955 aug. 6.

Kedves Aliszka és Au! És Ma!

A kéziratcsomag meg jött, olvasását elkezdtem. Nagyon okos, amit kísérről írsz. Csak hát – mint az utószó szerint te magad is észre kellett hogy vegyed – ezeket a dolgokat megmagyarázni, elméletileg fejtegetni nehezebb, mint akárcsak javítani is. Úgyhogy a halvány beírásnál maradok. A mennyiségre vonatkozólag: nincs szívem kihagyni, amit észreveszek, s ezt a 140 oldalt mindenestre engedd meg, hogy teljes szeretettel nézzem át. Később majd bizonyára engednem kell a 48-ból.

Itt jól vagyok, ahogyan sejtettétek, csak a gyalázatos idő bosszant; az viszont titeket sem kímél. A posta ide 2 és 5 nap közti ingatagsággal érkezik meg, úgyhogy mondjuk 12-e után küldeményt ide már ne címezzetek. Mert egy kicsit hamarabb megyek el mégis, és Liptákékhoz is betérek, valószínűleg 17-én. Oda tehát akár 15-én reggel elindult posta is idején befutna! Hozzatok valószínűleg 18-án érek. Erről még pontosat jelenthetek, talán táviratot küldök. Autóra nincs szükség, ha nagyobb csomagom lenne, azt postára adom, a kisebbre majd csak

akad valami alkalmi hordár. De nem is beszélek erről már többet, megoldom én a dolgaimat, csak rossz idővel nem tudok megbirkózni.

Mindnyájatoknak külön is minden jót! Öllelek:

Lőrinc

U.i. – Nagyklára vizitjét én a hónap végére raknám, ami összeköthető volna szeptember eleji tihanyi meghívásunkkal; vagy pedig, amennyiben Aliszka akkor már távol volna, akkor egy héttel hamarabb, talán 20-a körülre egy vasárnapra. Persze, persze, csak ez az utóbbi lehetséges...

56.

NINCS IDŐM KIJAVÍTANI A HIBÁKAT. DE MEGÉRTETEK!

Igal, 1955 aug. 12.

Kedves Aliszka és Aurél!

Segítetek, nagy pácba keveredtem. Én, némi kanyargással, s valószínűleg Liptákékon keresztül, 17-én este vagy 18-án érkezném hozzátok: erről valahonnan még távirati értesítés vagy egyéb megy. Autóra, hogy fölvigyen, nincs szükség. Jól érzem magamat, a kis csomag viteléhez kérném csak Aurél segédelmét. Örölnék, ha tekintettel a hétvégi kettős ünnepre, Nagyklára – aki máskor egyébként sem jöhetne – akkor érkeznék, vagyis pénteken, 1:-én délután vagy este. Ő is így gondolta a dolgot. A kérdés azonban az, hogy a háziak is így gondolják-e.

A bökkenő azonban nem ez. Hanem az, hogy Klára ottlétének a napjára, szombatra (hiszen a vasárnap már nem teljes nap), ötletszerűen azt proponáltam Illyéséknek, hogy esetleg látogassanak meg Nálátok bennünket. Gyula ugyanis – ez még bizalmas dolog – valami nagy tanulmányt írt rólam, amelyet közöltetés előtt meg akart mutatni. Levelére épp ma reggel azt feleltem, hogy mivel ez rendkívüli jelentőségű ügy lehet vagy éppen lesz, talán megérdemelné az alkalmom, hogy már az első megismerésnél, felolvasásnál az a kis intern baráti kör élvezzék és ismerje meg a művet, amely nálátok lesz épp, Ábrahámhegyen: vagyis ti ketten és mi ketten. S proponáltam, hogy szombaton látogassanak el oda, ha tehetik, hiszen ti biztosan szívesen látjátok őket; az alkalom pedig, tudom, különleges és emlékezetes lesz. – Jó, jó, de közben megfeledkeztem arról, hogy a házigazdáék rovására hívtam vendéget s nálátok most az egyszerű koszt sem okvetlenül egyszerű ügy. Hát ez a baj. Örölnétek a dolognak, s megpróbálnátok át-hidalást találni? Ha mód volna kész ebédet vagy vacsorát kapni mint a Veszprémbeköltözöttek [sic!] idejében, minden egyszerű pénzkérdés lenne. Kérlek mégis, akármi a megoldás (rántotta vagy efféle) vállaljátok: ők egyrészt igénytelenek, másrészt az alkalom nem közönséges. Sőt!

Hogy ők mit szólnak egyáltalán a dologhoz, azt nem sejtem. Csak tudom, hogy megfordultatok egymásnál a Vízparton s bizonyára nem egyszer. Még jobb volna, ha valahol alvóhelyiség is jutna nekik a faluban: tavaly voltak ilyen lehetőségek. Ez azért volna jobb megoldás, mert – most jut eszembe – ők 20-án alighanem nem akarnak odahaza lenni, vagyis Tihanyban, mert aznap zajlanak le azok a rettenetes piffegő-pöfögő-puffogó versenyek, az istvánkirályi motorbiciklirajtok, amelyek elől minden épfülű ember Tihanynak még a tájékaról is elmenekül...

Jaj, jaj, mennél tovább tűnődöm, annál jobban látom, micsoda pocsolyájába csúsztam én bele a lehetetlenségeknek!

Maradjunk annál, hogy ha péntekre jelentkeznének, próbáljatok a kedvemért bármilyen ebédmegoldást találni! – mondjam, hogy hozassatok, ha lehet, akármit az én költségemre s titokban? Csak meg ne bántsalak vele titeket!

Szóval: mindezt, akármilyen lesz is, magunk közt!

S ha véletlenül különösebben tetszenék nektek a dolog s ha nem azonos a lehetetlenséggel, akkor viszont kérlek, vegyétek át a kezdeményezést. Táviratozni kellene, s már közvetlenül nekik. Persze kétes, hogy akarják-e. Gyula eredetileg csak a cikket akarta nekem megmutatni vagy velem megbeszélni.

Aurél kézírata még nálam, ma végzek az utolsó húsz oldallal. A munka a maga egészében kitűnő, sőt lebilincselő és édes; de fenn kell tartanom első sejtelmemet: az időpont gyilkosan korai karácsonyra! Az egészet postán küldöm magam előtt, részleteket majd személyesen, új gépelésre okvetlenül számítani kell. Ha Alizka 25-én megy haza, én talán 23-án meglépnék Tőletek, (alighanem Liptákékhoz, akik már régesrég, tavasz óta sürgetnek.)

És ne mulassatok rajtam túlságosan.

Kézcsókkal, baráti öleléssel, régi hívetek:

Lőrinc

57.

Illyés Gyula levele Szabó Lőrincnek

Kedves Lőrinc,

köszönöm lapodat. Már egy fürdő boldoggá tesz? Ilyen olcsón adod magad az örömeknek, ilyen gazdag vagy már belül? S egészséged?

Nyakig vagyok verseidben, örvendezve s átkozódva! Az előbbi: hogy mennyi élvezet, tanulság és az utóbbi: hogy nem tudom ezt másokkal is éppen így megéreztetni. A tanulmányból meg van már olyan oldal, mint ez, amelyen írok, 53; Flóra ma vitte le Tihanyba legépelni, anélkül, hogy én csak egyszer újra átolvastam volna. Most jutottam el a *Tücsökzenéig*. Még 10–15 oldalt számítok. Elküldöm majd mielőtt bárkinek is odaadom, hogy magad is lásd, megfelel-e a célnak,

amelyre szántam. (Ál-előszó egy vaskos válogatáshoz, amelynek csak kiprovokálnia kell azt a kötetet, nem bevezetnie.)

Úgy számítjuk én 20-a után megyek csak le Tihanyba, addig ugyanis Flóra testvéreinek gyerekei töltik meg a házat. De akkor huzamosabban lent maradok. Te merre leszel akkortájt?

Kedves Lőrinc! Örülj az életnek, légy boldog! Minden jogod meg van rá. Legegyen hát okod is!

Szeretettel, a régi barátsággal,

Gyula

1955. VIII. 3.

58.

Szabó Lőrinc levele Illyés Gyulának

Igal, 1955 aug. 13.

Kedves Gyula,

hát ha annyira jóságos, sőt udvarias vagy, hogy levéllel felelsz a lapomra, melyet bolygásaim során legutóbb küldtem, mivel fogsz felelni most, amikor levelet írok? Tudom a válaszodat: egész tanulmánnyal! Oh, istenem, hát azt is megérjük, hogy 11 év multán nyilvánosan is megpróbál észrevenni és észrevétetni valaki?! S vajon mi lesz az eredménye? A jövő: theón epi gúnata... az istenek térdein.

Nagyon meg vagyok hatva a tervedtől és munkádtól. A *Tücsökzene* miskolci Géza bácsija, a porcelánboltos, az érzékenységre elmosására negyven évvel ezelőtt azt szokta komoly képpel mondogatni ilyesféle esetekben, hogy „nagyon meg vagyok hetve”. S az avatag vicc után hadd tegyem hozzá komoran, hogy miért tizenegy év multán, miért apres ma presque-mort? (Jól írtam? De érted!) A tizenegy válogatott év annyira leszoktatott a hiúság irodalmi fajtáiról, hogy az már csaknem gőg! Mindamellet nem tudunk, míg élünk, valamennyire nem reagálni esőre, fagyra, napfényre, s megvallom, aminek ellenkezőjét úgysem hinnéd el, hogy a bús mosollyal egyidejűleg az öröm és a kíváncsiság [bennem?] is megfér ugyanabban a lélekben. Röviden és egyenesen szólva: nagyon kíváncsi vagyok a „kísérletedre”. Természetesen nagyon köszönöm, hogy előzetesen is megkívanod már mutatni. De hol jelennék meg egyáltalán?! Mit remélsz a „provokációtól”? Igaz, hogy épp a közelmúlt napokban alighanem csodálatos bravúrrá növelte igazságodat, egyik igazságodat, az ellenfeled hallatlan könnyelműsége és vaksága! Lehet, hogy fényed alatt az én vakságom viszont kikapar valamicske szemet.

Kérlek, én most azért írok gépen, mert két példányban, indigóval írok, s hogy okvetlen elérjenek dadogó soraim mindkét címeden. Meg aztán a polyarthriti-

szes ujjam úgyis görcsösen ír, időnkint szinte olvashatatlanul. Egyik levelem Ti-hanyba címzem majd, a másikat Pestre: így idővesztés nélkül okvetlen kézhez kapod a levelet. Propanálnám ugyanis, hogy (ha valami miatt nem ellenszenves vagy éppen nem lehetetlen a dolog) a jövő hét végén, amikor szombat-vasárnap dupla ünnep lesz, nem ugornál-e – nem ugornátok-e – át Ábrahámhegyre egy napra? Az Alice-Au-pár nyilván roppant megörülne nektek, nagyKlára s én már ott leszünk, és azt hiszem, cikked volna olyan belső esemény, olyan fontos és baráti és jóleső, hogy megérdemelné első hallgatóságnak máris azt az intim kört! Ha rendezheted így a dolgaidat, tedd meg, s akkor a gyorsaság kedvéért talán értesítsd telefonon Nagyklárát. (Lakás: 164–141, növénytár: 228–005.) Nyilván 19-e, szombat, volna a legjobb nap. – Bízattál, hogy örüljek az életnek, legyek boldog, minden jogom megvan rá, legyen hát okom is. Íme, tanácsod megfogadtam, s így vágok neki az öröm akarásának. Sikerülni fog?

Kedves Flóra, millió kézcsók a gépírás fáradtságaért, melyet most énértem is vállalt. Érti a helyzetet, ugye? Kérem, pártolja a kérésemet. Ma gyönyörű nap van, kitűnően érzem magamat a legközelebbi esőig. Ha Gyula Pesten van, s így fölöslegessé válnék ez a biztosító-levél, borítékolja, kérem, Klárának hadd tudja meg ő is egy füst alatt a tervemet. – Azt hiszem, Bernáthéknál 23.-áig maradok, esetleg pár nappal tovább. Utána a hó végéig Lipták esedékes.

– De tout mon coeur; öllelek: Lőrinc

59.

[1955.] VIII. 15. 10.10.

Táviratot köszönöm. Szerdán este, félnyolckor Füredről érkezem.

Lőrinc

60.

Ábrahámhegy 1955. VIII. 30.

Kedves Lőrinc,

én holnap reggel megyek innen Kaposvárra és onnan Felsőmocsoládra. Mivel ez a falu a Kaposvár-Siófoki vonalon fekszik, úgy határoztam, hogy hazafelé jövet Siófokon-Füreden át utazom. Így benézek házigazdádhoz – tiszteletem neki – és nála Hozzád.

Hátsógondolat ebben az, hogy Téged onnan, tőle kiemeljelek és ide visszahozalak. Nagyon szeretném ugyanis a megkezdett portrédat folytatni.

Mit gondolsz erről a merényletről? Nem lesz terhes Noked? Két-három napi munka volna még a képen, ami persze nem azt jelenti, hogy ne maradj tovább, ha jól esik.

Péntekig gondold ezt meg. Te nagy [...]álója vagy.

Tehát a pénteki viszontlátásig öllelek, Veled együtt a ház többi tagjait is, s ahogy ezt már nekik mondani szoktam: főleg a hölgyeket

Aurél

61.

1955. szept. 5.

12-én már haza kell utaznom. Klári levele idejön. Mi a terved?
Ölel Aurél.

62.

Ábrahámhegy, 1955. IX. 6.

K. L.

Távíratomra sajnos nem jött válasz. Így nem tudom továbbra sem a tervedet.

Klári levelét ide mellékelem. Véletlenül felbontottam, mert nem néztem meg a címzést.

A táviratszövegtől eltérően hétfőn utazom vissza.

Holnap Pátzay érkezik ide.

Öllelek

Aurél

63.

Bfüred, 1955 IX. 7.

Kedves Auréloom, táviratod megjött, sajnós, ugyanakkor jött Lóci és elhasználta azt a két napomat, amelyen éppen hozzád mehettém volna. Ő egy óra múlva utazik tovább Kaposvárra. Nagyklára és Flóra ma este érkeznek ide, velük megyek tovább Gyulához. Minthogy Te csak 12-ig maradsz Ábrahámiban, tartani kell tőle, hogy nem érlek el, csak Pesten. Ha másképp alakulna a dolog, táviratozom és indulok. Az irigy Sors pörölycsapásait okolom ezért a helyzetért és Liptákot, e sors képviselőjét, aki a minap, mikor elautóztunk Badacsonyba-menet előtted, lebeszélte arról, hogy megálljunk. (Sötét dolog, mondja ő az árulkodásomra, sőt többel is fenyegetőzik!) Tihany után egy kicsit még visszajövünk Füredre, aztán már gyorsan haza. Egészségemről semmi új. Mindnyájatokat üdvözöllek és Téged sokszor ölellek:

Lőrinc

(A valóság helyes megértéséhez tudni kell, hogy bár Lőrinc gyors távozása ellen mint derék házigazda valóban tiltakoztam, – Badacsony felé menet s jövet még meg is álltunk Debrőczyvel kérdezve Őt ne menjünk-e fel!) De így nem lett volna – úgy mondta – érdemes.

Gábor

64.

Tihany, 1955 szept. 8.

Kedves Barátom,

egy lapon már feleltem táviratodra: Lóci váratlan érkezése elűtött a két naptól, melyet Ábrahámra szántam, és – sajnós – Te is hamarabb utazol haza. Így aztán alighanem csak Pesten láthatjuk már egymást. Hacsak baráti autó nem adódik, hogy néhány órára átvigyen... Klára tegnap megjött, most Tihanyban vagyunk, s ő a jövő kedden (13-án) megy vissza Pestre. Én egy ideig még maradok valahol, úgy látszik... Tegnap expressz-leveled már a mólóra hozta utánam a postás, az esti hajónál csípett el, igen ügyesen... Köszönöm kedvességedet és főként ezt a mostani sürgetésedet: magam is nagyon szeretném már a kész képet látni, s aki csak hallott eddig a készülésről, mind rögtön nagyon érdeklődött. Ha P. Pali még ott van, őt is ölelem; ha már nincs, akkor csak Tégedet, de duplán.

Lőrinc.

Flórát Vass Elemér festi. Klára is üdvözöl.

65.

Ábrahámhegy 1955. IX. 11

Kedves Lőrinc,
sajnálom, hogy nem jöttél. Portrédat magammal viszem Pestre,
megpróbálom ott folytatni, ha eljársz néhányszor hozzám.

Ma d.u. utazom.

Ezzel a levéllel egyidejűleg föladtam Tihanyba az itt maradt pizsamakabátodat.
Remélem jól telnek ott napjaid, és egészséges vagy.

Ölöllek, Gyuláékkal együtt

Aurél

66.

B-szemes, 56 VII. 26.

Kedves Aliszka, Aurél, – most még csak egy kis elő-kirándulásra
jöttem le [...] déli partomra, szombaton este újra otthon leszek. Ha nem lennék
terhetekre, 1-én néhány napra leugranám Hozzátok: írjatok erről néhány sort.
A kis Sh.-szonettek (a 15.000-es) már megjelent; állítólag 31-én kijön az új ki-
adásom is. Jól vagyunk. Minden jól! Kézcsók, ölöllek: Lőrinc

67.

[Balatonboglár, 1956. aug. 6.]
Hétfő

Kedves Au,
csak azért írok, mert itt az állomáson azt beszélnek a szomszédaim,
hogy innen naponta d.u. ½ 3-3 közt, autóbusz megy Lengyeltóti-Kaposváron
át Pécsre. Nézz utána a menetrendben! Ha igaz, akkor a kényelmesebb és gyor-
sabb út lehetne Neked, mint a pesti nagy kanyarodó. Azt hiszem, mégis előbb
Keszthelyre megyek le. Még egyszer köszönet a vendéglátásért. Kézcsók a két
hölgynek, téged szeretettel ölöllek,

Lőrinc

A vonat és az átkelő hajó pontos volt, busz-menetrendet itt sehol se látok.

68.

1956 VIII. 14.

Kedves Alisz (és távollevő Au),
láttam Szemesen a Mozgó Képkiallítást. Már sokfelé utaztam, Füreden, Tihanyban, Földvárton, még visszamegyek Lellére, stb. Kis villamos-utak ezek! Jó volt nálatok, köszönöm a vendéglátást. Tudom, hogy 26 fénykép kellett az [...] -hoz, Liptákék mesélték. Jól vagyok, [minden] jót kívánok, szeretettel:

Lőrinc

69.

Ábrahámhegy, 1956. VIII. 26.

Kedves Klári,
Lőrinc ma délben befutott váratlanul. Igen örültünk neki. Vidám ebéd volt. Este megy vissza Fűredre. Ezen a lapon a társaság hatalmas üdvözléseit akarjuk csupán tolmácsolni.

Aurél

Édes Klárikám, Lőrinc nagyon jó színben van, s képzeld, d.u. lefeküdt aludni, miután mindnyájan lefeküdtünk. Remélem jól vagytok. Nemsokára Pesten leszünk. Szeretettel ölel Benneteket Alice

Zádor Anna majd hasznos és friss tanácsokat fog adni KisKlárának a bécsi hajó elé. Csókolom mindnyájukat Lőrinc (680-860/198-as mellék)

Sok szívélyes üdvözléssel Zádor Anna

Nagyon örültünk Lőrinc bácsinak, remekül néz ki. Sok kézcsókkal Marili
Nándori Pali

70.

Tihany, 1957 VII. 25. este

Kedves Aliszka, stb.!,
a túloldali címen lakom, itt leszek kb. aug. 5-ig. Addig úgysem történik semmi az utam körül (s az után sem): Dolgozni nem tudok, de legalább pihenek. Ott vannak már? Nagyklára ma írja, hogy beteg volt, egyébként holnapra vártam, s vagy tíz napig szívesen elkóborogtam volna vele itt vagy akárhol. De

maguk esetleg többet tudnak róla, mint én! Eddig pocsék volt az idő, de ma éjjel elmúlt a jégkorszak és a vízőzön, s estére, úgy érzem, már beállt a kánikula, – phű, de jó meleg van! A stb.-eket és Aurélt szeretettel csókolja az izületigyulladásos kezű

Lőrinc

71.

Balatonszemes, 1957 VIII. 26.

Kedves Aliszka, Marili, Aurél,

Klára haza ment, én pár napot a déli parton töltöttem s szeretnék már hazajutni Pestre (főleg a hideg miatt). Köszönöm híradásotokat. Elsején még átnézek mindenesetre Füredre. De akkor ti már nem lesztek ott. – Sajnálom, hogy Eta másképp döntött, de persze minden jót kívánok az új tervéhez. – Itt Szemesen tegnap és ma voltam, azelőtt Szárszón, csak bekukkantani. – Megjelent az új *Tücsökzene* (tínektek 2 példány jár belőle!) és igen pompázatos köntösben a Coleridge-féle *Vén tengerész*, 38 egész oldalas Doré-illusztrációval. – Zádorkát üdvözlöm; ha akadna átszállás nélküli gyors jármű, még átfutunk őt is látni; így azonban már kevés a remény. – Az én útlevalem teljesen bedöglött! Pedig most jött hírem, hogy Graf bácsi, az a bizonyos nevelőapa, épp mostanában van Genfben és egyebütt, s nincs kizárva, hogy a kedvemért. 84 éves – semmi remény, hogy ha most nem, valaha még viszontláthassam. Mindnyájatokat szeretettel üdvözlöl és ölel az öreg barátotok,

Lőrinc

Szívélyes üdvözlettel: Szikláné

72.

Tihany, 1957 VIII. 28.

Drága Aurél, –

kétnapi utazás után tegnap kaptam s máris továbbítottam Miskolcra annak a kis Ágotának ügyében a leveledet s tanárkollégádét. Nagyon köszönöm; s már-már szégyellem a sok adminisztrációt, amivel járt... (Mellesleg: Gyulával együtt alig-alig jöttünk rá eleinte, hogy ki lehet az a Kádár, akihez Aliszka levele utasított.) ... Én elsejéig itt leszek; ha akadna autó, napközben még átrándulnék Hozzátok, de ügylátszik, már csak Pesten látjuk egymást... Kedvelt Dongó hívüknél, azt hiszem, egy hétre kurtítom az őszi meghívást.

A Klárák érthetetlenül igyekeznek távol tartani Pesttől. Hír, esemény – semmi. – Két új *Tücsök* jár Nektek; de csak otthon tudom majd átadni. – Azt hiszem, elég jól vagyok. Mindnyájukat sokszor öllelek, szeretettel:

Lőrinc

73.

Ábrahámhegy, 1957. VIII. 31.

Drága Lőrinc,

a Szépirodalmi Könyvkiadótól ma kaptam meg a *Tücsökzenét*. Nagy boldogság volt a családban. Együtt örülünk Veled.

Nem akarok itt kitérni méltatására, hisz már sokszor beszélgettünk róla. Így hát röviden ismétlem a summát: mi ezt a könyvet a magyar irodalom legnagyobbjai közé sorozzuk.

Lapodat megkaptuk. A család ma utazik Pestre, én 4-én. De még visszajövök, illetve a somogyi partra akarok menni.

Sajnálom, hogy az arcképet (Marilivel) nem tudtam itt befejezni. Úgy gondolom: Pestre viszem a képet, s ott eljár sz hozzám párszor. A Marili részen dolgoztam. Elég jól fejlődött. Azt hiszem lesz belőle valami.

A kis rokonlányod meglepetésszerűen itt rajtaütött. Élelmes ki fruska. Elhozta dolgait. Festőnek nem hiszem, hogy beválna, de grafikusnak igen. Ilyen értelemben meg fogom próbálni behozni a Főiskolára, ha az idén nem, jövőre biztos. Kádár György, akiről írsz, a grafikai tanszék vezetője. Őhöz adtam ajánló levelet neki. (Hogy a Te fantáziád hová kalandozott a név kapcsán!)

Klári sógornőm érkezett ide a napokban.

Kis-Klárának köszönöm a lapját. Mondd meg neki.

Öllelek drága Lőrinc

Aurél

74.

Szabó Lőrinc datálatlan levele Bernáth Aurélnénak

Alizska!

Azt kérem, hogyha elolvassa ezt a régi két írást, olvassa igen lassan és igen pontosan, olyankor, amikor nem zavarja látogató. Másképp nincs értelme...

Kézcsókkal:

Lőrinc

75.

957 IX. 19.

Drága Lőrinc, végtelenül szomorúan vettem a hírt, hogy Maga megint beteg. Ismerem türelmetlenségét, tudom, milyen rosszul tűri, hogy ágyhoz van kötve s milyen méltánytalanságnak érzi a sorstól, hogy magával ilyesmi előfordulhat. Pedig én, aki betegek között töltöm életem nagy részét s aki magam is sokat voltam súlyos beteg, tudom, hogy ez az élet kikerülhetetlen velejárója. Ilyesmi elől nem menekülhet senki. Egy átvészelt betegség után az ember „más” lesz, s ez a *más*: lelkiekben érték, gazdagodik tőle az ember. Ahhoz viszont, hogy a betegségen a leghamarabb túlessen, nagy bölcsesség, nagy türelem és az élni akarás egy tudatos foka szükséges. Csak így lehet az egészet elviselni, sőt méltósággal elviselni. Okosan kell viselkednie, fölényes derűvel, lázadozás nélkül és avval a koncentrált akarattal, ami egyedül képes minden nehézséget legyőzni. Tudnia kell, hogy túl fog esni rajta és még sok jó jöhet az életében. Vannak jó hírek, amiknek Maga is örülne.

Persze beszélhetnék arról, hogy nem vigyázott magára, ahogy kellett volna. Gondolkozás és komoly szükség nélkül járt lépcsőkön és emelkedőkön fel-le, korán kelt, későn feküdt, napközben nem pihent, rendetlenül étkezett, cipelt nehéz aktatáskákat, kalap nélkül járt a rekkenő napon és esőben, hideg időben sokszor kabát és sál nélkül és az előírt orvosságokat is inkább rapszodikusán szedte, mintsem rendszeresen. Sokszor feleslegesen szaladt olyan tárgyalásokra, mikor pedig magához rendelhette volna azt, akivel dolga van. Semmiségeken bosszankodott – és ismervén természetét – mégse igyekezett ilyen bosszantó semmiségeket távol tartani magától.

Tudom, hogy nem hipochonder természet, tudom, nem szereti, ha valaki túl nagy jelentőséget tulajdonít testi bajainak. De magánál nem volt okos mérték! Azt is tudom, hogy nem ragaszkodik túlságosan az élethez. De itt nem élet és halálról van szó, hanem tűrhető közérzetről, munkaképességről vagy betegállapotról. És ezt igyekeztük kikerülni tanácsainkkal, mi, az orvosai, de Maga édeskevéssé tanácsot szívlelt meg. Túlzókna tartott minket. De hagyjuk ezt!

Magának még sok elvégezni valója van az életben és már ezért is mielőbb meg kell gyógyulnia. Azt is tudja, hogy nemcsak családjának van szüksége Magára, hanem barátainak is. Sok jó barátja van, akiknek életéhez tartozik, hogy Maga *legyen*. Én is ilyen barátja vagyok.

Úgy gondolom, hogy amint szállítható lesz, Pestre jön, – mentőkocsival persze. A szobája itt, osztályomon várja. Mégis úgy gondolom, most helyesebb, ha nem egyenesen ide hozzák, hanem belklinikára kerül. Legalkalmasabbnak tartom Gömöri prof. klinikáját, részben az ő személye miatt, részben mert ott külön szoba is van. Ott majd az összes diagnosztikus és terápiás kérdéseket legszakoszerűbben tisztázní fogják. Már egyszer szó volt arról, hogy oda kerül, mikor a

Gellértben volt és átmenetileg rosszabbul lett. Én magam is feküdtem a Gömöri klinikán s eredményes kezelés után a legjobb benyomásokkal távoztam. Gyógyszerekkel is legjobban vannak ellátva, mindent kaphat, ami szükséges. A nélkülözhetetlen vizsgálatokat nálunk körülményes elvégezni, Magát is fásasztaná, mikor se Röntgen, se Ekg, se laboratórium, de még a különböző szakszolgálatokhoz szükséges szakorvosok sincsenek itt a C épületen belül. Nem volna jó megoldás pl. magát az Irgalmasokhoz átvitetni Röntgen rétegfelvételekhez, vagy onnan fásasztani át a belgyógyászokat, akiknek eleinte gyakrabban kell látni Magát. Így megtettem a lépéseket, hogy Gömöriéknél felvegyék, még nem tudom, mikor lesz hely és maga mikor szállítható. Ne sűrösse ezt se! Kérem Debrőczit, hogy a hozzá küldött itteni utolsó Ekg-t és az itteni zárójelentés kópiát adja majd magával, azt, amit én küldtem neki.

Gömöriéktől aztán, amint időszerű lesz, átveszem ide az osztályra, ahol már megszokott környezetébe kerül. Tartsa be, amit az orvos mond, igyekezzon derűs, nyugodt légkört maga körül teremteni, akkor hamar javulni fog az állapota. Ahogy a közölt tünetekből meg tudom ítélni, nem súlyos mostani betegsége. Most már második hétben van, egyre könnyebb lesz.

Kisklárával beszéltem telefonon, ma nálunk vacsorázik.

Jó, hogy Nagyklára magánál van. Tudom, hogy ő gondosan ápolja s Maga hálás ezért neki.

Nálunk a házban már mindenki otthon van, Aurél is befejezte a nyaralást, megjött Klári is, sőt a kis kaposvári unokahug, Duci is befutott. – Multkor voltam Béniéknél, nála is jött egy újabb rosszullét, de már jobban van ismét. Erzsi mondta, hogy ő mennyire megszerette magát az utóbbi időben, hogy olyan kedvesen foglalkozott Bénivel. Jelenleg Béni lánya, kit kb. 20 éve nem látott, s ki egy német egyetemi tanár felesége – itt van most náluk látogatóban.

Állandóan magára gondolok Lőrinc és kívánom, hogy mihamarabb gyógyuljon meg. Aurél és Marili is a legjobbakat kívánják. A *Tücsökenét* leírhatatlan gyönyörűséggel forgatjuk.

Szeretném, ha érezné aggódásomat és szeretetemet, de szigoromat is, hogy mindent úgy tegyen, ahogy egészsége kívánja.

Régi barátsággal ölelem, Nagyklárával együtt

Alice

Szabó Lőrinc utolsó látogatása Ábrahámhegyen

Szabó Lőrinc 1957. augusztus 5–8-ig volt utoljára Ábrahámhegyen. Persze nem tudtuk, nem tudhattuk, hogy ez lesz az utolsó látogatása, de így visszaidézve ezt a pár napot, bizonyos, hogy benne is felmerült a gondolat, hogy élete már nem tarthat soká. Nemcsak abból következtetek erre, hogy állandóan feltehetően beszélt a jövőről, mert ez régebben is így volt nála, de akkoriban már mérhetetlenül fáradt volt – emlékszem –, egészen kimerült, ahogy feljött a házhoz vezető szerpentin-úton. Ki se ment azután a kertből egész ittléte alatt, szó sem lehetett sétákról, kirándulásokról, mint az előző években. Nem is dolgozott s ez volt különösen szokatlan. Máskor délig nem is igen láttuk, szobájába kapta reggelijét, vagy ha ki is ment a kerti reggeliző asztalhoz, ez olyankor volt, mikor mi már szétszéledtünk. Azelőtt csak az ebédnél találkoztunk, utána le se pihent, hanem kb. du. 6-ig megszakítás nélkül dolgozott. Mindig szobájában írt, korrigált, fordított, sohse a szabadban, nehogy bármi is csökkentse a szükséges koncentrációt. Estefelé aztán elégedetten, vagy kevésbé elégedetten, aszerint, hogy jól elvégezte-e a magának kiszabott feladatot, bekapcsolódott társaságunkba. Az utolsó évben azonban nem hozott magával semmi munkát és szinte igényelte, hogy szórakoztassuk. Régen mindig Lőrinc volt a legjobb vendég, észre se lehetett venni, hogy a házban van, szerény volt és igénytelen s mi, a házigazdái végeztük dolgunkat nem kellett törődni vele, vagy tekintettel lenni rá. Az utolsó évben szelídebb volt, vitáink csöndesebbek lettek. Valaha nagyon sokat és nagyon szenvedélyesen vitáztunk. De érdeklődése az utolsó időben megcsappant. Ezt tapasztaltam már tavasszal is, mikor pár hétig betegen osztályomon feküdt. Ekkorra már csak a saját sorsa érdekelte. Ha másról volt szó, alig figyelt oda. Ezt mondtam is neki, amit elismert, de azzal indokolt, hogy oly végtelenül sok a gondja, baja, aggodalma a gyerekei jövője miatt, hogy valóban alig érdekli más, csak ami vele szorosan összefügg. Észrevehetően szorongások gyötörték. Közlési indulata is alábbhagyott. Hol voltak már a mi végnélküli beszélgetéseink, mint régen, a badacsonyi sétákon! Akkoriban még élénk volt a beszéde, ami ha túlságosan részletező volt is, még távol állt a későbbi részletekbe belevesző tanáros egzaktágtól. Ez aztán nehezzé is tette számomra a kitartó odafigyelést, így a pontos emlékezést is. Ezt annál inkább sajnálom, mert nem fogyott ki a mesélésben nyugtalan és szertelen életének eseményeiről. Beszélt arról is, hogy sajnos, az emberi

élet legbonyolultabb titkait csak részben lehet papírra bízni, pedig az lenne igazán jó és érdekes, ha mindent megírhatna. Régebben sokszor mondta, hogy talán velem tud legjobban, leggátlátalanabban beszélgetni. És mint mindent, ezt is elemezni próbálta, mármint azt, hogy mi ennek az oka. Az, hogy nő vagyok, szerinte előny, mert férfitársaiknak sok mindent nehezen tudna elmondani. De a nők általában „örültek, féltékenyek vagy fecsegők” s ezért mindig félni kell tőlük. Tőlem azonban nem tart – mondta – bár sohse lehet az ember biztos abban, hogy az élet folyamán ki mivé fejlődik. Ahogy múltak az évek, nem mulasztotta el időnként megállapítani, hogy nem bánta meg a hozzám való bizalmát. Legalább is egyelőre – tette hozzá óvatosan. Később, ahogy már nemcsak barátja, hanem orvos is lettem, s óvnom, féltennem kellett esztelen életmódja miatt (mert nem ismert mértéket sem munkában, sem általános életvitelben), éreztem, hogy felém is kezd bezárkózni. Akkor már tudtam, hogy sok mindent elhallgat, sőt szinte gyerekesen titkolja lépéseit, még akkor is, ha azok egészségére ártalmatlanok, nehogy csak akkor kelljen valamit elhallgatnia, ha tudja, hogy helyteleníteném. Hajszolt életmódja egyenesen elképesztő volt.

A *buszonhatodik év* című kötete megjelenését – mely arra az időre esett, mikor 1957 tavaszán bent feküdt az osztályomon – határtalan szorongással várta, utána annál jobban megnyugodott. Mondta, hogy mintha valami boldogságfélét is érezne. Ábrahámhegyen sokat beszéltünk könyvéről. A tündéri szonettek azonban főleg róla, illetve egy szerelmi kapcsolatról szólnak, de alig árulják el, hogy milyen volt az az asszony, akit ennyire szeretett. Milyen is volt tehát? – kérdeztem. Kis gondolkodás után azt felelte: „Kedves, közvetlen, egyszerű” – felírtam magamnak ezeket a jelzőket, hogy el ne felejtsem. Különösnek találtam, hogy ő, akit a komplikált, ideges, intellektuális nők vonzottak, így összegezte sírontúli kedvese legjellemzőbbnek érzett tulajdonságait. S eszembe jutottak egy régi, hozzá írt verse befejező sorai: „Utamon a halál felé vészfék szerelmed; melletted mindig jó vagyok, azért szeretlek.” S elhittem neki, hogy *A buszonhatodik év* hősnője valóban kedves, egyszerű és közvetlen volt.

Az előző évben olvastam Graham Greene *Das Ende eines Affäres* című könyvét. Van ebben egy fantasztikus jelenet két titkos szerelmes találkozásáról a Fau egygel éppen ostromlott Londonban. Ezt a részt annakidején megmutattam Lőrincnek és ő a *Tücsökgzene* egyik versébe beleszótt egy erre való utalást. A könyv nálunk volt Ábrahámhegyen, betettem a szobájába, hogy rákapjon. De nehezen tudott belemerülni; sajnálta az idejét, mert indokolatlanul komplikáltnak tartotta a könyv szerkezetét. Engem érdekelt a véleménye és igyekeztem az olvasásra rábeszélni. Tényleg neki kezdett és néhány fejezetet együtt elolvastunk. Ekkor már az őt jellemző egzakttsággal mondatról-mondatra elemezte és magyarázta, hogy mit és miért tart nehezen érthetőnek. Végül belejött, érdekelt a furcsa és bonyolult történet, mely egy író sírontúli szerelméről szól, ahogy *A buszonhatodik év* is. A könyvet a nálunk töltött pár nap alatt nem tudta befejezni s akkor már ő kérte, hogy magával vihesse és megtarthassa.

Próbálok még visszaemlékezni ezekre a két év előtti utolsó balatoni napokra. Ami az utóbbi években – mint mondtam – már ritkábban fordult elő, megint kezdett mesélgetni – hely, idő és nevek nélkül ugyan, mint mindig – élete régebbi és újabb eseményeiről kérdezte, hogy én mit tettem volna ilyen, vagy olyan szituációban. Meg kell adni: bonyolult helyzetek voltak, amikről beszámolt s még bonyolultabbak a hozzájuk kapcsolt gondolatársítások. Akkor már megírta ezt a két sort: „Meg kell ismernem minden embert, ha üdvözt, ha pokolra taszít.” Valóban ő nem kímélte magát annak érdekében, hogy egyszerűbb és ezáltal elviselhetőbb legyen az élete. Tudni és megpróbálni akart mindent, függetlenül társadalmi szabályoktól és attól is, hogy előre tudta, hogy az önvád, melynek minden árnyalatát nagyon jól ismerte, nem fog elmaradni. És függetlenül attól is, hogy akkor már rég igazságot szolgáltatott magában feleségének, akihez pedig valamikor ezeket a kemény szavakat írta: „Segítség légy, ne lelkifurdalás!” Élete utolsó évében egyre több megértéssel beszélt felesége nehéz életéről és egyre hálásabb volt neki, mert tisztán és hűséggel kitartott mellette. Bevallotta, hogy egyre jobban becsüli ezt a magatartást és a fiataloknak – nőknek, férfiaknak egyaránt – csak azt tanácsolná, ha meg tudják tenni, ne olyan kalandos, nyugtalan életet éljenek, mint ő. S ha ő újra kezdené? – kérdeztem. Ő valószínűleg ugyanúgy élne, mint élt – felelte – „részleges becsületben”-ben, mert egyszerűen nem tudja másképp. Most már azonban egyre többet gondol a halálra: kívánja is, fél is tőle. Szeretné, ha lenne, de tudja, hogy nincs „a Földön túl is esemény”. Most már csak a békesség és nyugalom kellene. A kortársaival, régi férfi és női barátaival való meghitt együttlétek esnek még jól neki. És a zene adja számára a legzavartalanabb örömet. A fiataloktól szinte fél – mondta –, mert szépek, de „rettenetesen” idegenek.

Ilyen és hasonló dolgokról folyt a szó köztünk. Megkért – mint gyakran régen is –, hogy olvassak fel újabb verseiből, ez alkalommal *A buszonhatodik év* és a *Tűzcsökzene* utolsó ciklusából. (Ez a kötet II. kiadása az utolsó években készült versekkel kiegészítve éppen akkor volt megjelenendő.) Vizsgáztattott, úgy és azt értem-e belőlük, amit szándékolt és kérdezte, vajon másoknak is, akik csak verseiből ismerik az életét, érthetőek-e? Ilyen kételyei mindig voltak és aprólékosan szinte túlmagyarázta, hogy mit akar kifejezni, vagy sejtetni.

Marili néhány fotográfiát készített Lőrincről és férjemről. A képek előhívásakor Lőrinc már halott volt. Csak akkor, utólag láttuk, milyen hihetetlenül rosszszul nézett ki, mintha rá lett volna írva a halál. Ahogy azonban köztünk mozgott, valahogy nem érezte ezt az ember. Betegségét inkább bagatellizálta, tüneteit leplezte, titkolta, nehogy az orvosi utasítások szigorúbbak legyenek. A fájdalmakat általában nagy önfegyelemmel tűrte. Sértésnek vette a sorsból, hogy beteg, felháborította, hogy a betegség törvényeinek engedelmeskednie kell. Ha pl. ágyba kényszerült, dolgozni se tudott, képtelen volt másképp írni, mint ülvé, asztalnál.

Egyébként szomorúan és ingerülten mesélte, hogy nem tudja megkapni útlevelét. Svájcba akart menni, meghívták. Szó volt versei fordításáról. Az útlevelét

nem utasították vissza, de az elintézés hónapok óta húzódott. Örök kár, hogy ez az út végleg elmaradt. Nemcsak azért, mert nagy öröm lett volna neki, de mert a versek külföldi megjelenése tolódt ki ezáltal a bizonytalan jövőbe. Örök kár, hogy már nem tudta átnézni ellenőrizni a fordításokat.

Az utolsó ábrahámhegyi délután szokás szerint nyugágyakon kint feküdtünk a kertben, arccal a Balaton felé. Figyelte az augusztusi tücsökzenét. Sok szó nem esett már közöttünk. Később Marili felolvasott neki, férjem pedig egy pasztell képet kezdett festeni kettőjükről. A kép befejezetlen maradt.

Este Marilinek fájni kezdett a foga s így elhatároztuk, hogy a kora reggeli vonattal bemegy apjával Füdre fogorvoshoz. Így is történt. Lőrinc a késő délelőtti vonattal készült utazni Tihanyba, a feleségéhez.

A reggeli után találkoztunk. Addigra már összecsomagolta aktatáskáját. Az egyetlen csomagot, melyet magával hozott. Rekkentő hőség volt, melyet egyébként ő szeretett. Behúzott zsaluval ültünk a szobában, én a díványon, ő a szembenlévő fotelben vártuk az indulás esedékes idejét. Alig beszéltünk pár szót. Lőrinc meg is jegyezte, hogy tulajdonképpen mindig egy nappal előbb kellene elmenni mindenünnen, mint amikor az ember elhatározza, mert az utolsó órák mindig kitöltetlenek, csak az idő múlását figyeli az ember. Aztán elindultunk az állomásra, lassan bandukoltunk a forró országúton. A váróteremben is volt még egy negyedórányi időnk. S ekkor kezdett panaszkodni, hogy a szája furcsán bizsereg. Bevett egy tablettát a mindig nála lévő értágító orvosságból. Nyugtalan voltam én is, javasoltam, ne utazzon el, menjünk vissza. De a zsidbadas csökkent és ő baj nélkül megérkezett Tihanyba.

Pontosan két hónapra rá temettük.

Mindez már nagyon messze van. De itt, a Balaton mellett, ahol ismét vagyunk, megint augusztus van és néha azt érezzük, hogy Lőrinc valamelyik napon betoppan hozzánk.

Jegyzetek

A kiadvány alapjául szolgáló kéziratok dokumentumok lelőhelyei, és jelölésük:
MTAKK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye
PIMK = Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára
Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézetének Adattára

A jegyzetekben előforduló, Szabó Lőrinc írásait, levelezését tartalmazó kötetek adatai, és jelölésük:

Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Szépirodalmi Kvk., 1974. 678 p. = Kabdebó 1.

Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944). Sajtó alá rendezte, bevezette és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Magvető, 1989. 711 p. = Kabdebó 2.

Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1945–1957). Párbuzamosok. Második kötet. Magvető, 1993. 627 p. = Kabdebó 3.

Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vékessné Korzát Erzsébet levelezése. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette Kabdebó Lóránt és Lengyel Tóth Krisztina. Magvető, 2000. 736 p. = Kabdebó–Lengyel.

Szabó Lőrinc: *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*. A szöveggondozást végezte Lengyel Tóth Krisztina, a jegyzeteket készítette Kiss Katalin és Lengyel Tóth Krisztina. Osiris, 2001. 596 p. = Kiss–Lengyel.

Ne panaszkodj a magányodra! Kodolányi János levelezése Szabó Lőrinnel és Szabó Lőrinné Mikes Klárával 1948–1957. Sajtó alá rendezte, az előszót írta és a jegyzeteket összeállította Horányi Károly. Argumentum, 2002. 408 p. = Horányi.

Szabó Lőrinc: *Emlékezések és publicisztikai írások*. A szöveggondozást végezte, a jegyzeteket készítette és az utószót írta Kemény Aranka. Osiris, 2003. 864.

1. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1933. aug. 21.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár [a továbbiakban: MTAKK], Ms 4679/349. Kézírással.

Köszönöm leveledet – Szabó Lőrinc Bernáth Aurélhoz és feleségéhez 1945 előtt írott levelei nem maradtak fenn, mert Bernáthék otthona az ostrom idején elpusztult.

erősítéseket adtál egy verseddel – Az *Egy álmai* című versről van szó: „s az igazság idegállapot / vagy megfogalmazás...” A vers a *Pesti Napló* 1931. március 15-i számában jelent meg. Kötetben: *Te meg a világ*. Pantheon, 1932.

A Pesti Hírlapban való közlést – Nem lehet megállapítani, mire utal ez a megjegyzés. Elképzelhető, hogy Bernáth Aurél egy írásáról van itt szó.

Klárinak – Szabó Lőrincné, sz. Mikes Klára (1896–1978) – Nagyklára –, Mikes Lajos kritikus, szerkesztő, műfordító leánya.

Szabó Lőrinc: A végső harc

A vers saját kezű kézirata megtalálható Bernáth Aurél hagyatékában. (MTAKK, Ms 2171/70.)

Szabó Lőrinc kommentárja: Szabó Lőrinc: *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*. Osiris, 2001. [Továbbiakban: Kiss–Lengyel] 73. 1933 augusztusának közepén látogatott el Pöstyénbe, erre utal Bernáth Aurél 1933. aug. 21-i levele. Ezt megelőzően egy hosszabb körutazást tett Csehszlovákiában Vékesné Korzáti Erzsébettel Anton Straka – akkori csehszlovák kultúrattasé – jóvoltából, aki kettejük számára II. osztályú gyorsvonati szabadjegyet biztosított. Szabó Lőrinc e csehszlovákiai tartózkodásáról megemlékezett: Szabó Lőrinc: *Erzsike* (1955). In: *Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vékesné Korzáti Erzsébet levelezése*. Magvető, 2000. [Továbbiakban: Kabdebó–Lengyel] 26–27. – Kiss–Lengyel, 339.

2. Bernáth Aurél és felesége Szabó Lőrincnek. 1934. jún. 18.

MTAKK, Ms 4679/363. Kézírással a pöstyéni Szpecial Sanatorium postai levelezőlapján. Itt volt orvos Bernáth Aurélné Pártos Alice 1926-tól 1938-ig.

Címzés: „Mr Lőrinc Szabó – Paris VI. 160, Boulevard St. Germain Hotel Acropole”.

Fruchter Lajos (1882–1953) mérnök, az Angol Elemi és a Bázeli Biztosító budapesti igazgatója, kortárs képzőművészetre szakosodott műgyűjtő. A *Gresham asztaltársaság* – melybe Bernáth Aurél is tartozott – segítségével alakította ki kollekciónak profilját.

3. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1934. júl. 3.

MTAKK, Ms 4679/350. Gépirat. Az aláírás és az utóirat kézírással. A pöstyéni Szpecial Sanatorium levélpapírján.

Ernst Lajos (1872–1937), műgyűjtő, művészeti író. Gyűjteménye 1912 óta a budapesti Nagymező u. egyik házában „Ernst Múzeum” néven volt látható, ahol egyébként 1912 óta rendezett kiállításokat modern festményekből, szobrokból, ezt megelőzően, 1932 októberében Bernáth Aurél munkáiból is.

Kemény Simon (1882–1945), költő, író, újságíró, *Az Est* munkatársa.

Hatvany Ferenc, báró (1881–1958), festő, műgyűjtő, Hatvany Lajos író öccse.

közbenjárásodat – Alfred Julius Meier-Graefe (1867–1935), német művészeti író pesti tartózkodásának gondjában járt közre Szabó Lőrinc, feltehetően sikeresen. Bernáthné Pártos Alice egy keltezés nélküli, a pöstyéni szanatórium levelezőlapján ezt írta Szabó Lőrincnek: „Aurél hálás Magának, hogy Ernst Lajosnál való lakását M. G.-nek kieszközölte. Most fog írni Aurél Ernstnek.” (MTAKK, Ms 4679/364.) Meier-Graefe elismerő méltatást írt Bernáth Aurél munkásságáról, a festő 1931-es berlini kiállításának alkalmából. (*Frankfurter Zeitung*, 1931. nov. 29.) 1934 októberében több mint egy hetet töltött Budapesten; október 11-én előadást tartott a Lipótvárosi Kaszinóban. Magyarországi tartózkodását követően egy cikket jelentetett meg *Kunst in Ungarn* címmel a *Neue Zürcher Zeitung* 1935. március 7-i és április 2-i számában a magyar művészetről, melyben Bernáth Aurél munkásságát is tárgyalta, s úgy jellemezte a festőt, mint a fiatal nemzedék legjelesebb tehetségét.

beküldött szép versedet – „Ez vagy te!”

mi teszi az itteni fogorvos jóságát – Felmerült az a gondolat, hogy Bernáthék közbenjárása nyomán Szabó Lőrinc fogbetegségeit Pöstyénben kezelteti. Erről írt nem sokkal később Bernáth Aurélné Pártos Alice 1934. júl. 12-i levelében: „Örülök, hogy Lőrinc a fogkezelésre elhatározta magát, de a fúrásoknál fontosabb, hogy a *nagyon* rossz állapotban lévő foghúsát hozzák rendbe. Neki egy meglehetősen előrehaladott *stomatitise* és *alveolus pyorrhoea*-je van és ez a legjobb oka a fogak meglazulásának, ami, ha radikálisan nincs kezelve kiesnek a fogak. Ez a leggyakoribb oka a korai fogkieséseknek. Sajnos ezt *igen kevés* fogorvos kezeli rendesen, megelégszenek ecseteléssel és fogkőtisztítással s ez semmit sem ér. Ha ősszel tényleg ide jönne Lőrinc ezt itt meg kéne csináltatnia. 8–10 nap alatt kész lehet. A sógorom Berlinből is most vizsgálhatta itt meg a fogait és ősszel ez ügyben direkt 2 hétre ide jut. Aurélnak ugyanez volt s teljesen ki van kezelve.” (MTAKK, Ms 4679/360.)

spieldose – Zenélődoboz.

Wagner „auf hohem Bord du bleicher Mann”-t – Helyesen: „Auf hohem Bord der bleiche Mann...” Senta áriájának egy részlete Richard Wagner *Der Fliegende Holländer* – *A bolygó hollandi* – című operája 2. felvonásából.

Szabó Lőrinc: „Ez vagy te”

„Ez Vagy Te!” címmel a *Pesti Napló* 1934. június 3-i számában jelent meg. Kötetben: *Különbéke*. Athenaeum, 1936.

4. Bernáth Aurél és felesége Szabó Lőrincnek és feleségének. 1935. szept. 13.

MTAKK, Ms 4679/361. Kézírással. A levelet keltezés napján adták fel Pöstyénben.

Címzés Bernáth Aurél keze írásával: „nagyságos Szabó Lőrinc szerkesztő úr – Budapest Rákoczy út 54 – »Az Est«”.

köszönjük k. gratulációkat – Ekkor született leányuk, Bernáth Mária.

a régi lakásunkra – Egy 1934. dec. 18-i feladóvevény szerint lakásuk: Bp., Vérmező út 6. 1936 februárjában már a Bp., V. Klotild u. 10/a alatt laktak.

új lakással – 1935. május 20-án költöztek Szabó Lőrincék a Volkmann u. 8. alatti villa első emeletére.

5. Bernáth Aurélné Szabó Lőrincnek. 1938. aug. 2.

MTAKK, Ms 4679/362. Kézírással a pöstyéni Luxor Sanatorium levélpapírján.

Címzés: „Herrn Lőrinc Szabó – Titisee, Hotel Titisee – Deutschland”.

ugyanazon a ponton, amit Maga megjelölt – Szabó Lőrinc 1938. július 20. és augusztus 12. között tartózkodott Németországban, a Fekete-erdőben. Titiseeben Shakespeare *Abogy tetszik* és Kleist *Amphitryon* című drámáját fordította a Nemzeti Színház számára. Itt-tartózkodásáról lásd Szabó Lőrinc feleségének írott, 1938. július 30-i levelét (Szabó Lőrinc és felesége levelezése [1921–1944]. Magvető, 1989. [Továbbiakban: Kabdebó 2.] 510–515.), illetve Korzáti Erzsébetnek írott 1938. aug. 3-i levelét (Kabdebó–Lengyel, 325–327.), Schneider Alfréd *Szabó Lőrinc a Fekete-erdőben* című tanulmányát (Erdélyi Gyopár, 2001. 3. szám, 21–23.), Szabó Lőrinc visszaemlékezéseit *A Fekete Erdőben* című vers kapcsán (Kiss–Lengyel, 118–119.). Az utóbbiban olvasható: „Érdekes, hogy ugyanebben a Titisee-hotelben laktak évekkel azelőtt Bernáth Aurél barátomék. Aurélnak volt egy szép tájképe a Titi-tóról, azt a Pestet bombázó repülőgépek elpusztították, és csak az egykor nekem küldött fényképmásolat maradt meg róla.”

Hotelnek – Wolf's Hotel Titisee (Hochschwartzwald).

Talán Maga is legszebb verseit fogja ott írni – Három saját verse született ott: *Angyal* (megjelent *Az Est*, 1938. július 31-i számában), *A Fekete Erdőben* (megjelent *Az Est* 1938. szeptember 4-i számában), *Titi tó* (megjelent *Az Est*, 1938. augusztus 14-i számában; a három költemény kötetben: Szabó Lőrinc *Összes versei 1922–1943*, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet RT. kiadása, Bp., 1943, a benne lévő *Régen és most [1938–1943]* ciklus részeként) és egy tárcája: *Shakespeare-rel a Fekete Erdőben*. (Megjelent az *Új Idők* 1938. december 18-i, illetve az *Ungarn* 1941. decemberi számában; újraközölve: Szabó Lőrinc: *Emlékezések és publicisztikai írások*. Osiris, 2003. 453–458.)

Szilasiéknál – Szilasi Vilmos (1889–1966) filozófus és felesége.

Maga volt Freyburgban? – 1938. július 20-án indult el Budapestről, a Bécs–Salzburg–Innsbruck–Zell am See–Seefeld, majd Svájcban keresztül Lindau–Friedrichs-

hafen–Meersburg–Höllental útvonalon július 24-én vasárnap érkezett Freiburgba. Itt a Römischer Kaiser nevű szállodában szállt meg. Július 25-én vonattal továbbindult, és délután érkezett Titiseere.

Nyarálnak ők is valahol? – Ebben az időben Budapesten tartózkodtak.

Schmidt – dr. L. Schmidt, annak a szanatóriumnak igazgató főorvosa volt, melyben Bernáth Aurélné Pártos Alice dolgozott.

hogy Wienből idejön – Nem jutott el akkor Pöstyénbe. Ahogy hazaért Gombaszögi Frida, az *Est-lapok* tulajdonosának kérésére csatlakozott azokhoz a sajtótudósítókhoz, akik elkísérték a Németországba látogató Horthy Miklós kormányzót.

Bernáth Aurél: Arcképvázlat Szabó Lőrincről

A Magyar Rádió számára készült emlékezés. 1959. Megjelent kötetben: Bernáth Aurél: *A múzsa körül. Válogatott írások a művészetről*. Szépirodalmi Kvk., 1962. 72–78.

„soha nem untam édességed” – *A huszonhatodik év* 1. (Önvád) verséből.

„bőség és szűkség” – *A huszonhatodik év* 2. (Ostrom után) verséből.

„ne félj” – Utalás *A huszonhatodik év* 1. (Önvád) és 92. (Egy éve írtam) versére.

„bóg teste óljában a szörnyeteg” – *A huszonhatodik év* 114. (A szörnyeteg) verséből.

Gyula előszavát – Illyés Gyula: *Szabó Lőrinc – vagy: boncoljuk-e magunkat eleve-nen? Bevezető Szabó Lőrinc válogatott versei elé*. Folyóiratbeli megjelenése: *Alföld* 1956. 2. sz. Kötetben: *Szabó Lőrinc válogatott versei*. Válogatta és az előszót írta: Illyés Gyula. Magvető, 1956.

6. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1947. júl. 24.

MTAKK, Ms 2160/43. Kézírással, tábori postai levelezőlapon.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész úrnak – Kisörs-Szóllóhegy, Csendes villa”.

A feladás helye, és a dátum a postabélyegzőről volt megállapítható.

Kisörs-Szóllóhegy neve ma Badacsonyörs. A „Csendes villa” elnevezés a villa tulajdonosára utal, Csendes István volt katonatisztre. Tőle bérelték Bernáthék a nyaralót.

Közölve – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 52.

Lócival – G. Szabó Lőrinc (1929–1997), filmrendező, Szabó Lőrinc fia.

Egy somogyi falucskába – Igalba, ahol a Baumgartner család vendége lesz később. Lásd Szabó Lőrinc 1948. júl. 18-i levelét és annak jegyzetét.

nem egészen biztos, hogy arrafelé kanyarodhatunk – Eljutottak Bernáthékhoz. Lásd Szabó Lőrinc feleségének írott, 1947. júl. 30-i és 1947. aug. 3-i levelét. (Kabdebó 3. 99.)

Baránszky-Jóbéknál – Baránszky-Jób László (1897–1987) esztéta, irodalomtörténész, Szabó Lőrinc közeli barátja családjánál. Tihanyi nyaralójukban több alkalommal vendégeskedett a költő.

7. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. [1948]

MTAKK, Ms 2160/80. Gépirat autográf aláírással.

A levél hátoldalán egy kézzel írott feljegyzés Szabó Lőrinctől: „Klotild u. 4. III. 3. Bernáth Aurél”.

A Bernáth család emlékezete szerint keletkezett 1948-ban a levél.

Közölve – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 52.

Margalit – Margalit Ödön építész és családja Szabó Lőrincék szomszédja volt, akiknek ekkor nem volt telefonjuk, és szívességből Margaliték készülékét használták. Az a megjegyzés, hogy a köteteket a szomszédságban is meg lehet tekinteni, arra enged következtetni, hogy esetleg Margaliték tulajdonában volt az említett könyvsorozat. Arra vonatkozólag, hogy az adásvétel megtörtént-e, nincs adatom.

8. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1948. máj. 26.

MTAKK, Ms 2167/836. Gépirat autográf javításokkal, és aláírással.

Közölve – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 52–53.

Marilitól – Bernáth Mária, művészettörténész. Bernáth Aurél és dr. Pártos Alice leánya.

ennek a képeslapnak – Jelenleg nem található a hagyatékban.

édesanyámmal töltöttem ott, Galyatetőn, néhány napot – Szabó Lőrincné szül. Panyiczky Ilona (1879–1947). 1940. okt. 19-től 23-ig volt édesanyjával Galyatetőn. Együttlétükről feleségének 1940. okt. 24-én kelt levelében számolt be. (Kabdebó 2. 559–560.) Az együtt töltött galyatetői tartózkodás emlékét Szabó Lőrinc felidézte egy Kodolányi Jánoshoz írott 1952. márc. 20-i levelében. (*Ne panaszkod a magányodat! Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincel és Szabó Lőrincné Mikes Klárával*. Argumentum, 2002. [Továbbiakban: Horányi] 166–167.)

egy akkortáji interjúbán – *Tolnai Világlapja* 1940. dec. 18. 9–10. A lap karácsonyi számában egy nyilatkozatsorozat jelent meg, melyben neves közéleti személyiségek – Vitéz József Ferenc dr., Bajor Gizi, Basilides Mária, Cholnoky Jenő dr., Harsányi Zsolt, Kopits János, Molnár C. Pál, Schimanek Emil, Szabó Lőrinc, Báró Szveteney György, Verebély Tibor és Závodszy Zoltán – vallottak édesanyjukhoz fűződő érzéseikről, emlékeikről. A riport Szabó Lőrinc és édesanyja fényképével jelent meg. Újraközölve: Horányi, 365–366.

Anyuka tavaly halt meg, apám egy évvel előtte – Szabó Lőrinc anyja 1947. júliusában (lásd Szabó Lőrinc 1947. július 17-i levelét Mihályfi Ernőnek; közölve:

Szabó Lőrinc: *Napló, levelek, cikkek*. Szépirodalmi Kvk., 1974. [Továbbiakban: Kabdebó 1.] 440–441.), apja, id. G. Szabó Lőrinc 1946. aug. 11-én halt meg (lásd Szabó Lőrinc 1946. aug. 19-i levelét Vékesné Korzáti Erzsébetnek; közölve: Kabdebó–Lengyel, 374–375., illetve Sarkady Sándor: *Szabó Lőrincék nyomában Sárándon*. Napjaink, 1964. 3. 6–7.).

még látta a Tücsökzenét – „Akkor, amikor a *Tücsökzenét* írtam, még élt az édesanyám, sőt a megjelenését is megérte; mintegy harmadrészét olvasta is, és sokat szórakozott, hogy mennyire kibeszélem a saját szennyeéseimet, meg a környezeteméit.” (Kiss–Lengyel, 210.)

ott írtam úgynevezett katonaverseimet – Az említett gallyai tartózkodása alatt dolgozott rajtuk. Az 1940. július 8-tól ugyanazon év október közepéig tartó katonai szolgálata élményanyagából születtek ezek a versek. Ciklusukat a *Régen és Most* című kötete tartalmazza. A versek keletkezéséről lásd Kiss–Lengyel, 135–140., 431–434.

Örök Barátaink II. – Szabó Lőrinc: *Örök Barátaink. Kisebb lírai versfordítások második gyűjteménye*. Egyetemi Nyomda, 1948.

A klinikára még mindig járok – Babics Antal urológus professzor kezelése alatt állt. Kodolányi Jánosnak írta 1948. jún. 2-i levelében: „Betegségem tart, komplikálódik, homályosodik. Tegnap voltam megint a klinikán, holnap újra ott leszek. A vizelet nem tisztul. Idegesít, hogy folyton kérdezzetik, nem érzem-e ezt, azt. Nem. Én eddig még tulajdonképpen sose voltam beteg. A bal vese mellett a bal prosztatával lehet valami, újabban ez a gyanú. Nem fáj, ha masszírozzák.” (Horányi, 25.)

motoros-vitorlás kirándulás – Az út realizálódott. Lásd később Szabó Lőrinc 1948. júl. 31-i levelét és annak jegyzetét.

9. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1948. júl. 15.

MTAKK, Ms 4679/351. Gépirat autográf aláírással, a *Magyar Művészet* levélpapírján.

Csendes villa – Lásd a 6. levél jegyzetét.

Magyar Művészet – a Szinyei Társaság művészeti folyóirata. 1925 és 1934 között Majovszky Pál, 1935 és 1939 között Oltványi-Artinger Imre, 1948 és 1949 között pedig Bernáth Aurél szerkesztésében jelent meg.

Jean Cassou (1897–1986), francia költő, író, műkritikus. Ebben az időben a párizsi Modern Művészetek Múzeumának – Musée National d’Art Moderne – igazgatója. Lásd még Szabó Lőrinc 1948. júl. 18-i levelét és annak jegyzetét.

10. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1948. júl. 18.

MTAKK, Ms 2160/44. Gépirat. Az aláírás és az utóirat kézírással. A keltezés a töredékes dátum, illetve a levél tartalma alapján volt megállapítható.

Közölve – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 53–54.

július 18. – Vasárnapra esett.

Tegnap este kaptam meg a cikket, itt küldöm a fordítását – Jean Cassou: *A magyar művészet. Egy utazó benyomásai*. Megjelent a *Magyar Művészet* 1948. szeptemberi számában (202–203.). A közlés végén megjegyzés: „A Magyar Művészet számára írta: Jean Cassou.” A szerkesztőség nem tüntette fel a fordító nevét.

bizonyos Sio csatornai utamra – Lásd Szabó Lőrinc 1958. júl. 31-i levelét és annak jegyzetét.

Baumgartnerékhez – Baumgartner család: Baumgartner Oszkár mérnök, felesége, és fiuk István, illetve dr. Baumgartner Sándor, aki Igalon orvos volt.

11. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1948. júl. 31.

MTAKK, Ms 2160/45. Kézírás postai levelezőlapon. A lapot augusztus 2-án adták fel.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész úrnak – Kisörs-Szöllőhegy, »Csendes villa« Badacsonytomaj mellett”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Igal, Somogy m.; dr. Baumgartner Sándoréknál”.

Közölve – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 54.

Ezt a levelet megelőzőleg Bernáth Aurél küldött egy levelet Szabó Lőrincnek, mely lappang. Erről az ismeretlen levélről tudósít Szabó Lőrincné egy levelezőlapja, melyet nem datált, de 1948. július 26-án adott fel. E helyen azt írta: „Kedves Aurél! Ma kaptam meg a levelet s rögtön küldöm is tovább Lőrincnek. Remélem, hogy elérem. Olyan kalandosan csúszkált a csónakkal, hogy nem tudom terveiből mennyit tud megvalósítani. Mikorra kell a cikk? Ugyan remélem, hogy kézbe kapja.” (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet Adattára, MDK-C-I-12/823.)

második francia küldeményed – Lásd Szabó Lőrinc ugyanezen a napon kelt másik levelét és annak jegyzetét.

kisKlára – Szabó Lőrinc leánya (1923–1972), Gáborjáni Klára néven lett színésznő.

nagyKlárával – Szabó Lőrincné Mikes Klára, Szabó Lőrinc és baráti körük szóhasználatával Nagyklára.

Babics prof. – Babics Antal (1902–1992), urológus, az MTA rendes tagja, Szabó Lőrinc kezelőorvosa.

dunai csónakázásom egész különlegesen alakult – A Dunán az utat 1948. július 19–23. között tette meg néhány fiatalember társaságában. Paks alatt hajójuk motorja elromlott, és Foktónél Szabó Lőrinc elvált a társaságtól. Szekszárdra utazott ismerőséhez, Perr Viktor plébánoshoz. Július 25-én már Siófokon volt. A dunai utazás benyomásait örökölte meg a *Vers versek helyett* című költemé-

nyében. Az útról beszámolt feleségének írott 1948. júl. 21-i, júl. 23-i, júl. 24-i, júl. 25-i levelében. (Kabdebó 3. 56–59.) Lásd még Szabó Lőrinc 1948. jún. 8-i és 1948. júl. 23-i Kodolányi Jánoshoz írt levelét és annak jegyzetét. (Horányi, 30., 44–45., 319., 325.)

12. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. Igal, 1948. júl. 31.

MTA Művészettörténeti Kutató Intézet Adattára, MDK-C-I-12. Gépirat franciakockás papíron, autográf javításokkal. A levél borítékja hiányzik.

francia manifestumot – Jean Bouret ebben az időben írott kiáltványáról van szó.

ALAIN – Alain (írói név); Emile Auguste Chartier (családi név) (1868–1951), francia filozófus, esztéta.

Tildy lemondásával – Tildy Zoltán (1889–1961), lelkész, politikus. Mint a Magyar Köztársaság elnöke mondott le 1948. júl. 30-án, miután vejét, Csornoky Bun Viktort, akkor kairói követet visszahívták, letartóztatták. (Csornokyt később korrupció és hűtlenség vádjával halálra ítélték és kivégezték.) Utódja Szakasits Árpád lett.

Az Emberi Tanúságtétel Kiáltványa – A cikk címe: *Az emberi tanúságtétel kiáltványa*. Megjelent a *Magyar Művészet* 1949. 2. számában (68–70.).

13. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1948. aug. 4.

MTAKK, Ms 2160/46. Gépirás postai levelezőlapon.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész úrnak – Kisőrszöllőhegy, Csendes villa”.

Feladó: „Szabó Lőrinc – Budapest, II. Volkmann u. 8.”

Köszölvé – Laczkó András: *Szabó Lőrinc levelei Bernáth Aurélhoz*. Forrás, 1980. 10. 54.

szép honoráriumot – Szabó Lőrinc 1949. aug. 8-i leveléből: „Bernáthék megkapták a fordítást, a másodikat, s küldték az újabb 100 forintot; abból lébecolunk.” (Kabdebó 3. 67.)

másodikat, azt a manifestumot – Lásd Szabó Lőrinc 1948. júl. 31-i két levelét és annak jegyzeteit.

klinikai bevonulásról – Lásd Szabó Lőrinc 1948. aug. 7-i levelét és annak jegyzetét.

14. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. [1948.] aug. 4.

MTAKK, Ms 4679/339. Kézírással.

A levél borítékján a címzés: „Szabó Lőrinc úrnak – Budapest II. Volkmann u. 8.”

Feladó: „Bernáth, Kisőrsszöllőhegy Zala m.”

15. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1948. aug. 5.

Művészettörténeti Kutató Intézet Adattár, MDK-C-12/820. Gépirat postai levelezőlapon autográf javításokkal.

Címzés: „Bernáth Aurélnak – festőművész – Kisrősszöllőhegy – Csendes villa.”

Feladó: „Szabó Lőrinc – Bpest II. Volkmann u. 8.”

16. Bernáth Aurélné Pártos Alice Szabó Lőrincnek. 1948. aug. 5.

MTAKK, Ms 4679/371. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

Már el is küldtük a nyomdába – Ennek ellenére Jean Bouret manifestuma a *Magyar Művészet*nek csak az 1949. márciusi számában jelent meg, mely egyúttal a folyóirat utolsó megjelenése is volt.

nyílt levelet Jean Bouret-nak – Bernáth Aurél: *Páris és az absztrakt művészet következményei*. Levél Jean Bouret-hoz. Magyar és francia nyelven megjelent a *Magyar Művészet* 1948. szeptemberi számában (226–232.).

Sárközi Márta (1907–1966), író, szerkesztő, műfordító. Molnár Ferenc és Vészi Margit leánya, Sárközi György felesége. 1946 és 1949 között a *Válasz* című folyóirat kiadója s egyik szerkesztője.

17. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1948. aug. 7.

MTAKK, Ms 2167/837. Gépirat autográf javításokkal és aláírással. A levél borítékja hiányzik.

elhalasztotta a klinikai befektetést – Szabó Lőrinc egy Kodolányi Jánoshoz írott 1948. aug. 17-i levelében arról tudósít, hogy bent fekszik a Babics Antal által vezetett urológiai klinikán. E helyen ezt írta betegségéről: „Hát van énnekem bajom, március óta állandó vesemedence-gyulladásal járok-kelek, ez azonban nem volt nagyfokú, és ma sem az, nem okozott lázat és fájdalmat, csak szüntelen tartogatta számomra a nagy baj lehetőségét, s ezért akarta megszüntetni Babics, ezért folytak a legkülönfélébb vizsgálatok és behatások, ezért mondta ki a szentenciát, hogy ha más nem irtja ki a kóliaimat, hát akkor jöjjön a sztreptomycin. Azt mondtam, ugye, hogy harminc ismerős közül egynek sikerült külföldről megszereznie, számomra ingyen, ezt a méregnél sokkal drágább csodaszert? Ezt fogyasztom most, hol a jobb, hol a bal faromba kapom a szúrásokat, három, más-kor hat óránként, aszerint hogy sikerül-e szerezni valami solucilin nevű szintén drága folyadékot, amely a streptomocint oldja, és még csinál vele valamit. A dolog nem fáj különösebben, nem bágyaszt, nem altat, nem okoz lázat, tulajdonképpen lakáson is kaphatná az ember, ha éjjel-nappal három óránként előráncígalhatna egy orvost. Nem tudom még, hány gramm streptót adnak, de valószínű, hogy az egész ügy négy nap alatt lefut.” (Horányi, 52.)

Sárközinét – Sárközi Mártát.

Tihanyba utazott – Baránszky-Jób Lászlóék vendége volt itt.

Siófokon marad – Dobrovits Viktorhoz és feleségéhez, Pannihoz mehetett volna. Az asszony szerkesztőségi kolléga – gépíró – volt az *Est-lapok*nál. A házaspár háború után Siófokon a Rákóczi utca 4. szám alatti OTI üdülő vezetőiként sokszor segítette Szabó Lőrincéket.

18. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1948. aug. 7.

MTAKK, Ms 4679/352. Gépirat autográf javításokkal, aláírással, utóírással.

Feladó: „Bernáth Kisörsszöllőhegy Zala m.”

Címzés: „Szabó Lőrinc úrnak Budapest II. Volkmann u. 8.”

Borítékon nyomtatott cégjelzés: Magyar Művészet Art Hongrois Budapest, V., Klotild u. 4.

A boríték hátoldalán Szabó Lőrinc ceruzás kézírásával: „dr. Steffanits Pálné Kecskeméti u. 15. 186-731.”

A levél mellett Szabó Lőrinc írógéppel írott megjegyzései egy félíves papíron:

„Semmi köd és költőiség

Ha egyet-mást nem értene meg jól

Szakmai, nem nyelvi

St. vigye rögtön nyomdába átnézés után

Független Nyomda, Eötvös le, fél em., Mezőfi úr

Előbb jelzést rá: MM petit compress, korr Steffanitsné

IV. Kecskeméti u. 15. IV. 1., illetve más

Stílus, manière?

Végén egyszerűen elköszönni”

Bernáth Aurél levele mellett Steffanitsné Bernáthnak írott levele:

Kedves Bernáth,

mellékelem a fordítást, remélem kielégítő lesz. Jelzem, hogy csak 2-án késő délután érkezett a szöveg, így hát betartottam a sürgősségi terminust! Általában mindig *szerda-csütörtökön* vagyok Pesten, tehát akkor veszem át az oda-érkezett leveleket.

A Renoir-idézést, mint már említettem, kissé félve és csak ceruzával írtam be, gondoltam, hogy majd utána néz és aszerint véglegesíti. Igyekeztem „szószerint” dolgozni, de valamivel több kínai (vagyis francia) udvariasságot adagoltam a cher confrère-ek részére, ezt ők nagyon igénylik. A 3. oldalon elnéztem egy bekezdést, melyet a francia szövegben így jeleztem, a nagy sietség miatt nem írtam le újra – talán megjelöli a nyomda részére – melynek erre vonatkozó jelét nem tudom. Mindenesetre én is ügyelek majd erre, amikor a kefe megjön.

Marilit ölelem, Magát szívesen köszönti kész híve

Steffanits Pálné

Lásd még Bernáth Aurélné 1948. aug. 5-i, Szabó Lőrinc 1948. aug. 7-i levelét és azok jegyzeteit.

Gáspár Bandihoz – Gáspár Endre (1897–1955), újságíró, műfordító, kritikus. Ötszáznál több magyar művet fordított idegen nyelvre, és tizennégy nyelvből fordított magyarra.

Grill-féle – Grill-féle Könyvkereskedés Rt. Könyvforgalmazással és korábban könyvkiadással foglalkozó, 1840-ben alapított cég volt. Székhelye: Bp. V. Dorotya u. 2.

Lóci készül a lillafüredi edzőtáborba – G. Szabó Lőrinc mint röplabdajátékos ment ide.

19. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1949. júl. 15.

MTAKK, Ms 2160/47. Kézírás egy blokkötömlapon. Boríték nélkül.

két család – Baumgartnerék. Lásd Szabó Lőrinc 1948. júl. 18-i (5.) levelét és annak jegyzetét.

Milton ügy – Ebben az időben erősen foglalkoztatta John Milton *Az elveszett Paradicsom* című művének fordítása. A megvalósítás érdekében tárgyalt a Franklin kiadóval, de nem kapott megbízást a munkára. A mű első és második könyvét, illetve a harmadiknak egy részét magyarította. E fordítások megjelentek műfordítás-gyűjteménye, az *Örök Barátaink* 1958-as kiadásában.

Ö. B. I. – *Örök Barátaink* című műfordítás-gyűjteményének első kötetéről van szó, mely 1941-ben, 1942-ben, illetve 1943-ban jelent meg a Singer és Wolfner kiadónál. A gyűjtemény újrakiadása nem realizálódott ekkor.

20. Bernáth Aurélné Pártos Alice Szabó Lőrincnek. 1949. júl. 16.

MTAKK, Ms 4679/372. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

Egy tervepályázatra készített nagy képét befejezetlenül hagyta – 1949. jún. 15-i levelében Darvas József, akkori építés- és közmunkaügyi miniszter megbízta Bernáth Aurélt a MEMOSZ (Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetsége) székház kistermében elhelyezendő pannó vázlatának elkészítésével. Az irat „közreműködő társ”-ként megjelöli Bán Béla és Szentiványi Lajos festőművészeket. (MTAKK, Ms 2149/1. Bernáth Aurél falfestményeire vonatkozó iratokból.)

Pátzaynak – Pátzay Pál (1896–1976), szobrász.

kis unokahúga – Bernáth Magda, utóbb zongoratanárnő.

Aurélnak egy tanítványa – Csernus Tibor (sz. 1927), festőművész.

21. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1949. júl. 20.

MTAKK, Ms 2167/838. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

consecutio temporum – A mellékmondatokban lévő igék időinek a főmondatok igeidőitől, illetve általában az igeidőknek egymástól való függése.

Sziklánét – Szikla Gusztávné Lám Ilona, festő és tűzifakereskedő; Szabó Lőrincék baráti körébe tartozott. Az asszonyról nyilatkozta Szabó Lőrinc: „Festőművész volt és villatulajdonos, és később egy gyenge, de egyetlen, így mégis becsültnivaló pasztellt készített Erzsikéről. Sziklánénak akkor Pesten is volt lakása, a budai hegyekben, szép villában, és nagy öröm volt, ha hozzá meghívást kaptunk, olyankor, amikor saját maga távol volt. Az otthoni lakása mégiscsak kényelmetlen volt egy kicsit Erzsikének, a sok gyerek gondozása és az ellenőrzés meg a zsvaj miatt.” (Szabó Lőrinc: *Erzsike*. In: Kabdebó–Lengyel, 36–37.; Kiss–Lengyel, 346.)

Akarattyán is – Kodolányi János ezzel az utóirattal zárta Szabó Lőrincnek Akarattyáról írott, 1948. júl. 18-i levelét: „Ma d.u. mindenünket elverte a jég!” (Horányi, 98.)

Juliska – Pintér Béláné sz. Sáska Juliska (1925): Szabó Lőrincék háztartási alkalmazottja 1947-től 1952-ig.

Fórum 400 Ft-ja – *Forum* (1946. szept.–1950. aug.) a Magyar Kommunista Párt – később Magyar Dolgozók Pártja – programjának szellemében működő folyóirat. Szerkesztője Vértess György volt. 1949. júniusi számában jelent meg Szabó Lőrinc magyarításában, Puskin *A bahcsiszeráji szökőkút* című műve. Ennek a honorárium a összeg.

Basch Lóránt beküldte ide gépirásban a Babits-féle „beszélgető füzetek”-et – Mikes Margitnak írta Szabó Lőrinc 1949. július 29-i levelében: „Babits ún. »beszélgető füzetek«-t megítélés és – ha most lehetséges – esetleg sajtó alá rendezés céljából megküldte nekem, még Igalra, Basch Lóránt. A feladat nagyon bonyolult és igen sok szempontból kényes.” (Kabdebó 1. 469.) Babits Mihály 1938-as légcsőműtétjét követően elvesztette hangját. Ettől kezdve füzetekben, lapokon írta le kéréseit, közlendőit, írásban beszélgetett rokonaival, orvosaival, barátaival. Ez az időszak a füzetek tanúsága szerint 1938. febr. 10-től máj. 2-ig tartott. Babits 1940. okt. 12-én ismét elvesztette hangját, és bár néha egy-egy szót, mondatot el tudott mondani, ismét rákényszerült a beszélgetőfüzetek használatára. 1940. dec. 16-tól 1941. ápr. közepéig mindent el tudott szóval mondani, ezt követően azonban egészen haláláig a beszélgetőfüzeteket is használnia kellett. Basch Lóránt ügyvéd, a Baumgarten Alapítvány jogászkurátora, Babits barátja és szellemi hagyatékának egyik gondozója (1885–1966) feltehetően Babits feleségével együtt tervezte egy olyan dokumentumgyűjtemény összeállítását, amelynek alapját ezek a jegyzetek képezték volna, s megvalósításában számítottak Szabó Lőrinc közreműködésére. Basch egy 1949. júl. 7-i, Szabó Lőrinchez írott levelének tanúsága szerint a kézirat kiadására az Officina Könyvkiadó vállalkozott volna. (Kabdebó 3. 564–565.) Az elképzelt könyv mibenlétéről Basch Lóránt

Szabó Lőrincnek egy 1949. júl. 15-i levelében számolt be: „Külön csomagként leküldöm Önnek a jegyzeteket. Babitsné naptáraiból össze tudjuk egyeztetni az aznapi látogatókkal. Irodalmi formába kellene önteni e jegyzetekből azt, ami Babits írói, kurátori, emberi megnyilatkozásaiból tisztelőit érdekelheti és megörökítésre érdemes. Külön fejezet lenne a betegség története, amit az orvosokkal megbeszélve gondolnék megírni. Azt a csodálatos gyermeki hitet, ami az utolsó percig tartotta benne a lelket. Azután egy más fejezet lenne az Istenkáromlási pere. (Fortissimo miatt.) Védőbeszéde teljes szövegében meg van. A korszerűség kedvéért esete József Attilával. Erről magam sokat tudok, mindkét oldalról; amit mások közléseiben olvastam, humbug. Két érdekes levél is volna közölhető, Attilától. És előljáróba az, amit múltkor nekem felolvasott. Ez talán ki is tenné egy könyv tartalmát, pláne, ha meg tudná írni azt, amiről egyszer nekem beszélt, hogy mit mondott el Babits Önnek egyes versek keletkezéséről. Erre vannak feljegyzéseink is; Szilasi Vilmoséi, a Babitstól hallottakról. Én mindig többet tudtam meg egy költőről az ilyen novellisztikus írásokból, mint az u. n. tanulmányokból. Ezek mindig az írójuk szekerét tolják. Személytelen legyen a könyv, ha már nem lehet névtelen. Írja meg, hogy egyetért ezzel?” (MTAKK Ms 4699/114.) Szabó Lőrinc a jegyzetek kézhezvétele és áttekintése után benyomásairól, a kéziratok kiadási lehetőségéről, illetve az ebben játszandó szerepéről írt feleségének: „Épp Baschnak írtam, reggel óta, egy nehéz levelet, válaszul a Babits »beszélgető füzetek« dolgára, és impresszióimról és elgondolásaimról. Igen körülményes munka lenne – vagy lesz – a sajtó alá rendezés; olyan szilánkos az anyag. Persze csak egy rész használható. Az egész nagyon megrendítően hatott rám. Csupa roncs, hiszen a beszélgetések felét, negyedét, tizedét tartalmazza, csak az egyik fél szavait, távirati tömörítésekben. De igen gazdag témakörű; sok tekintetben kényes, egyénileg is, magánsértődésekre való kilátásokkal, és politikailag is. Sok benne az ismétlődő, porszerű anyag, a beteg utasításai, kérései, panaszaival ápolóknak; ez a rész nagyon rövidítendő lenne; a többi meg sokszor homályos, sőt érthetetlen. Ilonka már sok mindent megjegyzetezett, mások is. (Igen *rosszul* jár benne Szerb Antal, Pap Károly, Tamási Aron! Rólam is esik benne kétszer vagy háromszor szó, csípősen, sőt a hiányosság miatt még kellemtlenebbül ható módon... Erről csak magának kell tudnia...) Mancsi dicsérete viszont nem csupán odavetett megjegyzés, hanem egész rendes indoklás is fűződik hozzá, aminek szegény igen fog örülni; majd kiírom a megfelelő szövegrészt legközelebb s elküldöm. – Szeretném, ha az egészből legalább valami tragikus, roncs »Eckermann«-t lehetne összeállítani, mely egyúttal a néma esztendő – vagyis a betegség – történetét is hozná... Basch elgondolásokat is küldött, külön levélben; én a magaméival feleltem. Részletesen azonban csak előszóval megy az ilyesminek a megtárgyalása. Majd augusztus közepe táján. Nagyon szívesen megcsinálnám a munkát bármily hálátlan; de ha másra bíznák, akkor is teljes szívvel mellette leszek, és ha kéri, segítek... – Hát erről ennyit.” (Kabdebó 3. 103–104.) Szabó Lőrinc Vékessné Korzati Erzsébetnek is hosszan szolt e jegye-

tek keltette impresszióiról: „Teljesen feldúltak a Babits-féle naplójegyzetek a halálos ágy idejéből, az ún. beszélgetőfüzetei, melyeket ő írt (mikor néma volt a ráktól), s amelyeket most legépele megkaptam ide, Ilonkától [Babits Mihályné, Tanner Ilonka, írói nevén Török Sophie. *H. K.*], illetve Basch Lóránttól. Két év kimondhatatlan nyomorúsága tömörül ezekben a ceruzajegyzetekben, vagy még nagyobb idő, csupa betegséggel, legapróbb és legreálisabb aprósággal tele közlés, megállapítás, kérdés, keverve mindazzal, amit egy olyan élet és helyzet, amilyen az övé volt, csak felvethet, politika, történelem, irodalmi kérdések és ügyek, intéznivalók. Minden egyoldalú és nagyon sok érthetetlen, hiszen a füzetek csak az ő *válaszait* tartalmazzák, de sok mindenhez odajegyezte már Ilonka, hogy kb. mikor és mire vonatkoznak ezek a gyorsírási rövidítései beszélgetéseknek, ezek a siralmas kivonatai az összeomló szellemnek. (Ezt nem is mondtam jól: az összeomlás csak a legutolsó napokban kezd jelentkezni, s annál dermesztőbb.) Egyszóval, sok pikantéria és egy-egy engem is érintő csípés mellett, annyi szenvedésnek voltam tanúja most, 24 óra alatt (mert eddig tartott az olvasása a sok-sok sűrűn gépelt oldalnak), annyira – kikerülhetetlenül – együtt haldokoltam azzal az emberrel, akit a legjobban tiszteltem és szerettem egész életemben, hogy szinte agyon vagyok verve, s legjobban szeretnék lefeküdni és szó nélkül meghalni, mint egy kutya a sárban, egy bokor alatt. Szívem alig ver. – Ezeket a füzeteket különben azért küldték, hogy ítéljem meg, mit és hogyan lehetne fölhasználni belőlük egy kiadásnál. Rengeteg és bonyolult munka volna, megfogható és nem unalmas összképet rakni egybe ezekből a forgácsokból, ebből a fűrészporyanyagból. Van benne egy-két olyan pont, amely téged is igen érdekelhet, mint nevelőt; pl. egy »levél«, melyben a kis Ildikónak [Babitsék fogadott leánya. *H. K.*] próbálja megmagyarázni, hogy miért kell (latint és algebrát) tanulnia vele, s próbálja megnyerni a renitens lányka bizalmát. Milyen okosan, mennyire gyermekszintre ereszkedve, s amellett milyen behízselgés, csalás nélkül teszi ezt: igazán, mintha egy haldokló okosság-hegy térdelne egy butácska kis futrinka elé, akit szeret... – Hát szóval, ez volt a váratlan, nagy élményem, igazán rendkívüli; jujj, de borzongok tőle még most is! Hogy lehetne ezt épkezláb művé alakítani, olyanná, amely hozzáférhető olyanok számára is, akik nem állnak hozzá oly közel, mint én? Többféle elképzelésem van; mind függ a cenzúrától, hogy ti. mennyire lehet a kép (nem a szöveg) teljességére törekedni. Két-, két és fél évi haldoklásnak voltam tanúja percről percre... borzasztó!” (Kabdebó–Lengyel, 407–408.) Szabó Lőrinc Baschnak küldött megjegyzéseire a címzett 1949. júl. 22-én így válaszolt: „Kedves barátom Uram, – 20-i levele a szöveg megértésének oly biztosítéka, amely a praedestinálja a könyv megírására. Ösztönösen úgy éreztem, hogy ez így van. A kézenfekvő megoldások vezették I. [Illyés. *H. K.*] Gyulát abban a véleményében, hogy még nem jött el az ideje annak, hogy publikáltassék. Engem az Eckermann utólagos olvasása hozott a kiadás gondolatára. A megírás semmiképp se halasztható hosszabb időre. A szöveg magyarázatot kíván minduntalan; ezt csak azok adhatják, akik vele átérték ezt az időt. Lakatost

[Lakatos István (1927–2002), költő, író műfordító korábban egy rövid ideig a Babits-hagyaték rendezését végezte. *H. K.*] Ilonka soha nem kérte fel erre a munkára; én se gondoltam rá. Itt valami tévedés van. Két év előtt arról volt szó, hogy L. segítsen Ilonkának a kéziratok rendezésénél. Megpróbáltuk, nem vált be. A kéziratot tartsa magánál és nézegesse amíg augusztusban össze nem jövünk. – Addig is jó nyarat kíván régi tisztelője BL.” (MTAKK, Ms 4699/115.) E levélről így számolt be feleségének 1949. júl. 29–30-ra datált levelében: „A Babits-anyagról írt elég kimerítő levelemre Basch igen melegen felelt: »annyi megértést mutatok a szöveg iránt, hogy már az a levelem is predesztinál erre a munkára«. Szerintem a könyv lényegbevágó csonkítások nélkül nem jelenhet meg. A könyv összeállítását azonban ő, úgy látom, elég hamar szeretné. Túlhamar!” (Kabdebó 3. 114.) Basch 1949. aug. 30-án újból írt Szabó Lőrincnek a Babits-könyvvel kapcsolatban: „Kedves barátom uram, – beszéltem Löbl-lel; ő nagyon akarja, úgy is, ahogy vasárnap megbeszéltük. Karácsonyra akarná kihozni. A kéziratot október közepén kérné. Azért sürgeti, mert nem tudja meddig fog élni. Így arra kérném, fogjon hozzá, hisz csak a kezdet a nehéz. Az amit úgy sebtiben elmondott, – s kinek B.-hoz köze van – mindennél érdekesebb, amit róla eddig megírtak. L. is különálló emlékiratként szeretné kiadni. Kérem válaszát. Mindenben a rendelkezésére állunk Ilonkával. 2000 példányban akarná L. nyomni. A jogdíjból a nagyobb rész kell, hogy Önt illesse. – Baráti üdvözlettel BL.” (MTAKK, Ms 4705/15.) A levélben említett Löbl Ödön, az Officina Könyvkiadó alapítója volt. 1949 végén elhagyta az országot, Bécsben telepedett le, ahol már nem dolgozott a kiadói szakmában. Feltehetően emigrációja is közrejátszott abban – a könyv megjelentetésére nem éppen alkalmas irodalompolitikai helyzet mellett –, hogy a kiadás megghiúsult. E jegyzetek utóbb a Szépirodalmi Kiadónál jelentek meg Belia György sajtó alá rendezésében és magyarázataival. (*Babits Mihály beszélgetőfüzetei*. 1–2. Szépirodalmi, 1980.)

Tamási – Tamási Áron (1897–1966), író, az MTA levelező tagja (1943–1949), rendes tag posztumusz 1989, Kossuth-díjas (1954).

Szerb – Szerb Antal (1901–1945), író, irodalomtörténész, esszéista.

Pap K. – Pap Károly (1897–1944), író.

22. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1949. júl. 23.

MTAKK, Ms 2167/839. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

rögtön felelek új levelére – Bernáth Aurélné 1949. júl. 21-i levelére válaszolt Szabó Lőrinc. Bernáthné leveléből: „Így nagyon komplikált a dolog, mármint idejövételének terminusa, tehát egyszerűsíteni fogjuk, aminek semmi akadálya sincs. [...] Állapodjunk meg abban, hogy Maga 29-én érjen ide. Addig minden emberi számítás szerint Aurél is visszaér, vagy ha nem, akkor aznap, vagy másnap.” (MTAKK, Ms 4679/373.)

29-én maguknál leszek – Szabó Lőrinc 1949. júl. 29. és aug. 6. között tartózkodott Kisörsön Bernáth Aurélék vendégeként.

Itteni háziasszonyom – Baumgartner Oszkárné.

Kisörsön írott versek, 1949. július 29. és augusztus 6. között

Valóság – Gépirata autográf javításokkal megtalálható Bernáth Aurél hagyatékában (MTAKK, Ms 2171/58.). Nem tér el a végleges változattól. Első megjelenése: Szabó Lőrinc *Válogatott versei*. Magvető, 1956.

Nemsoká – Gépirata autográf javításokkal megtalálható Bernáth Aurél hagyatékában (MTAKK, Ms 2171/59.). Itt a „szív millió rühe mardos” helyett „a mult millió rühe mardos” szerepel. Első megjelenése: Szabó Lőrinc *Válogatott versei*. Magvető, 1956.

Ebredés – Bernáth Aurél hagyatékában megtalálható a vers egy autográf fogalmazványa, és gépirata autográf javításokkal és keltezéssel (MTAKK, Ms 2171/60–61.) A kézírásos változatban kivehető, hogy az utolsó mondat először így szólt: „Másképp kellene élnem.” Első megjelenése: *Csillag*, 1954. június.

Rabság – A költemény két változatának gépirata – autográf javításokkal –, illetve a második változat autográf fogalmazványa megtalálható Bernáth Aurél hagyatékában (MTAKK, Ms 2171/64–66.). A vers első változatának gépiratán Szabó Lőrinc kézírásos megjegyzése: „Első variáns”; szintén az ő kezétől származik a költemény datálása. Az eredeti, áthúzott cím: *A rab boldogsága*. Megjelenése: *Új Írás*, 1978. 9. A második változat datálása az autográf fogalmazványon szerepel. A nyomtatásban megjelent változat utolsó előtti sora: „Volt, Van s Lesz bennem zajlanék.” Első megjelenése: Szabó Lőrinc *Válogatott versei*. Magvető, 1956.

Megnyugvás – Bernáth Aurél hagyatékában megtalálható a vers gépirata autográf javításokkal és autográf fogalmazványának töredéke (MTAKK, Ms 2171/62–63.):

Hát az borzasztó volt, az a kutya
az erdőben, az a döglött, szegény
állat: zöldlegyek rágták és serény
bogarak benne-rajta, s mikor a
botommal megbökdöstem, micsoda
menekülés kezdődött

Első megjelenése: Kabdebó Lóránt: *Az összegzés ideje. Szabó Lőrinc 1945–1957*. Szépirodalmi Kvk., 1980. 251.

Kisörsi nádas – Datálása Kiss–Lengyel, 178., 442., 444. alapján. Első megjelenése a *Csillag* 1954. júniusi számában.

23. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1949. aug. 15.

MTAKK, Ms 2160/48. Kézírás képeslapon, melynek hátoldalán tihanyi felvételek láthatók.

Címzés: „Bernáth Aurélné orvosnő – Kisőrs-Szöllőhegy »Csendes-villa«”.

A levél aláírói: Farkas Ferenc, bisztrai (1903–1966), politikus, közgazdász, lap- és könyvkiadó és felesége Panni, Győrffy Anna, grafikusművész; Illyés Gyula (1902–1983) és felesége sz. Kozmutza Flóra (1908–1995), pszichológus; illetve Szabó Lőrincné.

24. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1949. aug. 19.

MTAKK, Ms 2167/840. Gépirat autográf javításokkal és aláírással. Szabó Lőrincné utóirata kézírással.

elnök úr – Farkas Ferenc, ki ekkor az Országos Szövetkezeti Hitelintézet elnök-vezérigazgatója volt.

S. Márta – Sárközi Márta.

s megint szeretne költözni – Feltehetően ironikus célzatú megjegyzés. Ahhoz, hogy kifizesse a *Válasz* folyóirat nyomdaszámláját, el kellett adnia Nyúl utcában lévő villáját. Később a Zugligeti út 47. szám alatt egy kis, egyszobás házban lakott gyermekeivel.

Gyuszi – Illyés Gyula.

A város zeng lobog a fesztiváltól – „A világ haladó kultúrájának felvonulása.” (Szabad Nép, 1949. aug. 18. 5.) Ekkor zajlottak a Világifjúsági Találkozó kulturális rendezvényei. Augusztus 18-án fogadta el az országgyűlés a Magyar Népköztársaság alkotmányát.

Lóci előző meccsekben szerepelt – A Csepel I. röplabdacsapatának tagja volt.

Somlay – Somlay Artúr (1883–1951), színész.

dr. Moll – dr. Moll Károly (1889–1982), balneológus főorvos volt Hévízen. Szabó Lőrinc 1949 februárjában, hévízi tartózkodása során ismerkedett meg vele a családjával.

Válasz (1934. máj.–1938. jún.; 1946. okt.–1949. jún.) irodalmi és társadalompolitikai folyóirat. 1946-os újraindításától kezdve Illyés Gyula szerkesztette, a lap anyagi alapját pedig Sárközi Györgynek, a folyóirat korábbi főszerkesztőjének özvegye, Sárközi Márta teremtette elő.

Lukács Margit – (1918–2002), színésznő.

P. Eluard-ral – Paul Eluard (1895–1952) költő magyarországi tartózkodásáról, illetve Szabó Lőrincsel történő ekkori találkozásáról mesélte Wessely László: „’49-ben Eluard másodszor járt Magyarországon vendégségben, a Balatonföldvári Központi Bizottsági üdülőben volt. Tihanyban voltam ekkor a Gyulánál, és a Gyula azt mondja, hogy menjünk át az Eluard-ért. És átmentünk Földvára, s jövünk a kompon keresztül. Gyalog sétáltunk Földvártól Szántódig. És aztán felülünk a kompra. A kompos, Feri bácsi nevű, már nem emlékszem a családi ne-

vére, férfi volt, aki később a külügyi üdülőnek lett a gondnoka Tihanyban. Ez a Feri bácsi húsz évig egy francia hajón volt szakács. Szóval kitűnően beszélt franciául. Az Eluard-ral fölszállunk, és elkezdünk beszélgetni a matrózzal. Az öreg egy kicsit meghökkent, ez tud franciául. Az Illyés azt mondta, hogy hogyné, nálunk művelt emberek vannak. Akkor elindulunk a komptól az Illyés lakásáig az országúton, szembe jön velünk egy Kötél nevű fiatalember, aki '44-ben francia fogságba került, s ott valami 5 évig vagy 4 évig és megtanult valahogy franciául. És hát megállunk az úton Illyés odamondja: *rien si, poet francais...* Bemutatja az Eluard-t, Kötél, a gyerek törve, de elég jól beszélt franciául. Az Eluard egy kicsit meghökkent, de azért azt mondja, ez is tud franciául. Ki ez? Egy paraszt – mondja a Gyula. Ebéd után lemegyünk a partra. A Lőrinc éppen ott volt unokabátyja, Gáborjáni Szabó Kálmán villájában, kis ház volt az tulajdonképpen. Ott ül a parton, de a parton letelepedett két vagy három tehén, az árokparton. Ott ül a Lőrinc egy ilyen vászonnadrágban egy elég kopott ingben szalmakalappal a fején, így olvas egy könyvet. Azt mondja a Gyula az Eluard-nak: Itt a községi pásztor, az is tud franciául. Odamegyünk a Lőrinchez, s a Gyula azt mondja: *Bonjour*. Megmondta neki magyarul, Te egy jó tréfát csinálunk ezzel az Eluard-ral, s akkor elkezdünk franciául beszélni, Lőrinc hát válaszol beszél Eluard-ral, s Eluard kérdezi, hogy mit olvas? Kezében egy Paul Gervilly verseskötet volt. Eluard abban a tudatban hagyta el Tihanyt – utána visszament Földvárra –, abban a tudatban hagyta el Tihanyt, hogy ott minden paraszt tud franciául. Ez '49-ben volt. Először '48-ban volt itt. Akkor a *Lélekbúvár*, a Magyar Színházban tartott bemutatóján. Ott volt a Lukács György és a Révai. Egy páholyban voltak akkor Lukács az Eluard és a Révai és Illyés. Sokat nevettek a darabon. Másnap reggel Révai betiltotta a darabot.” (Wessely László hangszalagra mondott visszaemlékezéséből. PIM Hangtár, 718/I. Felvétel időpontja: 1977. febr. 10. Készítette: Kabdebó Lóránt és Merva Mária.)

Pátzayék – Pátzay Pál és családja.

25. Bernáth Aurél és családja Szabó Lőrincnek és feleségének.

1950. márc. 31.

MTAKK, Ms 4679/855. Távirat. A dátum megállapítása a bélyegzőről volt lehetséges.

1950. márc. 31. – Szabó Lőrinc ekkor töltötte be ötvenedik évét. Felesége, Klára születésnapja is március 31-re esik; a kettős ünnepről megemlékezve küldték a táviratot.

26. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1950. ápr. 3.

MTAKK, Ms 2160/49. Gépirat autográf kiegészítéssel és aláírással.

27. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1950. júl. 12.

MTAKK, Ms 2160/50. Gépirat autográf kiegészítésekkel, javításokkal és aláírással. A levél borítékja nem maradt meg.

jó üdítő pokolba pottyanhattak – Bernáth Aurélné írta 1950. júl. 8-i levelében: „Kedves Klárikám és Lőrinc, – egy hete érkeztünk. A fárasztó kipakolás után ki se tudtuk pihenni magunkat: közben májusi hőség ütött ki. Ezt Ti is tapasztalhattátok Pesten, de ott legalább van hideg ivó víz és szóda és fagylalt is és tuss a fürdőszobában. Komikus talán, hogy mi ezt hiányoljuk, mikor itt van a Balaton. Csakhogy a Balatonra le kell menni, ami az irtózatos melegben fárasztó, nem beszélve arról, hogy én soká még melegben sem maradhatok vízben. Tény, hogy árnyékban 40 fok meleg volt napokon át, éjjel se ment a hőmérő 30 fok alá, aludni se lehetett. A kút, ahol ivóvíz van elég távol van, míg ideér, már nem üdítő, ½ óra múlva már meleg volt. Hát csak vártuk, mikor lesz ennek vége. Mindenesetre Aurél is nagynéha fürdött a Balatonban, amit 940 óta nem tett rheumája miatt.” (MTAKK, Ms 4679/375.)

Szabad Nép csöndes betűiből – Nem sokkal korábban, jún. 25-én tört ki a koreai háború. Az 1950. júl. 12-i szám cikkeinek jelentős része is a koreai háború eseményeihez kapcsolódott. Néhány cím a lapból: „A Biztonsági Tanács határozata a koreai nép elleni fegyveres agresszió közvetlen támogatását jelenti”; „A koreai néphadsereg valamennyi arcvonalon folytatja előrenyomulását – Az amerikai katonák felszerelésüket, sőt cipőjüket is eldobálva menekülnek”; „Az amerikai imperializmus gyarmatosító politikája Dél-Koreában”; „Szaporodnak a hírek az amerikai katonák kegyetlenkedéseiről”; „Az amerikai katonai szakértők megdöbbenően szemlélik a néphadsereg mesteri taktikáját – írja a Daily Herald Az imperialista sajtó a koreai harcokról”; „Szovjet emberek sztahanovista munkája a legjobb válasz a háborús provokátoroknak – Szolidaritás-tüntetések világszerte a hős koreai nép mellett”; „»Kiszorítjuk országunkból az aljas támadókat!« – Az Északkoreai Nőszövetség levele a világ asszonyaihoz” stb.

baza a Növénytárból – Szabó Lőrincné 1948-tól a Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeumának Növénytárában dolgozott, mely ekkor még pár hónapig a Magyar Tudományos Akadémia palotájának III. emeleti termeiben működött. 1951-ben a városligeti Vajdahunyadvár barokk és reneszánsz épület-együttesében kapott helyet.

sógornője – Várady Márta.

Szabolcs – Várady Szabolcs színész. Szabó Lőrinc leányának, Gáborjáni Klárának férje volt. 1944. december 31-én Szabó Lőrincsel és fiával, Lócival együtt egy – egész Pásárétre kiterjedő, minden férfi lakost érintő – szovjet katonai ellenőrzés során elhurcolták, s Budakeszire szállították. Szabó Lőrincék másnap kiszabadultak, ő hadifogoly lett, s csak 1948 karácsonykor térhetett haza. Hazatérése után nem sokkal, 1949-ben elvált feleségétől. Szabó Lőrinc szerette, tisztelte vejét, a kapcsolat kettejük között a válás után sem szűnt meg.

Mysanthrópot – A Franklin kiadó számára, amely a korábban kiadott gyűjteményes Racine után a Molière összest tervezi. Emellett még a *Psychét* fordította. A kiadás ekkor nem realizálódott. Megjelent később: Molière: *Válogatott vígjátékai* 1–2. Bev.: Illyés Gyula. Szépirodalmi, 1954; Molière: *Emberggyűlölő*. Ford.: Szabó Lőrinc (Világirodalmi kiskönyvtár) Új Magyar, 1956. Színházi bemutatója: Molière: *Emberggyűlölő*. Madách Kamaraszínház, 1955. nov. 3. (*Misanthrope* címen.)

Náluk voltam vendég – Szabó Lőrincnek a Thomas családdal való kapcsolatáról írta Katona Béla Thomas Marianne nyilatkozata alapján: „Szabó Lőrinc Thomasékkal kezdő költő korában ismerkedett meg, mikor még ők is a fővárosban éltek. Gráfék [Graf Ferenc bornagykereskedő, a költő atyai jóbarátja és annak családja] révén kerültek baráti kapcsolatba. Thomas Ernő pénzügyi főtanácsos volt, de prózai foglalkozásával ellentétben volt benne valami bohémes hajlam. Felesége pedig egyenesen rajongott az irodalomért, a művészetért. A XVII–XVIII. század irodalmi szalonokat fenntartó széplelkű asszonyainak volt kései utódja. Több íróval és művésszel is baráti kapcsolatban álltak, s anyagilag is szívesen segítettek a fiatal tehetségeket. A nyugdíjazás után, még a harmincas évek közepe táján, Sóstóhegyre költöztek, ahol kisebb szőlőbirtokuk volt. A kapcsolatot ezután sem szakították meg pesti barátaikkal, így Szabó Lőrincel sem.” (Katona Béla: *Szabó Lőrinc és Szabolcs-Szatmár*. ItK, 1963. 4. 500. Idézi Kabdebó Lóránt: Kabdebó 1. 651.) Szabó Lőrinc 1945. december 8-tól tartózkodott a család sóstóhegyi házában, míg 1946. január 19-én a vasúton állomásozó részeg orosz katonák hatoltak be oda. Az eset után két-három nappal a költő elutazott. A sóstóhegyi tartózkodás alatt keletkezett a *Tücsökzene* jelentős része.

Kemény Laci – Kemény László (1901–1978), festőművész, grafikus. Az Új Művészek Egyesületének alapítója. 1930-ban együtt szerepelt Bernáth Auréllal, Cserepes Istvánnal, Márfy Ödönnel. Felesége, Szabó Lőrincné Mikes Klára húga, Margit. A Kemény család a Volkmann u. 8. szám alatti ház földszintjén lakott, abban a házban, ahol Szabó Lőrincék is laktak.

kis Zsuzskával – Kemény Zsuzsa, Kemény László festőművész és Mikes Margit költőnő leánya.

magammal dolgozni – Ekkor írta *A buszonhatodik év* szonettjeinek jelentős részét.

16-41-41-et – Szabó Lőrincék otthoni telefonszáma.

Radnaival – Radnai Béla (1891–1962), gyorsíró, esztéta, műpártoló, a Magyar Gyorsírók Szövetségének elnöke 1952-ig. Az általa 1943 és 1949 között kidolgozott ún. Radnai-reformrendszer megújította a hazai gyorsírást. Szabó Lőrinc közeli barátja volt.

Selley Camilló, dr. (1902–1979), orvos, belgyógyász, onkológus, az orvostudományok doktora. Ekkor Haynal Imre professzor mellett dolgozott, mint adjunktus részt vett II. sz. Belklinika újjáépítésében. 1951-ben távoznia kellett a Klinikáról több munkatársával együtt.

28. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1950. aug. 3.

MTAKK, Ms 2160/51. Kézírással postai levelezőlapon.

Címzés: „Bernáth Aurélnak – Badacsonyórs”.

Feladó: „Sz. L. Tihany, Illyés Gyula leveleivel”.

29. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1950. szept. 8.

MTAKK, Ms 2160/52. Gépirat autográf kiegészítésekkel és aláírással.

Balatonboglár – Kovács József (1911–1990) vaskereskedő vendégeként volt itt. Augusztus 28-tól és szeptember 9-ig.

amikor itt volt, Szabolccsal – Várady Szabolcs augusztus 29-én érkezett Boglár-ra, ahol két napot tartózkodott.

Châtel Tóni – De Châtel Andor, reumatológus főorvos felesége, Antónia. Ez a vitorlásút, illetve a főorvos feleségének alakja volt ihletője *A buszonhatodik év* 48-ik, *Idegen nő egy vitorlásán* című versnek. Az „idegen” jelző holland származására utal. A vers keletkezésének körülményeire visszaemlékezve felidézte e balatoni vitorlásút emlékét is: „A nő, akiről tegezve szólok, egy baráti orvos felesége, Ch. E.-né, nemrég még híres szépasszony; semmi közöm sem volt hozzá. Véletlenül egyszer Szigligeten, ahol Erzsikével is jártam, összekerültem vele és ott nyaraló társaságával. Engem négyévi orosz fogságból hazakerült vőm, Várady Szabolcs kísért. Ch.-né éppen oda vitorlázott mint »kapitány«, ahova nekünk kellett mennünk, Boglár-ra. Sokan udvarolhattak neki, köztudomású dologként emlegették. A vers tanúsága szerint láthatóan tetszett nekem, azonban büszke voltam rá, hogy Erzsike miatt távol maradtam tőle.” (Kiss–Lengyel, 155–156. Szabó Lőrinc e helyen téves monogrammal jelölte az asszonyt.)

Konkurenciáné – A település két vaskereskedője úgy hívta egymást, hogy Konkurencia úr, ez volt Kovács József, és Konkurenciáné, neve Meszlényi Gyuláné.

szemvérvzés [...] megismétlődött – Két ízben pattant meg a bal szemében egy kis ér. Szabó Lőrinc az egyik esetről részletesen beszámolt feleségének 1950. aug. 15-i levelében. Ekkor Bernáth Aurélék vendége volt Badacsonyórsön. „Reggeli-nél Alisz mondja: – Mi van a szemével? – Mi lehetne? Mutassa csak!... S mikor megnézte elhűlt: – Hát pont ami Kláraéval!! Érrepedés!!... Igen, itt a borsónagyságú élénkpiros folt, a bal szemben. Most is itt van, biztosan nőni fog ma, s aztán tíz nap alatt felszívódik. Ha nem lett volna előttiünk a maga esete, most meg lennék – lennének – ijedve. Aurél így is emlegette már az orvost, aki Ábrahámhegyen él. De nem kell. [...] A szemem egészen enyhén fáj is; de csak egészen enyhén, ahogy a kialvatlan szem szokott. A jobb is! – Nem szabad okot adni semmivel izgatásra. Ezt nem a külső élet dolgaira értem: ott nagyon is jó mielőbb tudni akár a legrosszabbat!” (Kabdebó, 3. 144.) Szabó Lőrincnének ezt az esetet pár nappal megelőzően szintén megpattant egy ér a szemében. Szabó Lőrinc Kardos Lászlónak egy 1950. aug. 26-án írott levelében szintén említést tett erről az esetről: „Öreg vagyok már; most, a minap a szememben pattant meg egy

ér, de a nagy piros folt tíz nap alatt felszívódott. Ez csak úgy jött magától, éjjel, alvás közben, ez a jel.” (Kabdebó 1. 484.) Korábbi tudóvézésének is az volt oka, hogy egy ér megpattant.

Tompa barátom – Tompa Kálmán, dr. (1897–1978), orvos, műgyűjtő, a kor irodalmi és művészeti életének közismert alakja.

annak az Eminescu-versnek – Mihai Eminescu (1850–1889) *Romlott ifjak* című verséről van szó, melyet a Vas István által szerkesztett *Román költők antológiája* számára magyarított.

lábdihégyi Rodostóba – A Badacsonylábdihégyen található Rodostó turistaházról van szó. Itt volt Tatay Sándor író gondnok.

30. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1951. márc. 21.

MTAKK, Ms 2160/53. Gépirat levelezőlapon autográf aláírásokkal.

Gábor – Lipták Gábor (1912–1985) író és családja vendégeként érkezett ide március 8-án. Szabó Lőrinc később gyakran vendégeskedett füredi, Petőfi u. 34. sz. alatti villájukban. Ekkor állította össze *A huszonhatodik év* szonetteit, majd diktálta és Lipták Gábor gépelte.

Vas E.-ékhez – Vass Elemér (1887–1957), festő és felesége, Jane. 1946-tól Tihanyban éltek.

31. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1951. júl. 29.

MTAKK, Ms 2167/841. Gépirat autográf javításokkal. Szabó Lőrincné utóirata kézírással. A levél borítékja hiányzik.

Klára (Tarján) – Tarján Imréné Pártos Klára, Bernáth Aurélné Pártos Alice húga.

Ő aztán Akarattyára kerül – Kodolányi János (1899–1969) otthonában terveztek találkozni. Kemény László, Kemény Zsuzsa apja jó barátságban volt az íróval.

A gyári munkán – a Csepeli Vas- és Fémművek – később Rákosi Máttyás Művek – Erőtelepén műszaki titkár volt.

Farkasék – Lásd a 23. levél jegyzetét.

32. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1951. aug. 1.

MTAKK, Ms 2160/54. Kézírás képeslapon, mely a tihanyi mólót ábrázolja. A lap sérült, így a megszólítás csak valószínűsíthető.

Címzés: „Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice – Badacsonyörs Csendes villa”.

néni – Schönbauer – Sámphár – Anna néni. Szomszédasszony, akihez átjárva ebédeltek Bernáthék, illetve vendégeik.

33. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1951. aug. 15.

MTAKK, Ms 2160/55. Gépirat postai levelezőlapon autográf aláírással, javításokkal és feladó-megjelöléssel.

Címzés: „Bernáthné Pártos Alisz főorvos – Badacsonyőrs Csendes-villa”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Lipták-ház, Balatonfüred”.

Heinéket mind abszolváltam – A kötet, melyben versfordításai megjelentek: [Heinrich] Heine *Válogatott versei*. Szerkesztette Vas István. Szépirodalmi Kvk., 1951.

a megoldatlan feladat – A Magyar Rádió egy műsorszámában, az *Írók béke-tízperce* adásában való részvételre kérték fel 1951. július 21-én; ennek a megbízásnak a teljesítése aggasztotta. A műsorban felolvasandó írást elkészítette, de az végül is nem került adásba.

34. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1951. aug. 21.

MTAKK, Ms 2167/842. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

Pulcsi – Lipták Gáborné beceneve.

35. Szabó Lőrinc és felesége Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1952. febr. 29.

MTAKK, Szabó Lőrinc és felesége kézírása postai levelezőlapon. Szabó Lőrincné szövegében javítások Szabó Lőrinctől.

Feladó: „Galyatető, Nagyszálló Szabó Lőrincné”.

Címzés: „Bernáth Aurélné – Budapest Stollár Béla u. 4.”

Tátrai hangulatú a táj – Szabó Lőrinc és felesége febr. 24-től kezdődően Galyatetőn tartózkodott az Irodalmi Alap két hétre szóló beutalójával.

Lőrinc Burns-verset fordít – Ebben az évben jelent meg *Robert Burns válogatott versei* Kéry László és Kormos István szerkesztésében. A könyvben Szabó Lőrincnek tizenkét fordítása szerepel.

Krillov kötet – Ivan Andrejevics Krilov (1769–1844), orosz költő és író népszerű verses állatmeséiből készült válogatás: *Válogatott mesék*. Szépirodalmi Kvk., 1952.

spórol lépcsőjárást – 1951. október 6-án érte az első szívtrombózis nagy szenvedést okozva. Ezt egy későbbi, december 3. és 5. között egy klinikai kivizsgáláson tudták csak diagnosztizálni.

36. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak és Bernáth Máriának. 1952. júl. 12.

MTAKK, Ms 2167/843. Kézírás kockás füzetlapon.

a szereplése is megvolt – A levél keltezésének napján, szombaton ünnepélyes kezek között nyitották meg a nagyszabású Munkácsy-kiállítást. Az ünnepi beszé-

det Bernáth Aurél mondta, aki akkor a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének volt az elnöke.

az ismerős hegyen – Kisörs Szőlőhegy.

kifele áll innen a szekerem rúdja – Szabó Lőrinc ekkor a Gellért Szálló 244-es szobájában lakott. Az itt működő kórházban volt kezelésén.

ha befut a szemesi levél – Szikla Gusztávné Lám Ilona levele. Az özvegy szemesi (Ady Endre u. 11. sz. alatti) házában vendégeskedett a költő.

dr. Tompa barátommal – Tompa Kálmán, dr. Lásd a 29. levél jegyzetét.

s majd Füredből – Tervezett kezelése a füredi szívkórházban nem realizálódott ekkor.

leszedték a cinkenyvkötését – Szabó Lőrincné még kékestetői tartózkodása alatt, március 13-án egy baleset folytán kifecamította a lábát.

Gáspár B. – Gáspár Endre. Róla lásd Bernáth Aurél 1948. aug. 7-i levelének (13.) jegyzetét.

meghívó – A Magyar Írók Szövetsége fejléces papírján az alábbi értesítés érkezett (MTAKK, Ms 4684/75.):

Budapest, 1952. július 5.

Szabó Lőrinc kartársnak,

Budapest.

Az Írószövetség Műfordítói Szakosztályának pártcsoportja f. hó 11-én, pénteken délután fél 7 órakor rendkívüli értekezletet tart a Szövetség székházában.

A megbeszélés anyaga a legutóbb megjelent Heine-kötet kapcsán felmerült műfordítási problémák megvitatása. Ugyanakkor ismertetjük s megbeszéljük az Írószövetség M. D. P. szervezete vezetőségének ezekben a kérdésekben hozott határozatát.

A megbeszélésen a pártcsoport-tagokon kívül meghívott – pártonkívüli – műfordítók is résztvesznek.

Pontos és *feltétlen* megjelenést kérünk.

A MŰFORDÍTÓK PÁRTCSOPORTJA.

Az ezt megelőzően megjelent utolsó Heine-kötet: [Heinrich] Heine *Válogott versei*. Szerkesztette Vas István. A Heine-tanulmányt és a magyarázó jegyzeteket írta Bódi László. Szépirodalmi Kvk., 1951. Ebben Szabó Lőrinc is több műfordítással szerepel.

Ferenczy Béni (1890–1967), szobrász, grafikus.

Sardou – Victorien Sardou (1831–1908), korának divatos francia drámaírója. Nem tudni, Szabó Lőrinc Sardou melyik darabjára utalt.

Boswell – James Boswell (1740–1795), skót származású angol életrajzíró. 1763-ban ismerkedett meg Samuel Johnsonnal (1709–1784), a kor nagy irodalmi-kri-

itikai tekintélyével, s attól kezdve feljegyezte Johnson minden szokását, megnyilatkozását. Róla készült életrajza lett életének fő műve: *The Life of Samuel Johnson*. 1791.

Goethe Eckermanja – Johann Peter Eckermann (1792–1854), író, Goethe titkára. Híres műve: *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens* 1823–1832. 1837–1838.

Hardy – Thomas Hardy (1840–1928), angol költő és író. Szabó Lőrinc magyarította verseit, és regényét – a *Tess of the D'Urbervilles*-t 1951-ben fordította, amely ugyanazon év decemberében jelent meg *Egy tiszta nő* címmel.

Fabre – Jean Henri Fabre (1823–1915), rovaranatómiai és -etológiai vizsgálatáról híres francia entomológus.

tutul a hullámjelző kiirt – A Gellért Szállóhoz tartozó strandnak volt hullámmedencéje.

Kodolányinál – Kodolányi János Balatonakarattyan lakott, melynek vasútállomásán megállt a Balaton északi partján közlekedő személyvonat. Így a Badacsonyiország felé tartó Bernáth Aurél útba ejthette volna az író otthonát.

Finta Sándor (1881–1958), érmész, szobrász, író. 1904-ben börtönbüntetésre ítélték, mert húga becsületének védelmében gyilkossági kísérletet követett el. A szamosújvári fegyházban kezdett szobrászattal foglalkozni. 1913-ban Rodin és 1914-ben Adolf Hildebrand firenzei műtermében dolgozott. 1920-ban Brazíliában, 1923-ban New Yorkban, 1939-ben Los Angelesben telepedett le. Jelentős szépirodalmi sikerei is voltak. Több kötete jelent meg, 1939-ben a Poe Társaság tiszteletbeli tagjává választották.

37. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1952. júl. 28.

MTAKK, Ms 2167/844. Kézírás postai levelezőlapon.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Balatonszemes, özv. Sziklánénál Ady Endre u. 11.”

Címzés: „Dr. Bernáth Aurélné Pártos Alisz főorvosasszony és festőművészné, stb. Badacsonyiország volt Csendes-villa”.

László János, dr. – Ugyanezen a napon ezt írta róla feleségének szóló levelében: „Van itt egy furcsán nyaraló, vakációzó egyetemi könyvtáros, Dr. László János: e hóra (mint már évek óta teszi) havi bérletet váltott a Pest-Keszthely távra, mindkét balaton-oldalra (300 Ft), és naponta, gyors II-on jön s meggy mindig kényelmesen, otthon hál s rengeteg helyen lehet: azt mondja, ez a legjobb nyaralás!”

Szikla-házban – Szikla Gusztávné Lám Ilona házában.

Dr. Kálmán barátom – Tompa Kálmán, dr.

38. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1952. okt. 26.

MTAKK, Ms 2160/56. Kézírás postai levelezőlapon.

Címzés: „Bernáth Aurélék, festőművész – Budapest, V. Stollár Béla utca 2. III.”

Feladó: „Szabó L., Balatonfüred, Petőfi S. út 34 (Lipták G. címén)”.

Hardy-regény – Thomas Hardy *Egy tiszta nő* című regénye. Lásd a 36. levél jegyzetét.

Előbb Lafontaine-eket készítettem – A Szépirodalmi Könyvkiadó e hónap 29-én kelt megbízása a La Fontaine *Válogatott mesék* című mű megbeszélrt részeinek lefordítására vonatkozik. (MTAKK, Ms 4677/193.) Megjelent: Jean La Fontaine: *Mesék*. Szerkesztette: Gyergyai Albert. Új Magyar Kvk., 1954.

„nagy Maja” – Vladimír Vladimirovics Majakovszkij: *Elbeszélő költemények*. Új Magyar Kvk., 1953. 274 p. Ez év áprilisában kötött szerződést Majakovszkij *150 000 000* című versének fordítására. A poéma részletei Szabó Lőrinc *A fordító utószava* című írásával a *Csillag* 1953. júniusi számában jelent meg. A munka Wessely László nyersfordítása alapján készült, és 1953 szeptemberében látott napvilágot. Szabó Lőrinc e fordításért kapott József Attila-díjat 1954-ben.

39. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1952. nov. 20.

MTAKK, Ms 2167/8. Kézírás postai levelezőlapon.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Balatonfüred, Petőfi S. út 34.”

Címzés: „Dr. Bernáthné Pártos Alisz főorvos – Budapest, Volt Klotild u. 4. III.”

„Tess” – Thomas Hardynak a 36. és a 38. levélben említett regénye.

Zsókiának – Azonosíthatatlan személy.

40. Bernáth Aurélné Pártos Alice Szabó Lőrincnek és feleségének. 1953. júl. 26.

MTAKK, Ms 4679/356. Kézírással postai levelezőlapon.

Feladó: „Bernáth Ábrahámhegy 121”.

Címzés: „Szabó Lőrinc – Budapest II. Volkmann u. 8.”

Bernáthék ekkor költöztek ábrahámhegyi nyaralójukba.

41. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1953. júl. 31.

MTAKK, Ms 2160/57. Gépirat autográf aláírással.

A levél borítékja hiányzik.

*Szigliget*hez – Ettől az évtől működött a szigligeti Esterházy-kastélyban kialakított alkotóház, melyet az Irodalmi Alap tartott fenn.

beül az iskolapadba – Ebben az évben nyert felvételt a Színház- és Filmművészeti Főiskola filmrendezői szakára.

„ukrán-járvány” – Más néven „ukránka”, hasmenéssel járó fertőzőes betegség volt 1945 februárjában, márciusában.

Manci sógornő – Mikes Margit (1897–1976), költőnő. Szabó Lőrincné testvére, Kemény László festőművész felesége. Családjával a Volkmann utcai ház földszintjén lakott. Első férje Szabó Zoltán, Szabó Lőrinc bátyja volt.

Tjutcseben szépen baladok – Ez év június 3-tól augusztus 10-ig készítette a kötet anyagát. A fordítás a Reclam Universal Bibliothek sorozatbeli kiadásban megjelent, Friedrich Fiedler német fordítása alapján jött létre. A könyv: Tyutsev: *Versek*. Új Magyar Kvk., 1954.

Tu-Fu kerül sorra – Kötetben csak két évvel később jelent meg: *Tu Fu Versei*. Válogatta, magyar prózára fordította, bevezetéssel, jegyzetekkel ellátta: Csongor Barna. Új Magyar Kvk., 1955.

kis Th. Hardy-próza – A kötet, melynek számára a fordítás készült: *Álszentek cselekedetei. Elbeszélések hatszáz év irodalmából*. Szerkesztette: Hegedüs Géza. Szépirodalmi Kvk., 1953.

Tiszta nő állítólag újra kijön – Következő megjelenése: Thomas Hardy: *Egy tiszta nő*. 2. átdolgozott kiadás. Új Magyar Kvk., 1955.

Móricz Virág könyvét – Móricz Virág (1909–1995): *Apám regénye*. Szépirodalmi Kvk., 1953.

42. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1953. aug. 5.

MTAKK, Ms 2160/58. Kézírás postai levelezőlapon, feladó megjelölése nélkül. Címzés: „Bernáth Aurél festőművész – Ábrahámhegy (121)?”

Litvánékkal – Litván József (1900–1988), minisztériumi textilszakértő, Bernáthék jó barátja, Liptákek gyakori vendége volt, felesége Ágnes.

Gyusziék – Illyés Gyulák.

Déry T.-ék – Déry Tibor (1894–1977) és akkori felesége, *Oravec Paula* (1903–1990), író.

43. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1953. aug. 10.

MTAKK, Ms 2160/59. Gépirat autográf javításokkal és aláírással.

Szabó Kálmánt – Gáborjáni Szabó Kálmán (1897–1955), festő, grafikus, Szabó Lőrinc unokatestvére. Felesége Kuzman Magda, fiuk Péter, építészmérnök.

Gabus – Lipták Gábor.

aránylag jól volt – Egy Kodolányi Jánosnak szóló, 1953. júl. 13-i levelében így írt róla: „Ismered Gáborjáni Szabó Kálmánt, az unokabátyámat? (Főiskolai tanár és festő, fametsző.) Halálos beteg: olyan szívnyavalyája van, mint kb. nekem, de azonfelül 120 és 360 közt lengedező vérnyomása és agyvelősorvadása! Bár mely percben vége lehet, folyton fekszik, szinte öntudatlanul; de hónapokig is elhúzhatja.” (Horányi, 226–227.)

Csillag Majakovszkij-számát – A *Csillag* 1953. 7. számában megjelent Majakovszkij *150 000 000* című poémájának fordításából egy részlet, Szabó Lőrinc

kísérő-ismertető tanulmányával – *A fordító utószava* –, melynek közlése Szabó Lőrinc irodalmi életbe való visszatérését is jelentette valamennyire (1009–1019.; 1019–1020.).

Új Hangban is esedékes volt valami – Majakovszkijnak *Az ifjúság titka* és a *Pillér* című költeményét közölte Szabó Lőrinc fordításában az *Új Hang*, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége és az Írószövetség közös irodalmi folyóiratának összevont, július–augusztusi száma (II. évf. 7–8. sz. 5–7.).

Mátyás-regényt ír az Ifjúságinak – Tatay Sándor (1910–1991): *Kinizsi Pál*. Ifjúsági Kvk., 1955.

Kodolányi írja a Mózes-regényét – *Az égő csipkebokor* című regényéről van szó, mitikus tetralógiája utolsóának elkészült művéről.

közli Kodolányi és Ignác Rózsa – Kodolányi János Szabó Lőrincnek írott, 1953. jún. 17-i leveléből: „A múlt héten Sinka két derék újságíró társaságában elvitt Jankovichra, Ignác Rózsaéhoz. Este küldtek haza tisztességesen. Szép nap volt, jó kedv uralkodott, s emelkedett a hangulat. Délután Rózsa részleteket olvasott fel Sinka új művéből: remekmű. Csodálatos. Nagy öröm, ha látom, hogy a szellemi élet mégsem poshad meg!” (Horányi, 228.) Sinka István ebben az időben két nagy terjedelmű versepikai munkájának első változatán dolgozott. A két mű: *Mesterek uccája* (1949–1966, megjelent 1967-ben), *Szigetek könyve* (1951–1968, megjelent 1972-ben). Ignác Rózsa (1909–1979), író, ifjúsági író, műfordító, színművész, a Nemzeti Színháznak volt tagja. Háza a Jankovich-telepen volt, mely közigazgatásilag Balatonboglárhoz tartozik.

Tamási 12 oldalas novellával szerepel a Csillagban – Tamási Áron írásának terjedelme több volt mint 12 oldal; *Készül az idő* (részlet a „Hazai tükör” című krónikából), *Csillag*, 1953. augusztus. 1139–1158.

Németh L. Galilei-drámáját hirdeti a Nemzeti kamaraszínháza – A drámát csak 1956. október 20-án mutatta be a Katona József Színház.

Megbízásom van az Ifjúsági Színháztól – Megbízást kapott az Ifjúsági Színháztól Shakespeare *Vízkereszt vagy amit akartok* című vígjátékának fordítására. Bemutatója 1954. június 11-én az Ifjúsági Színház Kamaraszínházában (utóbb Jókai Színház) volt.

Il buggiardo-t – Carlo Goldoni (1707–1793): *Il bugiardo*. Az Ifjúsági Színház Kamaraszínháza felkérésére olasz nyelvről fordította 1952 novemberében. Magyar címe: *A hazug*. Az előadásra nem került sor a kézirat leadását követően. A Magyar Rádióban hangzott el először, 1955. július 25-én. Színházi bemutatója 1957. március 13-án volt a Madách Színházban. Előadásának lehetséges körülményeiről írta Kodolányi Jánosnak 1952. dec. 26-i levelében: „Örülten siettették; most meg már egy hónapja hallgatnak róla; úgy volt, hogy februárban szükség lesz rá, kiesett tervek pótlására. Így csak előleget kaptam rá, bár a munka maga is élvezetes volt, s méginkább olasz »tudásom« kései felfedezése.” (Horányi, 211.)

Szabolcs meg az öccse – Várady Szabolcs – lásd róla a 27. levél jegyzetét –; öcsce Csaba.

44. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1953. aug. 17.

MTAKK, Ms 2167/846. Gépirat autográf javításokkal és aláírással.

megjött a lapja – Bernáth Aurélné 1953. aug. 16-i levelezőlapja. Ekkor üzent: „Litvánék 13-án jöttek és 19-én utaznak. Magát tehát ekkorra – VIII. 20-ra – várjuk, *ne balassza*, mert kifutunk az időből. Mi 30-án utazunk haza, de az utolsó napok már készülődés miatt nem zavartalanok.” (MTAKK, Ms 4679/381.)

45. Szabó Lőrinc és Tarján Imréné Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1953. aug. 31.

MTAKK, Ms 2167/847. Tarján Imréné Pártos Klára és Szabó Lőrinc kézírásos közös levelezőlapja.

Feladó megjelölése Szabó Lőrinctől: „Tarján Imréné + Szabó Lőrinc, Ábrahámhegy 121. (Bernáth Aurél festőművész lev.)”

Címzett megjelölése Szabó Lőrinctől: „Bernáth Aurélné dr. Pártos Alisznak Budapest V. Stollár Béla u. 7.”

46. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1953. szept. 12.

MTAKK, Ms 2160/60. Gépirat postai levelezőlapon. Az aláírás és az utóirat kézírással.

Címzés: „Bernáth Aurélné Pártos Alisznak, főorvosnő, Budapest II. Lukács-fürdő Reumakórház, Frankel Leó utca”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Igal Somogy megye, dr. Baumgartner S. leveleivel”.

Hurrá, lányok! – Szimukov *Hurrá lányok* című vígjátéka. Az előadás valójában a Néphadsereg Színház vidékre szánt produkciója volt (rendezte Szendrő József). *egy román filmet* – A *Mitrea Kokor útja* című magyarul beszélő román film.

47. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1953. dec. 30.

MTAKK, Ms 2160/61. Kézírás képes levelezőlapon, mely a galyatetői nagyszállót ábrázolja.

Címzés: „Bernáth Aurélnak – Budapest, V. Stollár Béla u. 4.”

48. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1954. júl. 22.

MTAKK, Ms 2160/62. Kézírással. A levél borítékja hiányzik. Szabó Lőrinc ekkor Igalon tartózkodott; július 19-től 31-ig.

egy új kiadás számára – A darabot Németh Antal, a Nemzeti Színház egykori igazgatójának megbízásából fordította le 1938 július–augusztusában, s e fordítás első előadása 1938. december 17-én volt. 1949. június 10-én tűzte újból műsorára a Nemzeti Színház. Az „új kiadás”: [William] *Shakespeare, összes drámái I–IV.*

Új Magyar Kvk., 1955. (Benne Szabó Lőrinc fordításában: *Abogy tetszik; Athéni Timon, Macbeth, Troilus és Cressida*, Szabó Lőrinc kiigazításában Vörösmarty Mihály fordításai: *Lear király, Julius Caesar*.)

Népművelési Intézet ki akarja hozni – Shakespeare: *Abogy tetszik*. Fordította: Szabó Lőrinc. (A bevezetést írta: Both Béla.) Művelt Nép, 1954. (Népszerű drámák 11.).

Alisz-féle fogsor – Dr. Kardos Pál fogorvos által készített fogsor. Bernáthné közvetített közöttük.

maszekék – A kifejezés ebben az időben kezdett elterjedni Magyarországon Kellér Dezső humorista és konferanszié nyomán. A „magánszektor” összetélt alkotó első szótagjainak összevonásából keletkezett; jelentése: magánszektorba tartozó kisiparos.

forogat és forgolódik a filmgyárban – Lóci 1953-tól volt a Színház- és Filmművészeti Főiskola növendéke. A nyári tanulmányi szünet idején különféle filmforgatásokban mint asszisztens közreműködött.

Szabó Kálmánnál tölt – Szabó Kálmánék tihanyi házában.

Irodalmi Újságban közölte – A *Julius csatája* című versről van szó. Megjelent az *Irodalmi Újság* 1954. július 17-i számában.

megvette azt a Ficseri-füsti című versemet – Megjelent az *Irodalmi Újság* 1954. augusztus 21-i számában.

Kisdobosban esedékes elsejére az Országos eső – Megjelent a *Kisdobos* 1954. augusztusi számában.

egy-s-más a Magyar Nemzetben – Az *Országos eső* című versét közölte volna a lap, de az akkor bekövetkező árvíz-szerencsétlenségek miatt végül is alkalmatlanná vált a közlésre. Lásd Szabó Lőrinc feleségének írott, 1954. júl. 24-i levelét. (Kabdebó 3. 430.)

Krilovok szorítanak – A korábbinál bővebb összeállítás Krilov verses meséiből, mely azonban csak Szabó Lőrinc halála után jelent meg: Ivan Andrejevics Krilov: *Mesék*. Fordította: Mándy Stefánia, Szabó Lőrinc. Európa, 1959 (Orosz remekírók). 1954. márc. 11-én kötötte meg a Krilov-fordításokkal kapcsolatos szerződést, négyezer sorra még az Európa Kiadó jogelődjével, az Új Magyar Könyvkiadóval. A szerződéskötéskor megállapított határidő: 1955. jan. 15. Kodolányi Jánosnak írta nem sokkal korábban, július 4-én: „Munkának a Krilovot viszem magammal mindenüvé: az a száznyolcvan versfordítás természetesen újra be fog bőrtőnözni, még pedig hatalmasan és nagy időre, úgyhogy egyelőre megint fuccs a saját lírizálásnak.” (Horányi, 247.)

49. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1954. júl. 31.

MTAKK, Ms 2160/63. Gépírás postai levelezőlapon, az aláírás, illetve az utóirat kézírással. A postabélyegző szerint aug. 1-jén adták fel.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművészeknek, Ábrahámhegy”.

Feladó: „Sz. L. Balatonfüred, Petőfi út 34. (Lipták-ház)”.
L. Gábor – Lipták Gábor.

50. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélné Pártos Alice-nak. 1954. aug. 9.

MTAKK, Ms 2160/64. Kézírás postai levelezőlapon. A levél keltének éve nem állapítható meg a dokumentum alapján, a szöveg, illetve a család emlékezete alapján datáltam 1954-re.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművészéknek – Budapest V. Stollár Béla utca 4.”

Feladó: „Szabó Lőrinc – Ábrahámhegy, Bernáth-villa”.

saját felkész-munkámat – A *Vereség után* című verséről tesz említést.

Akkor jön Molière! – Csatlós János, a Szépirodalmi Könyvkiadó nevében megbízta a *Nők iskolája* című vígjáték fordításával. A kötet, melyben megjelenik: *Molière Válogatott vígjátékai*. Szépirodalmi Kvk., 1954. 1–2. köt. (A világirodalom klasszikusai).

Margit – Mikes Margit. Lásd az 52. levelet később.

***Vereség után*. Igal-Ábrahámhegy, 1954. július 25.–augusztus 12.**

A vers egy gépiratos példánya megtalálható a Bernáth-hagyatékban. (MTAKK, Ms 2171/72. 14.)

51. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1954. aug. 31.

MTAKK, Ms 2160/65. Kézírás postai levelezőlapon. Feladás napja: szept. 2.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművészéknek – Budapest V. Stollár u. 4.”

Feladó: „Szabó Lőrinc, Balatonfüred, Lipták-ház, Petőfi Sándor u. 34.”

L.-házban – A Lipták-házban.

méregdrága szobát – Liptákék szomszédságában vett ki szobát, Szakács Józsefknél, a Horváth Mihály u. 22-ben. Lásd Kabdebó Lóránt: *Az összegzés ideje. Szabó Lőrinc 1945–1957*. Szépirodalmi Kvk., 1980. 470. Egy feleségéhez írott, 1954. aug. 20-i levelében így jellemzi Szabó Lőrinc itteni szállását: „Ez a kis szoba csendes, rendes, a háziak szívélyesek. Írtam, hogy az előszobában telefon is van? (»Szakács József.«) És írógép is a házban. Szemközt illetve hátam megett a vasútállomás. Az utca a kikötő felé menet a vasúttól az első utca jobbfelé. A kert végéből látszik a tó csücske.” (Kabdebó 3. 439.)

a nagy berni verset – Címe: *Vereség után*.

Hibetetlennek találtam aztán a dolgot – A vers fogadtatásának fonák helyzetéről egy 1954. augusztus 25-i levelében így tudósította feleségét Szabó Lőrinc: „Debrőczy főorvoséknál [Debrőczy Tibor, a balatonfüredi szív-kórház igazgató főorvosa. H. K.] voltunk tegnap este, roppant kedves emberek. Liptákék, ők, Boldisár Ivánék (akik Szántódon nyaralnak) meg én voltunk együtt. Verseket sürget-

tek, miután szív-tanácsokat stb. hallgattam, szép keleti bronzgyűjteményét megnéztük és tárgyaltuk a háznak; B. főszerkesztő [Boldizsár Iván a *Magyar Nemzet* főszerkesztője volt ekkor. H. K.] pedig egyenesen a berni verset kérte látni, amelyről a professzor-est [Korábban, aug. 22-én este Liptákéknál is volt egy felolvasás, ez alkalommal is elhangzott a *Vereség után*. Liptákék vendége volt több orvostanár a füredi szívkórházból, köztük Pommersheim Czeyda Ferenc sebész-professzor. H. K.] hallgatóitól hallott. Hát felolvastam s a hatás igen meglepő volt. Legrosszabb várakozásaim se álmodták volna, hogy B. mire tudott, rémes tárgy-, vagyis helyzetismereténél fogva barátilag figyelmeztetni. Magam sem akarom az érveket, illetve a hangulati érveket, melyeknek csak most éreztem a súlyát, összegezni. A rádiónál mondta, most nincs irodalmi vezető, de ha volna is, ha százszor jóváhagynák is, ha előre legfőbb helyen is jóváhagynák az még nem volna biztosíték a támadások kivédésére. Legnagyobb meglepetés a »Siker nagy himnusza« körül ért: az a főbaj. Nem részletezem a dolgot. Hát erre igazán nem lehetett gondolni. Provokál, mondta. (Ugyanezt Lipták is már előbb, csak hát ő csacsi módon.) – További pontok: a »hadvert nép«, amelyet azonban – bár azt más politikai kifogás éri –, kevésbé fenyeget dühös visszhang, véli, úgyhogy talán »maradhatna is«. Ugyancsak »maradhat« a legenyhébb, a Csaba királyfi. Hogy mit, miért, hogyan lehetne tenni, azzal telt az idő majdnem éjfélután egyig. Rámutatott B. arra, hogy micsoda aprólékos nagyítóüvegzés fog itt, az első »közéleti« versemnél demokrata oldalról megindulni, s mi volt más esetekben (nem nálam) máskor is. Mintha Gabusék »legrosszabb« vendégeinek háttérmozgói kibírhatatlanságai hangzottak volna el itt komoly formában. Ő nem közölné a verset. Mindenesetre változtassak a szövegen, ajánlott levélben feladva a Rádióknak a változtatást. A »Siker nagy himnuszt« nem lehet meghagyni, olyan képzeteket kelt! E ponton olyan megbecsülést fognak látni, mit a hivatalosság talán csak helyreigazít (ahogy a »hadvert népet« is), a további demokrata-világ azonban – és itt saját nevében is beszélt, nyilván –, föltétlenül úgy fog fel, hogy előlről kezdődik a tíz évvel ezelőtti hangulat ellenem... Mondom nem lehet azt összefoglalni, mennyi minden egybefutott... A vers fontos, érdekes, nagy voltárról csak ezután esett elismerő szó, annyira izgalomba jött mindenki a hozzátársuló gondolatoktól. Hogy a professzoroknak úgy tetszett, azt is – kimondatlanul – rossz jelnek fogták fel, gondolom. – Mit mondjak? Oda minden nyugalmam, épp most, amikor vészesen jön már a Molière-végterminus. (Mikor olyan közel van a szeptember 4-e is!) [Ekkor hangzottak el a *Szabadság – szerelem* című műsorban Szabó Lőrinc versei, közöttük olvasták volna fel a *Vereség után* is. H. K.] Egész éjjel tűrhető megoldáson töprengtem. Nekem igazán nem volt semmi olyan érzésem, megszerkesztésekor, hogy a »És kint már dördül a Siker nagy himnusza« kifejezésben a *Deutschland-lied* iránti megbecsülést fejezek ki. Hiszen két világháborús vereség minden olyasmi ellen hatalmasan szól, hogy a német himnusz – sikerhimenusz! Itt csak a futballgyőzelem végaktusánál felhangzott dalról van szó, mint ténylegesen megtartott zárószámról. Mindegy! És lassan min-

denki egyetértett B. súlyos aggályával. – Ah, nincs ennek vége... Pedig nagyon baráti aggály volt minden. Gyula – mondta B. – egész más helyzetben és védettségben nem tudja kellőképpen átérezni, hogy mit mondhat ő és mit mondhatok én. A többi előzetes kritikus pedig – a rádiók – nem eléggé felelősek, nem eléggé élesszeműek, nem eléggé hatalmasok; és bárki bármit mond, kívülről nézi az ügyet, »már pedig a kibicnek semmi sem drága...«, (vagyis: a kibic *nem* a maga bőrét viszi a vásárra.) – Mármost arra gondoltam, hogy a II. rész ráró két sora hangozzék el így: *S kint dördült a győztes Siker / kiútvihara. (Vagy tapsvihara.)* – A »hadvert nép« helyett legyen ez az I. rész 4. sorában: *még újult nép* (ütemhiba így sincs!) – A »Csaba királyfi« maradjon; nélküle nincs emelt zárás, és az egész felborul. – Mit szólnak mindehhez? Semmiesetre se mutassák sehol a levelemet, és ne említsék az aggályaimat meg a tegnap estét. *Kisklára gépfírásban adja le hivatalos kéresemként Képes Gézánál* [Ekkor a Rádió irodalmi osztályának megbízott vezetője. H. K.] (*vagy ahol kell*) a pársoros szövegváltoztatást. *A szavalónál és Juhász Ferencnél is!* [A rádióműsor egyik szerkesztője. H. K.] – Nem tudom, hogy hogyan alakul a mai nap. Még kora délelőtt van. B.-ék Debrőczyéknél háltak, ma délben Gáborékkal feketéztek, de én elválásunkkor azt mondtam: nem megyek át a Petőfi utcába, annyira dolgozom. Most még is arrafelé hajlok, hogy átme-
gyek kérdezni: a főszerkesztő ezekről a javításokról mit gondol? Ha korán volna, Tihanyba is átjutnék előbb, ugyanezért, Gyulához. De ellentétes hírek jöttek arról, hogy megjött-e; maga pedig nem írt erről. – B. szerint, *ha közlésre kerülne, bárhogyan, sor, jobb a Csillag, mint az Irodalmi Újság.* (Királyról [Király István a *Csillag* főszerkesztője ekkor. H. K.] nem mondta ki nyilvánvalóan rossz véleményét; Illés B.-ről [Illés Béla az *Irodalmi Újság* főszerkesztője. H. K.] úgy ítél, ahogy Kisklára környezete; M. Miklós [Molnár Miklós 1954. jún. 12. és 1955. márc. 5. között az *Irodalmi Újság* felelős szerkesztője. H. K.] – véli – nem jó emberem.) – Ismétlem, sehol ne említsenek semmit, s a szövegváltoztatáshoz ne adjanak indokolást. Ne tűnjék ez fel valami vészes takarodónak. Hiszen nem is az. Leveletem se mutassák senkinek. – Lehet, hogy este – valamelyik nap – felhívom magukat. E levél ismeretében érthetik majd a nyugodt, kurta közlésekből, ha sor kerül rájuk, a lényegét és az esetleges alluziókat is. En nem árultam el, mennyire le vagyok verve, de nyilván lerítt rólam, hogy perplex vagyok. – Nem tudom, mit teszek ma. Mindenesetre erőszakolom a zavartalan munkát. De hogy ver a szívem! Oda minden erőm. – Tegnap egy levele ide jött, egy másik, melyben Ábrahám-hegyről lebeszél, Gáborékhoz. Ábrahámról le is mondtam, igaza van.” A levél utóirata: „B. szerint a versben »alig van futballról, sportról; politikai vers«. »És tíz év alatt semmi sem történt, amit szóváteszek, csak Bern?« Egyéb aggály az említetteken kívül nem volt.” (Kabdebó 3. 441–445.)

[...]ben – Olvashatatlan rész.

Táttra – Bernáth Aurélné – férje és lánya nevében is – küldött egy képeslapot Tatranska Lomnicából 1954. aug. 20-i keltezéssel.

Pulcsi – Lipták Gáborné.

52. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1954. szept. 8.

MTAKK, Ms 2160/66. Kézírás postai levelezőlapon.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész – Ábrahámhegy”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Budapest II. Volkmann u. 8.”

Feltehetően valamikor ezt a levelet követően adta át azt az ajándékot Szabó Lőrinc, melyet Bernáthék a költő náluk lévő műveinek kézírataival együtt megőriztek. Ez egy kis saját kezűleg készített füzet, melynek lapjaira préselt virágokat, növényeket ragasztott be, melyeket Ábrahámhegyen, Bernáthék háza körül szedett. A címlapon a felirat: *Ábrahámhegyi emlék 1954*. A szereplő növények Szabó Lőrinc meghatározásában: Háromlevelű lóhere (*Trifolium pratense*) 2. fol. r.; Vadmurok (*Daucus carota*) 3. fol.; Peremizs (*Inula britannica*) 4. fol.; Ékes vasfű vagy Szalmavirág (*Xeranthemum annuum*) 5. fol.; Szarvaskerep (*Lotus corniculatus*) 6. fol.; Magyar Imola (*Centaurea pannonica*) 7. fol.; Közönséges gyűjtóványfű (*Linaria vulgaris*) 8. fol.

tátrai lapotokat – Bernáthék Tatranská Lomnicából adták fel 1954. aug. 20-i keltezéssel. Ebben írták: „Pöstyénben nagyon jó volt s pár nap óta itt vagyunk a Tátrában. Minden tündérien gyönyörű. Étkezés kitűnő és olcsóbb, mint a budapesti háztartás. Ismerős senki sincs itt. Innen Prágába megyünk.”

53. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1955. júl. 18.

MTAKK, Ms 2160/67. Gépirat. A javítások, az aláírás és az utóirat autográf.

A levél borítékja hiányzik.

Klárától – Tarján Imrénétől.

voltam a 344-ben – A Gellért Szálló kórházának kezelésén volt ekkor. Két térdét és kezét nagy fájdalommal járó ízületi gyulladás kínozza. Betegségéről verset is írt *Sokizületi gyulladás*, eredetileg *Polyarthrititis* címmel.

Simonyi Attilához „megy a fene” – Szabó Lőrincné írta férjének 1955. szept. 17-i levelében: „Alizka már beszélt Simonyival, aki vizsgálatokat akar csinálni magán, hogy szükség van-e operációra vagy lehet halasztani s a kezét másképpen gyógyítani.”

Fellegvár – Illyés Gyuláék tihanyi villájának a felirata.

én fordítottam és csináltam belőle hangjátékot – Lásd Szabó Lőrinc 1953. aug. 10-i levelét és annak jegyzetét.

Sándor Juditékkal – Sándor Judit (sz. 1923), operaénekes, mezzoszoprán, Kosuth-díjas (1993). 1948-tól 1978-ig az Operaház magánénekeske volt. Közeli barátnője volt Gáborjáni Klárának. Könyvet írt Szabó Lőrincről, *„Szeressétek a gyermekeimet!” Szabó Lőrinc, a költő-apa*. Móra, 1982. Férje Hárs Ernő, műfordító, költő.

Piroska – Király Piroska (sz. 1922), 1954 júliusa és 1955 decembere között háztartási alkalmazott Szabó Lőrincéknél.

Zoltán bátyám a fiával – G. Szabó Zoltán, MÁV-mérnök, fia, Zoltán.

54. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1955. aug. 1.

MTAKK, Ms 2160/68. Gépirat autográf javításokkal és aláírással.

A levél borítékja hiányzik.

Küldjétek megbeszélésünk szerint rögtön a 140 oldalt – Szabó Lőrinc közreműködött Bernáth Aurél önéletrajzi regényének végső stilizálásában. Erről a munkáról írta Kodolányi Jánosnak 1955. szept. 17-i levelében: „Barátilag segítettém stilárisan átnézni Aurél kiadásra váró nagy terjedelmű és mindenképpen kitűnő önéletrajzi regényét, az elsős [sic!] részt, amely rövidesen megjelenik, és egymaga mintegy ötszáz oldal terjedelmű lesz. Az egész mű a szerző lelkében már mintegy ezerötyszáz oldalnyi terjedelemtént dagadozik. Nagyon nagyrabecsülöm Aurél ösztönös írástudását, a legnehezebb feladatokat sugallatosan megoldja, viszont számtalanszor nyelvtani és mondattani apróságok hálójában vergődik, úgyhogy föltétlenül segíteni kellett rajta.” (Horányi, 296. – A regény megjelenése: Bernáth Aurél: *Kor és pálya*. [1. köt.] *Igy éltünk Pannóniában*. Szépirodalmi Kvk., 1956, *Kor és pálya*. [2. köt.] *Utak Pannóniából*. Szépirodalmi Kvk., 1960.)

Maga levele alapján – A levél nem található meg Szabó Lőrinc hagyatékában.

közöltem vele a tény – Szabó Lőrincnek az a levele, melyben ezzel kapcsolatban magyarázkodik, nem maradt fenn. Szabó Lőrincné 1955. aug. 4-i levelében írta: „Azt hittem, hogy Földváron volt fenn a kilátónál s azt mászta meg. Nagyon kímélje magát.” (Kabdebó 3. 460.)

turterellák – Helyesen *turturellák* (latin ny.), jelentése: galambok.

wágneres Klárinak – Tarján Imréné Pártos Klára.

55. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1955. aug. 6.

MTAKK, Ms 2160/69. Gépirat autográf javításokkal és aláírással.

A levél borítékja hiányzik.

56. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1955. aug. 12.

MTAKK, Ms 2160/70. Gépirat autográf aláírással.

A levél borítékja hiányzik.

Autóra, hogy fölvigyem – Gépelési hiba, helyesen: fölvigyen.

1:-én – Gépelési hiba, helyesen: 19-én.

azt proponáltam Illyéséknek, hogy esetleg látogassanak meg Nálatok bennünket – Erről az ötletéről Szabó Lőrinc részletesen beszámolt feleségének: „A levelében ő [Illyés Gyula. *H. K.*], mint talán már jeleztem tegnap, a cikkéről [Szabó Lőrinc költészetét elemző esszéjéről van szó, mely a költő válogatott verseinek előszava lett. *H. K.*] számolt be, s írta, hogy előzetesen meg akarja mutatni. S azt is írta, hogy 20 után újra Balatonon lesz. Egyszóval én kissé zavarosan és lelkesen, azt gondoltam, hogy volna ez a tanulmány oly jelentős dolog az életünkben, ami többet megérdemel, s hogy Maga is hadd lássa és Bernáthék is örülnének neki bizo-

nyára (hát hogynél!): egyszerűen azt mondtam, hogy mivel Maga pénteken este odaérkezik, jöjjenek ők át szombaton s legyünk mi, hatan együtt, a nagy mű és felfedezés első hallgatósága! A dolgot élénken elképzeltem s hirtelenében rögtönzött másolattal a levelet elküldtem neki és Flórának. No mindegy: a végén, mert jött a postás, kapkodva odaírtam valamit a levél élére, hogy Gy. értesítse magát, s Bernáthéknak is írtam, kosztról, felolvasásról, falubeli szállóhelyről a (dátumcsere, a motorversenyelőli szökés stb. és mindenekelőtt a felolvasás miatt), s ezt a levelet már átnézni sem értem rá... Egyszerűen megszerveztem valamit, amit nem igen érthetnek, ha nem segítenek a kitalálásban és ha kivételesen nem kedves önék is... Most ezért írok: ha lehet, vegye rá őket az együttlétre, majd csak kapunk enni valamit rögtönzötten is szombaton. A ráevés persze csak annyi, hogy szóljon értelmesen és magyarázóan Gyulának telefonon és biztassa felolvasásra az intim baráti kör – hat személy – előtt! Nem jó és szép gondolat volt alapjában véve?” (Kabdebó 3. 471–472.) A találkozó tervezett időpontnál két nappal későbbben valósult meg, nem egészen abban a formában, ahogyan azt Szabó Lőrinc eltervezte, Illyés a tanulmányt pedig ezt megelőzően elküldte.

valami nagy tanulmányt írt gúlam – Illyés Gyula: Szabó Lőrinc – vagy: *boncoljuk-e magunkat elevenen? Bevezető Szabó Lőrinc válogatott versei elé*. Folyóiratbeli megjelenése: *Alföld* 1956. 2. sz. Kötetben: *Szabó Lőrinc válogatott versei*. Válogatta és az előszót írta: Illyés Gyula. Magvető, 1956.

Levelére – Lásd a következő (57.) levelet.

57. Illyés Gyula Szabó Lőrincnek. 1955. aug. 3.

MTAKK, Növ. napló sz.: 80/2002. Kézírással.

58. Szabó Lőrinc Illyés Gyulának. 1955. aug. 13.

Magántulajdon. Gépirat autográf javításokkal. A levél datálására feltehetően téves. Szabó Lőrinc 1955. aug. 12-i (56.) levelében írta Bernáthéknak: „Levelére épp ma reggel azt feleltem...”, mármint Illyés Gyula levelére.

θεὸν ἐπὶ γούνατα (*theón epí gúnata*...) – az istenek térdein (azaz ölében).

Tücsökzene miskolci Géza bácsija – A 20. *A varázsboltban*, illetve a 21. *A másik varázs* című versre utalt. Teljes neve: Szabó Géza, anyai ágon nem vér szerinti rokonságban állott a költővel. A vezetéknev-egyezés véletlen. Lásd róla még az egyes költeményekhez kapcsolódó emlékeztetéseket: Kiss–Lengyel, 191.

après ma presque-mort – majdnem halálom után.

ellenfeled ballatlan könnyelműsége és vaksága – Az *Irodalmi Újság* 1955. január 29-i számában Bölöni György Sárközi Györgynek 1954-ben megjelent *Válogatott versei* kötetéről írt, mely szintén Illyés Gyula bevezetőjével jelent meg. Bölöni cikkében a következő megállapítást tette: „...a kitűnő Illyés Gyula, Sárközi György verskötetéhez írt előszavában elfeledkezik arról, hogy költője, aki sorsát tragiku-

san a náci internáló táborban végezte, sorsa fordulatát a *Völkischer Beobachter*rel kezdte.” Erre a kitételre reagált Illyés: *Sárközi becsülete. Irodalmi Újság*, 1955. júl. 30. 31. sz. 4. Szólt arról, hogy a cikk utánközlése a *Völkischer Beobachter*ben Sárközi tudta és beleegyezése nélkül történt. Az akkori zsidótörvények különben sem tették volna lehetővé, hogy Sárközi György cikket írjon a lapba.

polyarthritiszes ujjam – Kezét sokizületi gyulladás kínozza. *Polyarthrititis* címen (utóbb: *Sokizületi gyulladás*) verset is írt. Ld. még Szabó Lőrinc 1955. júl. 18-i (53.) levelét.

De tout mon coeur – teljes szívemből.

59. Szabó Lőrinc Bernáthéknak. 1955. aug. 15.

MTAKK, Ms 2160/71. Távirat. A feladás dátumának éve az előző levél, illetve a család emlékezete alapján volt megállapítható.

Címzés: „Bernáth Aurél”.

Felvevőhivatal: Igal, 46.

Táviratot köszönöm – A távirat nem maradt fenn Szabó Lőrinc hagyatékában.

60. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1955. aug. 30.

MTAKK, 2002/80. Kézírással.

A borítékon a címzés: „Lipták Gábor címén – Szabó Lőrincnek – Balatonfüred”.

Feladó: „Bernáth, Ábrahámhegy”.

61. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1955. szept. 5.

PIMK, V. 4719/180. (Lipták Gábor hagyaték)

Távirat.

Címzés: „Lipták Gábor címén Szabó Lőrinc – H.”

Felvevőhivatal: Ábrahámhegy 12.

62. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1955. szept. 6.

MTAKK, Ms 4679/357. Autográf. A levél borítékja hiányzik.

63. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1955. szept. 7.

MTAKK, Ms 2160/72. Gépírás postai levelezőlapon. A datálás és az aláírás autográf.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész, Ábrahámhegy”.

Feladó: „Szabó Lőrinc Lipták Gábor címén, Balatonfüred”.

64. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1955. szept. 8.

MTAKK, Ms 2160/73. Autográf. Míg a levél majdnem egészen kék tintával íródott, az utóirat második, utolsó mondata ceruzával.

A levél borítékja hiányzik.

P. Pali – Pátzay Pál (1896–1979), szobrász.

65. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1955. szept. 11.

MTAKK, Ms 4679/358. Autográf.

A levél borítékján a címzés: „Illyés Gyula címén Szabó Lőrincnek – *Tihany*”.

Feladó: „Bernáth, Ábrahámhegy”.

66. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1956. júl. 26.

MTAKK, Ms 2160/75. Kézírás képeslapon, melynek másik oldalán egy balatoni fotó – vitorlás hajókkal – látható. A szövegben jelzett hiány egy – a lap sérülése miatt – kiolvashatatlan szóra utal.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész – Ábrahámhegy”.

kis Sh.-szonettek – [William] *Shakespeare szonettjei*. Fordította és az előszót írta: Szabó Lőrinc. 2. kiad. Ifjúsági K., 1956 (A világirodalom gyöngyszemei).

31-én kijön az új kiadásom – Ebben az időben fordításai jelentek meg új kiadásban: Molière: *Embergyűlölő*. Új Magyar Kvk., 1956. Molière: *A nők iskolája*. Új Magyar Kvk. (Mindkettő a Világirodalmi Kiskönyvtár sorozatban.) William Shakespeare: *Ahogy tetszik*. [Új, átdolgozott kiadás.] Művelt Nép, 1956.

67. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1956. aug. 6.

MTAKK, Ms 2160/76. Kézírás postai levelezőlapon. A keltezés a postabélyegzésről volt megállapítható.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész – Ábrahámhegy”.

68. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és feleségének. 1956. aug. 14.

MTAKK, Ms 2167/848. Kézírás postai levelezőlapon.

Feladó nincs megjelölve.

Címzés: „dr. Bernáth Aurélné – Ábrahámhegy”.

69. Bernáth Aurél és felesége, illetve Szabó Lőrinc Szabó Lőrincnének. 1956. aug. 26.

PIMK, Szabó Lőrinc hagyaték. (Letét.)

Kézírások postai levelezőlapon.

Közölve – Szabó, 1993. 488.

Címzés: „Szabó Lőrincné – Budapest II. – Volkmann u. 8.”

Feladó: „Bernáth – Ábrahámhegy – Veszprém m.”

Zádor Anna – (1904–1995), művészettörténész.

bécsi hajó – Színészek és írók hajókirándulása Bécsbe, az első jelentős külföldi utazási lehetőség volt. (Lásd Kabdebó 3. 488., 604.)

Nándori Pali – Nándori Pál, dr. jogász, Bernáth Mária ismerőse.

70. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnének. 1957. júl. 25.

MTAKK, Ms 2160/77. Kézírás postai levelezőlapon, melyet júl. 27-én adtak fel.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművésznek – Ábrahámhegy”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Tihany, Halásztelep, dr. Fehér-féle ház”.

A túloldali címen lakom – „Dr. Fehérék (felesége régi orosz nő) méregdrága üzletemberek; viszont tiszták és korrektek. Házuk mellett egy kis külön házban van egy kis tiszta szoba, ott lakom. Szerény, de több nem is kell tulajdonképpen. Csak az idő komisz.” (Szabó Lőrinc feleségének írott, 1957. júl. 23-i leveléből. – Kabdebó 3. 492.)

elkódorogtam volna vele itt – „Kedves Klára, – megjött a levele a rossz hírrel, hogy oda a péntek délutáni találkozás. Hát hogy tehetett ilyet?! Még hozzá láza is van? Vagy (remélem) csak volt? Hát csak írja meg mennél előbb, mikor jön! Legutóbb térképet mellékeltem a levelemhez, aszerint akár maga is eltalál ide a Révtől. – »Ide« – írtam, a dr. Fehérékre gondolva, pedig nem itt írom ezt a pár sort, hanem Magdánál. Egymaga van, az ifjak és Csibi kirándultak én meg egy félórára feljöttem hozzá. Telkükön egy ló garázdálkodik. – Az én szobám, a miénk, kicsike; s a másik ágy, a magáé most bele van rejtve az elsőbe. De tiszta minden (és kint WC van). Hogy becstelenül drága, arról ne beszéljünk, minden mindenütt az. A fontos az lett volna, hogy tíz napot pihenjen. Rém sajnálom a késedelmét.” (Szabó Lőrinc feleségéhez írott, 1957. júl. 25-i leveléből. – Kabdebó 3. 493–494.)

71. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak és családjának. 1957. aug. 26.

MTAKK, Ms 2160/78. Kézírás postai levelezőlapon, melyet augusztus 27-én adtak fel.

Címzés: „Bernáth Aurél festőművész – Ábrahámhegy”.

Feladó: „Szabó Lőrinc, Tihany, dr. Fehér-ház”.

Eta – Tóth Eta Ábrahámhegyről. Szóba került, hogy esetleg elvállalja Szabó Lőrincék budapesti háztartását.

az új Tücsökgzene – Szabó Lőrinc: *Tücsökgzene. Rajzok egy élet tájairól*. Második, bővített kiadás. Szépirodalmi Kvk., 1957.

Coleridge-féle Vén tengerész – Samuel Taylor Coleridge: *Rege a vén tengerésztől. Hét részben.* Fordította Szabó Lőrinc. [Új, átdolgozott kiadás.] Ill. Gustave Doré. Magvető, 1957.

Zádorkát – Zádor Annát. Lásd a 67. levél jegyzetét.

Graf bácsi – Graf Ferenc bornagykereskedő. 1919-ben magához vette a fiatal Szabó Lőrincet akkori Podmaniczky utcai lakásába. Kettejük megismerkedését örökíti meg a *Tücsökzene* 236. és 237. verse. Mikor Graf családjával a Tanácsköztársaság idején osztrák állampolgárként Bécsbe költözött, Szabó Lőrinc ott maradt a lakásban, sőt még visszatérése után is, s ugyanakkor használhatta Grafék balatonföldvári villáját. Baráti kapcsolatuk mindvégig megmaradt. Graf Ferenc a háború után külföldre ment, ekkor már São Paulóban élt.

72. Szabó Lőrinc Bernáth Aurélnak. 1957. aug. 28.

MTAKK, Ms 2160/79. Kézírással. A levél borítékja hiányzik.

a kis Ágotának – Ágotha Margit (sz. 1938), festő és textilművész. 1963-ban végzett a Képzőművészeti Főiskolán. Mestere volt Bernáth Aurél mellett Kádár György és Bánhidi Andor reklámgrafikus. Szabó Lőrinc említést tett róla feleségének 1957. augusztus 28-i levelében: „Itt várt Aurélék levele a Zoltán-protezsálta miskolci festőlánynövendék felvétele ügyében: egész röstellnivaló, mennyi minden adminisztrációval járt az ügy eddig is. Nem szabad ilyesféle pártfogásokat vállalni. Újra írtam nekik.” (Kabdebó 3. 499.)

Kádár – Kádár György (1912), festő, grafikus. 1949–1974 között a Képzőművészeti Főiskola tanára. Ekkor a grafikai tanszék vezetője volt. Lásd még Bernáth Aurél 1957. aug. 31-i (66.) levelét.

Dongó híviinknél – Lipták Gábornál.

73. Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek. 1957. aug. 31.

PIMK, Szabó Lőrinc hagyaték (Letét). Kézírással.

A levél borítékján a címzés: „Lipták Gáborék címén Szabó Lőrincnek – Balatonfüred, Petőfi u.”

arcképedet (Marilivel) – A festmény majdnem befejezett állapotban maradt fenn. Marili Camus *Közönyét* olvasta fel Szabó Lőrincnek; ezt a jelenetet örökíti meg a kép.

Klári sógornőm – Tarján Imréné.

74. Szabó Lőrinc datálatlan levele Bernáth Aurélné Pártos

Alice-nak

MTAKK, Ms 2167/849. Gépírás egy jegyzetfüzet kitépett lapján.

ezt a régi két írást – A hagyaték ismeretében nem derül ki, hogy mire vonatkozik a felszólítás. Elképzelhető, hogy az 1945-ös igazolóbizottsági tárgyalásokra készített két védőbeszédéről van szó.

75. Bernáth Aurélné Pártos Alice Szabó Lőrincnek. 1957. szept. 19.

PIMK, Szabó Lőrinc hagyaték (Letét). Kézírással.

Maga megint beteg – Szabó Lőrincet szeptember 12-én újabb rosszullét fogta el. Ekkor Illyés Gyula vendége volt Tihanyban. Szívtrombózisra gyanakodtak, mentőkocsival vitték Füredre, az Állami Szívkórház földszinti 12-es szobájában feküdt, Debrőczy Tibor igazgató főorvos kezelte. Másnap 13-án reggel megérkezett felesége, akit a távirattal értesítettek.

Legalkalmasabbnak tartom Gömöri prof. klinikáját – A levélben foglaltaknak megfelelően az akkori Mező Imre, ma Fiumei úti Belklinikára vitték mentőautóval. Szobája az I. emelet 119-es volt. A III. sz. Belklinika vezetője Gömöri Pál (1905–1973), belgyógyász, egy. tanár 1949-től.

Debrőczyt – Dr. Debrőczy Tibor (1915–1975): belgyógyász, kardiológus. 1952-től a Balatonfüredi Állami Szívkórház főorvosa, 1955-től haláláig igazgató főorvosa volt.

Béniéknél – Ferenczy Béniéknél.

Erzsi – Ferenczy Béni felesége.

Béni lánya – Rosi Viebrock.

Szabó Lőrinc utolsó látogatása Ábrahámhegyen

A Magyar Rádió számára készült emlékezés. 1959. Szabó Lőrinc hagyatékában. MTAKK, Ms 4697/16.

mikor pár hétig betegen osztályomon feküdt – 1957. március 7. és április 19. között az ORFI-ban, Bernáthné Pártos Alice főorvosnő osztályán, a C reumaosztályon vese- és ízületi panaszokkal feküdt. Ekkor Verebély Tibor sebész főorvos gerincéről egy zsírdaganatnak tetsző duzzanatot eltávolított.

éreztem, hogy felém is kezd bezárkózni – Hasonlóképpen nyilatkozott Szabó Lőrinc is emlékeinek diktálása idején. „Igen bizalmasan beszélgettünk egymással érzelmi dolgainkról – bár én neki senkit nem szolgáltattam ki, akiről valamiért hallgatnom kellett. Alice-ról beszéltem már intimusabban is másutt, de megérem, hogy szóljak még róla; hiszen olyan sokat törődött velem és aggódott értem. Feltétlen hívemnek érzem most is, noha az utóbbi években nagyon viszályozódtam tőle, találkozásokban is és őszinteségben is. Az utóbbiban még inkább.” (Kiss–Lengyel, 178.)

A huszonhatodik év című kötete – Szabó Lőrinc: *A huszonhatodik év. Lírai rekvium százbusz szonettben*. Magvető, 1957.

hozzá írt verse befejező sorai – A *Melletted* című versről van szó. (*Te meg a világ*. 1932.) Első megjelenése: *Melletted mindig jó vagyok* címmel, *Pesti Napló*, 1928. július 8.

érdekelte a furcsa és bonyolult történet – A mű egyes momentumai által inspirálva írta Szabó Lőrinc a *TücsökHzene* újabb, 366. versét, a *Végső nyomorúságot*, mely egy szerelem lehetőségét idézi fel London bombázásakor. A vers keletkezésére visszaemlékezve a költő némileg másképpen szólt a Greene-regényről: „Minden eddiginél nehezebb és veszélyesebb körülmények közt kierőszakolt találkozók öröme és fájdalma és félelme íratta ezt a verset. – Bernáth Aurélné fél éve unszolt már, hogy olvassam el egy Greene nevű új angol prózaíró *Das Ende einer Affäre* című regényét, melyet Aurél nemrég hozott magával Németországból. A regényben, mellest, szerepelnek Fau-lövedékek a II. világháborúból. Ezt az ismertényt használtam fel kiindulópontul. Egyébként a regénybe még mindig csak belelapoztam, így láttam leírva a Fau-kettő hatását. – Az én versemnek semmi köze a regény e részéhez sem. Az a kockázatvállalás kínjairól és félelméről szól és – részemről mindenesetre – a szerelem és az elszántság nagyságáról még ilyen veszélyben is.” (Kiss-Lengyel, 273.)

ezt a két sort – *A huszonhatodik év* 34. (*Folyton átlengsz...*) verséből.

feleségének, akihez – A vers: *Rossz férj panasza*. (*Harc az ünnepért*. 1938.) Első megjelenése: *Az Est*, 1936. december 25.

„részleges becsületben” – A kifejezés megtalálható *A huszonhatodik év* 115. (*De hátba te is...?*) versében, de szerepel az *Ébredés* című versben is, melynek a Bernáth-hagyatékban található kéziratát így keltezte: „Kisörs, 49, aug. 2.” (MTAKK, Ms 2171/61.)

„a Földön túl is esemény” – A *TücsökHzene* befejező, 370. (*Holdfogyatkozás*) verséből.

„rettenetesen” idegenek – Az emlékezés itt két versre is utal: *TücsökHzene* 336. (*Nemzedékek*): „jön az új tavasz – én látom, ti nem! – / itt van, és szép, szép, rettenetesen; / s rettenetes, hogy milyen idegen.” *TücsökHzene* 340. (*Évák és Kígyók*): „a tova- / kéklő ifjúság: rettenetesen / fáj néha, hogy egy, csak egy életem / volt a földön!”

akkor volt megjelenendő – Lásd Szabó Lőrinc Bernáthéknak írott, 1957. aug. 26-i (64.) levelét és annak jegyzetét, illetve Bernáth Aurél Szabó Lőrincnek írott, 1957. aug. 31-i (66.) levelét.

Svájcba akart menni, meghívták – Lásd Szabó Lőrinc 1957. aug. 26-i (64.) levelét és annak jegyzetét. Szabó Lőrinc hagyatékában fennmaradt néhány utlevélkérelmével kapcsolatos, géppel írt levél másodpéldánya, és egy eredeti levél Jean Rousselot-tól. Ezekből kiderül, hogy először Svájcba, majd Franciaországba szeretett volna utazni.

Mihályfi Ernő dr. művelődési miniszter h. úrnak,
BUDAPEST
Szalay utca.

Kedves Ernő!

Kértem a minap a premieren, hogy légy szíves gyors segílyt nyújtani útlevelem megszerzése ügyében. Azt hiszem, legalább tizennégy éve nem láttam semmiféle külföldet. Most a júliust meg az augusztust szeretném valami réglátott, kedves és ismerős tájon tölteni. A legjobb központi hely talán Svájc lenne számomra. Remélem, kapok valami privát meghívást, úgyhogy ellátásom biztosítottnak tekinthető. E tekintetben elsősorban John Knittel-re, a *Via mala*, az *El Hákím* stb. világhírű szerzőjére gondolok. (Mindamellet boldog volnék, ha a minimálisnál valamicskét több valutához hozzájutnék.) Nagyon kérek, légy szíves ezt a levelemet pártolólág áttenni a Kulturkapcsolatok Intézetéhez. Lektöteleznél, ha titkárságod útján értesítenél a dolgok menetéről, vagy ha a Kapcsolatok felvinné velem a kapcsolatot. Mondjam, hogy a dolog sürgős? Tudod ugyis. A legsürgősebb!

Öreg barátsággal híved:

[Szabó Lőrinc]

Bpest II. Volkmann u. 8. szám

(Tel.: 164-455; legbiztosabb a koradélelőtti órákban.)

[Szabó Lőrinc kézírásával utólagos datálás: 1957. május 16. Mihályfi Ernő (1898–1972), újságíró, lapszerkesztő; 1957. április 12-től 1958. szeptember 6-ig mint művelődésügyi miniszterhelyettes a minisztérium átszervezését vezette. 1936 és 1939 között a *Magyarország* című napilap főszerkesztője, így Szabó Lőrinc közvetlen kollégája és főnöke volt. Az 1945-ös igazolóbizottsági tárgyalások során, Mihályfi Szabó Lőrinc javára tanúskodott. 1947-ben mint tájékoztatási miniszter támogatta a *Tűcsökezene* könyvnapj megjelenését. Ő tartotta az egyik hivatalos gyászbeszédet a költő temetésén.]

Herrn John Knittel, Schriftsteller,
in der Schweiz

Sehr geehrter Freund und Kollege!

Es ist wohl anderhalb Jahrzente, dass ich Sie nicht gesehen habe. Vor Jahren bekam ich Ihr Gesellschaftsfoto zu sehen. Dennoch wende ich jetzt an Sie.

Meine Lage hat sich nämlich im letzten Jahre ziemlich gebessert, einige Bücher sind von mir erschienen, andere kommen jetzt; und so habe ich die Hoffnung, eine kleine Auslandsreise machen zu können. Den Juli und August möchte ich gerne in ihrer ruhigen Heimat und in Frankreich verbringen.

Zum ungarischen Pass und zu der schweizerischen Einreise aber muss man vor allen Dingen eine formelle Einladung haben, die bestätigt, dass man in der Schweiz Wohnung und Verpflegung haben wird. Nun, Freund habe ich gewiss da, wie überall, und ich möchte Ihnen, lieber Knittel, keineswegs, keinen einzigen Tag, zur Last sein. Doch, hoffe ich, Ihr Name und Prestige würde mir die Erwartungszeit stark verkürzen, die Officialität so in die Länge zieht. Wenn also Sie zu Hause sind und wenn Sir die Güte hätten, mir diese rein ausserliche Hilfe leisten zu wollen, (die doch mir zu Überbrückung der Schwierigkeiten so wichtig wäre), so, bitte, tun Sie das. Und zwar in diesen Falle so schnell, wie möglich.

Meine Adresse, wie einst: Lorenz Szabo, Schriftsteller, Ungarn, Budapest, II. Volkmann utca 8. Mein Telefon gebe ich auch an: wer weiss, ob Sie nicht mich anrufen wollen!

Es ist überflüssig zu sagen, dass ich Sie sehr-sehr gerne, als meinen Gast, in meiner Budapester Wohnung einmal begrüßen würde.

Ich erwähne noch, dass meine ganze Familie lebt. Und dass man mich in diesem Jahre mit dem literarischen Staatspreise „Kossuth“ ausgezeichnet hat.

Also, wenn es Ihnen nicht zu lästig ist, Helfen Sie mir. Und wenn Sie eine wirklich gute Erinnerung von mir in Ihrem Herzen hegen würden, einen Sie besser als gut, und, bitte, legen Sie ein gutes Wort für mich in Ihrem Aussenministerium ein für ein Visum (oder Vor-visum). Ich habe noch keinen Schritt in der Sache getan und bin vollkommen unerfahren in all diesen Dingen.

Wenn Sie icht wiederum irgendwo in der grossen Welt herumbummeln, so hoffe ich, dass in der Ihren Abwesenheit ihr Sekretariat mir bald antwortet, damit ich nicht zu lange umsonst auf diese (mir beste und einfachste) Lösung meiner grossen Sorgen warten muss.

Verzeihen Sie noch mein schlechtes Deutsch und meine elendes Maschienen-schreiben.

Mit allerbesten Wünschen und Grüßen Ihr

Lorenz Szabó
Schriftsteller

John Knittel úr, író számára
Svájc

Igen tisztelt Barátom és Kollégám!

Jó másfél évtizede már, hogy nem láttam Önt, csupán egy társasági fotója került kezeim közé néhány évvel ezelőtt. Most mégis Önhöz fordulok.

Körülményeim ugyanis az utóbbi évben meglehetősen javultak, néhány könyvem megjelent, s ezeket most továbbiak követik, így reményem van rá, hogy egy kisebb külföldi utazást megejthessek. Júliust és augusztust szeretném az Ön csöndes hazájában és Franciaországban eltölteni.

A magyar útlevélhez és a svájci beutazóvízumhoz azonban mindenekelőtt formális meghívólevélre van szükségem, amely tanúsítja, hogy lakásom és ellátásom biztosítva lesz Svájcban. Barátaim természetesen vannak ott, mint ahogy mindennütt, s ezért Önnek, kedves Knittel, semmilyen módon, egyetlen napig sem szeretnék terhére lenni. Ugyanakkor azt remélem, hogy az Ön neve és tekintélye jelentősen lecsökkentené azt a várakozási időt, amelyet a hivatalos formások oly hosszan képesek elnyújtani. Ha tehát otthon van, és ha volna oly jó, hogy megtegye nekem ezt a pusztán formális segítséget (amely azonban a nehézségek áthidalására számomra oly fontos volna), úgy kérem, tegye meg. Mégpedig ez esetben oly gyorsan, ahogyan csak lehet.

Címem az egykori: Lorenz Szabó, író, Magyarország, Budapest, II. Volkmann utca 8. Megadom telefonszámomat is: ki tudja, nem fog-e felhívni!

Fölösleges mondanom, hogy igen-igen szívesen üdvözölném Önt is egyszer vendégemként budapesti lakásomban.

Megemlítem még, hogy egész családom életben van. S hogy engem ebben az évben a „Kossuth” állami irodalmi díjjal tüntettek ki.

Ha tehát ez nem túl terhes Önnek, kérem, segítsen nekem. S ha igazán jó emléket őriz szívében rólam, úgy kérem, legyen több mint jó, és szóljon egy jó szót a svájci külügyminisztériumban vízumom (vagy elő-vízumom) érdekében. Jómagam még egyetlen lépést sem tettem ez ügyben, és teljesen tapasztalatlan vagyok minden ilyen dologban.

Ha éppen valahol a világban jár, úgy remélem, távollétében titkárja hamarosan válaszol nekem, hogy ily módon ne kelljen hosszan várakoznom nagy gondjaimnak erre a (számomra legjobb és legegyszerűbb) megoldására.

Bocsássa meg, kérem, rossz németségemet és nyomorúságos gépírásomat.

Legjobbakat kívánja és üdvözli Önt az Ön

Lorenz Szabója
író

[Gépirat másodpéldány; rajta Szabó Lőrinc utólagos dátumozása kézírással: 17. V. 1957. John Knittel (1891–1970), angolul és németül publikáló svájci író. 1938-tól a svájci Maienfeldben lakott. Az íróval 1942 októberében, a Weimari Költői Napok rendezvénysorozat alkalmával ismerkedett meg.]

Herrn Lorenz Szabó, Schriftsteller,
Budapest II.
Volkmann utca 8.
24. 5. 57.

Verehrter lieber Freund,

Es hat mich sehr gefreut, nach so vielen Jahren von Ihnen Lebenszeichen zu bekommen.

Jetzt, da Sie sich mit weiteren Zukunftsplänen, hauptsächlich einer Reise nach der Schweiz und Frankreich beschäftigen, würde es mich sehr freuen, wenn Sie auf Ihrer Reise bei mir in Maienfeld als Gast verweilen würden. Nichts wäre für uns beide erspriesslicher, als ein Gedanken-Austausch. Ich kann mir vorstellen, dass es für Sie nicht leicht sein wird, ausländische Devisen zu erhalten – aber über diesen Punkt könnte ich Ihnen gerne nachholfen. Es wäre auch gut, wenn Werke von Ihnen in Paris veröffentlicht werden könnten. Hierüber aber müssten wir uns jedoch persönlich unterhalten.

Für ein Visum in die Schweiz bitte ich Sie bei eurem schweizerischem Consul in Budapest vorzusprechen

Mit herzlichen Grüßen Ihn

JOHN KNITTEL

Lorenz Szabó úr, író számára
Budapest II.
Volkmann utca 8.
24. 5. 57.

Tisztelt és kedves barátom,

Igen nagy öröömre szolgált, hogy oly sok év után ismét életjelt kaptam Magától.

Most, hogy újabb jövőbeni tervek, mindenekelőtt svájci és francia utazása foglalkoztatják, igen örülnék, ha útja során nálam, Maienfeldben vendégül láthatnám. Egy eszmecsere mindkettőnknek legnagyobb hasznára szolgálna. El tudom képzelni, hogy a Maga számára nem olyan könnyű külföldi devizához jutni – de ebben a problémában szívesen rendelkezésére állnék. Ugyancsak jó volna, ha az Ön művei Párizsban megjelenhetnének. Erről azonban személyesen kellene beszélnünk.

A svájci vízumot illetően kérem, keresse fel az Önök svájci konzulátusát Budapesten.

Szívélyes üdvözlettel az Ön

JOHN KNITTELje

[Gépiratos másodpéldány. A szöveget Szabó Lőrinc gépelte, és kérdéses, hogy Knittel eredeti levelét másolta-e le, vagy megfogalmazott a svájci író nevében egy meghívólevelet. Abban az időben és még sokáig az útlevílkéréseket az illetékes hatóságok a valutabeszerezés nehézségére való hivatkozással elutasíthatták. Az illető nem tud valutát kiváltani, így a megélhetése sincs biztosítva a külföldi, nem szocialista országban, tehát kiutazását sem engedélyezhetik. Valutához azonban legálisan csak kiutalással, illetve állami pénzügyi intézet által kezelt átutalással lehetett hozzájutni. Mindezek ellenére csak abban az esetben lehetett beadni mégis útlevílgénylést, ha a kérelmező rendelkezett egy külföldről származó meghívólevéllel, mely igazolta azt, hogy az illető ellátását a vendéglátó biztosítani tudja. Az állam útlevílmegadással kapcsolatos megszorító intézkedéseit fiktív meghívásokra való hivatkozással lehetett kijátszani. Sok esetben praktikus volt előre megírni a meghívó fél helyett a levelet, hisz itthon lehetett leginkább felmérni azt, hogy a levélnek mit kell a kedvező elbírálás érdekében tartalmaznia.]

Budapest, 1957 május 20.

Kedves Barátom,

rögtönzött nagy kéréssel fordulok hozzád: légy oly jó körülnézni, akadna-e azok közül a francia költők közül, akik engem ismernek, valaki, aki egy formális meghívást (s ezzel pré-vízumot) küldetne számomra Franciaországba. A júliust és az augusztust szeretném kint tölteni. Eredetileg Svájcra gondoltam s Németh László Széchenyi-premierjén Mihályfi oktatásügyi miniszterhelyettes nagyon bízott. Figyelmeztetett azonban efféle meghívás szükségességére, meg arra, hogy valutához nem segíthet, semmihez. Hát, gondolom, majd csak elkínlódnék valahogy, egészen diákosan. De Svájc túldrága ország, s az a Párizs mégiscsak vonz. Utazásom teljesen magánjellegű lenne, s ha fölösleges is, már most megírom, hogy okvetlenül visszajövök! Másfél évtizede, hogy nem jártam sehol odakint. Légy olyan jó, szervezd meg, ha ráérsz, ezt a dolgot és értesíts. *A huszonhatodik év* 120 szonettje itt megjelent, 8000 példányban, s három hét alatt elfogyott. Persze neked is küldtettem belőle! Egyébként megvagyunk. Még annyit, hogy tényleges vendége egyetlen napig sem kívánnék lenni francia barátainknak; s hogy az idő sűrű. Üdvözet mindenkinek, téged szeretettel ölel és válaszodat várja

igaz híved:

[Szabó Lőrinc]

Budapest, II., Volkmann u. 8 szám

(Lakástelefon, Gáborjáni Klára címén, aki, mint tudod, a lányom: 164-455.)

[A levél címzettje ismeretlen.]

Jean ROUSSELOT
L'Etang la Ville
S. et Oise (France)
Le 30 Mai 1957

Cher Lőrinc SZABO,

J'apprends que vous songez à une voyage en France et je m'empresse de vous écrire pour vous inviter chez moi. Etant entendu que cette invitation comporte le gîte et la table, que vous n'auriez aucun frais. Et toute liberté, bien sûr, d'aller à vos affaires. Il y a des trains pratiques et je vais à Paris en auto plusieurs fois par semaine. Le pays est beau (la forêt de Marly) et je crois que le séjour vous serait agréable.

Voilà, cher ami. Dequís que je vous ai vu à Budapest, j'ai voyagé en Italie, en Hollande, en Angleterre et... naturellement, continué de travailler d'arrache-pied. C'est notre sort à nous, pauvres poètes! Dans peu de jours, mon livre sur Attila Jozsef va paraître aux éditions Seghers.

Faites mes amitiés à Gyula Illyés et à Flora. J'ai eu ici, à Pâques, leur charmante jeune fille.

Es recevez mes meilleueres pensées.

JEAN ROUSSELOT.

Jean ROUSSELOT
L'Etang la Ville
S. et Oise (France)
1957. május 30

Kedves Szabó Lőrinc,

Megtudván, hogy franciaországi utazásra készül, késlekedés nélkül írok Önnek, hogy meghívjam Önt hozzám. Természetesen a meghívás kosztálkvártéllyal jár, így hát nem lenne semmilyen költsége. S természetesen a legnagyobb szabadsággal intézheti közben saját ügyeit is. Kényelmes vonat van Párizsba, s magam is hetente többször megyek fel autóval. A vidék (a marly-i erdő) gyönyörű, s úgy vélem, az itt-tartózkodás kellemes lesz Önnek.

Hát így, kedves barátom. Amióta utoljára láttam önt Budapesten, beutaztam már Itáliát, Hollandiát, Angliát, és... természetesen továbbra is inamszakadtáig dolgozom. Ez a mi sorsunk, szegény költőké. A József Attiláról írott könyvem a napokban jelenik meg a Seghers kiadónál.

Adja át baráti üdvözetemet Illyés Gyulának és Flórának. Bájos leányuk Húsvétkor itt volt nálam.

Es fogadja legjobb kívánságaimat,

JEAN ROUSSELOT.

[Jean Rousselot (sz. 1913) író, költő. Műfordítói munkásságának kiemelkedő teljesítménye volt Madách Imre *Az ember tragédiájának* francia változata. A hagyatékában megtalálható a levél gépiratos másolatának (vagy fogalmazványának) Szabó Lőrincről származó másodpéldánya.]

A svájci kiutazás ismételten akkor merült fel benne, amikor július folyamán tudomást szerzett arról, hogy atyai jó barátja, Graf Ferenc Genfben tartózkodik. Ekkor újból levelet fogalmazott John Knittelnek:

Herrn John Knittel, Schriftsteller, Römersteig,
Maienfeld, Grb., Schweiz.
Bpest, 16. VII. 1957

Verehrter, bester Freund,

Ihren freundlichen Brief noch vom Ende Mai – und Ihre gütigste Einladung nach Maienfeld – habe ich schon vor Zehn Wochen erhalten und bin Ihnen unendlich dankbar dafür. Mein Reiseplan blieb aber seitdem in ständigem Schweben, so dass ich erst heute Ihnen eine positive Antwort schreiben kann. Gestern konnten nämlich die ersten wirklichen Schritte in Angelegenheit des Passes usw. gemacht werden, und so beeile ich mich die lange Verspätung nachzuholen. Besonders Ihr freundlicher Vorschlag die Schwierigkeiten der Devisenfrage zu überbrücken, die hier zu lösen fast eine Unmöglichkeit für mich wäre, hat mich ungemein erfreut. Ich rechne so, dass es wahrscheinlich nach dem 10-ten oder 15-ten August möglich sein wird die Reise zu beginnen, wenn ich die schweizersche Einreisebewilligung hier bekomme; die weitere nach Paris könnte ich eventuell auch in Zürich oder Bern bekommen. Hoffentlich werde ich Sie, mein lieber Kollege, in Ihrem Heim begrüßen können... Erlauben Sie, dass ich mein neuestes Gedichtbuch, betitelt „Das sechszwanzigste Jahr“, das im Mai hier in einigen Tagen in achttausend Exemplaren vergriffen ist, für Sie persönlich mitbringe, obwohl das für Sie leider immer ein geschlossenes Ding bleiben wird. Wissen Sie etwas über die Rothes in Überlingen a/B.? Ungarische Öffentlichkeit, wenn sie nicht aus alten guten Freunden besteht, möchte ich jetzt ganz meiden. Falls Sie es notwendig denken, bitte ich Sie noch einmal dem schw. Consulat in Budapest schreiben zu wollen, in Angelegenheit meines Visums in die Schweiz, damit die Sache nicht über die schöne Sommerzeit hinausgeschoben wird. Jetzt will ich bis zu der (hoffentlich günstigen) Erledigung dieser Angelegenheiten zu unserem Plattensee reisen, meine Adresse aber bleibt wie vordem: Budapest II. Volkmann utca 8. (Telefonnummer: 164-155).

Mit herzlichstem Gruss Ihr dankbarer

Lorenz Szabó

John Knittel író úrnak, Römersteig,
Maienfeld, Grb., Schweiz.
Bpest, 1957. VII. 16.

Tisztelt és igen kedves barátom,

Még május végén kelt baráti levelét és szívélyes meghívását Maienfeldbe már tíz héttel ezelőtt megkaptam, és végtelenül hálás vagyok Önnek érte. Utazásom terve azonban azóta is egyfolytában a bizonytalanságban lebeg, így hát még ma sem tudok Önnek pozitív választ adni. Ugyanis csupán tegnap tudtam megtenni az első valódi lépéseket az útlevel stb. dolgában, s most igyekszem a hosszú késlekedést behozni. Különösen a deviza-probléma nehézségeinek áthidalására tett baráti javaslata szerzett rendkívül nagy örömet számomra, mint-hogy ezt idehaza megoldanom szinte lehetetlenség volna. Úgy számítom, hogy valószínűleg augusztus 10. vagy 15. után volna lehetséges útrakelnem, ha a svájci beutazóvízumot idehaza megkapom; a további párizsi esetleg Zürichben vagy Bernben is megkaphatnám. Remélhetőleg üdvözölhetem Önt, kedves Kollégám, otthonában is... Engedje meg, hogy *A buszonhatodik év* című legújabb verseskötetemet, amely idehaza májusban egyetlen nap alatt nyolcezer példányban fogyott el, személyesen adjam át Önnek, még ha ez az Ön számára sajnos örökre lezárt könyv marad is. Tud valamit Rothékról Überlingen a/B.-ben? A magyar nyilvánosságot, ha csak nem igazán jó régi barátokról van szó, most teljes mértékben szeretném kerülni. Ha szükségesnek gondolja, kérem, írjon még egyszer a budapesti svájci konzulátusra svájci vízumom dolgában, hogy az utazással le ne csússzak a nyári szép napokról. Amíg a hivatalos ügyek (remélhetőleg kedvező) elintézés nyerne, én a mi Balatonunkra utazom, ám címem változatlan: Budapest II. Volkmann utca 8. (Telefonszám: 164-155).

Shívélyes üdvözléttel és köszönettel az Ön

Lorenz Szabója

[Gépiratos fogalmazvány. A keltezés utólag kézírással.]

A leveleket Sajó Tamás fordította magyarra.

A költő hagyatékában található még egy „Orvosi értesítés” dr. Babics Antal akadémikus, egyetemi tanár, az Urológiai Intézet igazgatójától 1957. máj. 31-i keltezéssel, mely Szabó Lőrinc általános egészségi állapotát jellemzi. Ez valószínűsíthetően útlevelekérelméhez csatolandó igazolás lehetett. Az alábbi kitéttel zárul az irat: „Eltékintve a szívbetegeységétől, a mi részünkről a betegnek nagyon kíméletes életmódot, diaetát javasoltunk és egyben ajánlottuk, hogy nagy hőség idején olyan climaticus helyen tartózkodjék, ahol túlzott párolgásnak nincsen kitéve.” – Az itt közölt dokumentumok 80/2002-es növedéknaplószámom kerültek az MTAK Kézírtattár állományába.

Névmutató

- Ágotha Margit 91–92, 139
Alain – Emile Chartier 36, 107
Angelico, Fra 7
Antal Helén 11
- Babics Antal 35, 40–41, 56, 105–106, 108, 149
Babits Mihály 3, 47, 111–114
Babits Mihályné Török Sophie (Ilonka) 111–114
Bajor Gizi 104
Bán Béla 110
Bánhidi Andor 139
Baránszky-Jób László 9, 14, 31, 53, 104, 108
Basch Lóránt 47, 111–114
Basilides Mária 104
Baudelaire, Charles 29
Baumgartner család 9, 15, 34, 73, 103, 106, 110
Baumgartner István 106
Baumgartner Oszkár 106
Baumgartner Oszkárné (Csóki) 57, 115
Baumgartner Sándor 15, 74, 106
Belia György 114
Bernáth Magda 110
Bernáth Mária (Marili) 9, 19–20, 25, 39–47, 54, 57, 60–63, 65–66, 68–69, 79, 81–82, 90, 92, 97–98, 102, 104, 109, 139
Blazovits Éva l. Szabó Lőrincné
Blazovits Éva
- Bódi László 123
Boldizsár Iván 14, 130–131
Boswell, James 64, 123
Both Béla 129
Bouret, Jean 8, 39, 107–108
Bölöni György 135
Braque, George 8
Breitner István 23
Burns, Robert 62, 122
- Camus, Albert, 139
Cassou, Jean 7, 34, 105–106
Cézanne, Paul 7–8
Chardin, Jean-Baptiste Siméon 8
Châtel Andor 120
Châtel Antónia (Tóni) 58, 120
Cholnoky Jenő 104
Coleridge, Samuel Taylor 91, 139,
Courbet, Gustave 8, 36
- Csaba királyfi 78, 131–132
Csatlós János 130
Cserepes István 119
Csongor Barna 126
Csornoky Bun Viktor 107
Csendes István 103
Csernus Tibor 110
Csibi 138
- Darvas József 110
Debrőczy Tibor 88, 94, 130, 132, 140
Déry Tibor 68–69, 126

- Dobrovits Viktor 109
 Dobrovits Viktorné (Panni) 109
 Dongó lásd Lipták Gábor
 Doré, Gustave 91, 139
 Dumas, Alexandre, id. 64

 Eckermann, Johann Peter 64,
 112–113, 124
 Egry József 16
 Eluard, Paul 54, 116
 Eminescu, Mihai 58, 121
 Erdélyi József 70
 Ernst Lajos 5, 23, 101
 Estienne, Charles 8
 Eta lásd Tóth Eta

 Fabre, Jean Henri 64, 124
 Farkas Ferenc, biztrai 52–53, 60,
 116, 121
 Farkas Ferencné, Győrffy Anna
 (Panni) 52, 116, 121
 Fehér, dr. 138
 Ferenczy Béni 64, 94, 123, 140
 Ferenczy Béniné (Erzsi) 140
 Feri bácsi, a külügyi üdülő a vezetője
 Tihanyban 117
 Fiedler, Friedrich 126
 Finta Sándor 64, 124
 Fruchter Lajos 6, 22, 100

 Gábor, dr. 80
 Gáborjáni Klára (Kisklára, Szabó
 Lőrinc leánya) 16, 35, 41, 43, 45,
 47, 53, 55, 59–61, 63, 65, 67–69,
 71–75, 82, 90, 92, 94, 106, 118,
 132–133, 146
 Gáborjáni Szabó Kálmán 69, 73, 117,
 126, 129
 Gáborjáni Szabó Kálmánné Kuzmann
 Magda 126
 Gáborjáni Szabó Réka 20
 Gáspár Endre 42, 63–64, 110, 123

 Géraldy, Paul 117
 Giorgione 7
 Giotto 7
 Goethe, Johann Wolfgang von 64,
 124
 Goldoni, Carlo 80, 82, 127
 Gombaszögi Frida 103
 Gömöri Pál 93–94, 140
 Graf Ferenc 91, 119, 139, 148
 Greco, El 5
 Greene, Graham 96, 141

 Gyergyai Albert 125

 Hardy, Thomas 64–65, 68, 124–126
 Hárs Ernő 133
 Harsányi Zsolt
 Hatvany Ferenc, báró 6, 23, 101
 Haynal Imre 119
 Hegedüs Géza 126
 Heine, Heinrich 61, 63–64, 122, 123
 Hérault, Henri 8
 Herzog Mór Lipót, báró 6
 Hildebrandt, Adolf 124
 Horányi Károly 20, 99, 104–105,
 107–108, 111, 126, 127, 134
 Horthy Miklós 103

 Ignác Rózsa 70, 127
 Illés Béla 74, 132
 Illyés Gyula 9–10, 14, 18–19, 30,
 52–54, 56, 58, 60, 68–69, 72, 73,
 79–80, 83–86, 89, 91, 103,
 116–120, 126, 132–135, 137, 140,
 147
 Illyés Gyuláné (Flóra) 52, 56, 68, 72,
 84–86, 88, 116, 135, 147
 Illyés Mária 20, 147

 Johnson, Samuel 64, 123
 József Attila 112, 147
 József Ferenc, vitéz, főherceg 104

- Juhász Ferenc 132
 Juliska lásd Pintér Béláné
- Kabdebó Lóránt 9, 13, 20, 99–100, 102–105, 107, 111, 112–115, 119–121, 129–130, 132, 134–135, 138, 139
- Kádár György 91, 139
- Kardos Pál, dr. (fogorvos) 80, 129
- Kardos László 120
- Katona Béla 119
- Kellér Dezső 129
- Kellerné Kopácsy Margit 81
- Kemény Aranka 99
- Kemény László 4, 56, 60, 119, 121, 126
- Kemény Lászlóné lásd Mikes Margit
- Kemény Simon 23, 101
- Kemény Zsuzsa 56, 60–61, 119, 121
- Képes Géza 15, 132
- Kéry László 122
- Király István 132
- Király Piroska 73, 80, 133
- Kiss Katalin 20, 99, 100, 105, 115, 120, 135, 140–141
- Knittel, John 142–144, 148
- Kodolányi János 4, 9, 15, 20, 64, 70, 99, 104–105, 108, 111, 121, 124, 126–127, 129, 134
- Kopácsy Margit lásd Kellerné Kopácsy Margit
- Kopics János 104
- Kormos István 122
- Korzáti Erzsébet lásd Vékesné Korzáti Erzsébet
- Kosztolányi Dezső 3
- Kovács József 9, 120
- Kötél 117
- Krilov, Ivan Andrejevics 17, 62, 65, 74, 122, 129
- Kuzmann Magda lásd Gáborjáni Szabó Kálmánné 126
- Laczkó András 9, 19, 20, 103–104, 106–107
- La Fontaine, Jean de 65, 125
- Lakatos István 114
- Lám Ilona lásd Szikla Gusztávné
- László János 65, 124
- Lázár Béla 5–6
- Lengyel Tóth Krisztina 20, 99–100, 102, 105, 111, 113, 115, 120, 135, 140–141
- Lipták Gábor 9, 14, 16, 18, 20, 59–61, 63, 69, 73–74, 79–84, 86, 88, 90–91, 121–126, 130–132, 139
- Lipták Gáborné (Pulcsi) 62, 65, 79, 122, 132
- Litván József 68–70, 128
- Litvánné 69–70
- Lőbl Ödön 114
- Lukács Margit 53, 116
- Lukács György 117
- Madách Imre 148
- Majakovszkij, Vlagyimir Vlagyimirovics 65, 69, 125–127
- Manci lásd Mikes Margit
- Mándy Stefánia 129
- Márffy Ödön 119
- Margalit Ödön 104
- Margalit Gabriella 41
- Matisse, Henri 8
- Mázi Béla 20
- Meder, Joseph 32
- Meier-Graefe, Alfred Julius 5–6, 101
- Merva Mária 117
- Meszlényi Gyuláné 120
- Mezőfi 43, 109
- Michelangelo 7
- Mihályfi Ernő 104, 142
- Mikes Lajos 100
- Mikes Margit, Kemény Lászlóné (Manci) 68, 75, 79, 111–112, 126, 130

- Milton, John 43, 45, 47, 110
 Molière 55, 56, 75, 79, 119, 131, 137
 Moll Károly 53, 116
 Molnár Ferenc 64, 70, 108
 Molnár Miklós 132
 Molnár C. Pál 104
 Móricz Virág 68–69, 126
 Móricz Zsigmond 3, 69
 Munkácsy Mihály 6, 122

 Németh Antal 128
 Németh László 70, 127
 Nándori Pál 90, 138

 Oltványi (Artinger) Imre 6, 105
 Oravec Paula 126

 Panni lásd Farkas Ferencné
 Pap Károly 47, 112, 114
 Pátzay Pál 45, 63, 87–88, 110, 117, 137
 Pátzay Pálné 45
 Perr Viktor 106
 Petrarca, Francesco 28
 Petrovics Elek 5
 Picasso, Pablo 8
 Piero della Francesca 7
 Pindaros 77
 Pintér Béláné Sáska Julianna (Juliska)
 47, 53, 55, 111
 Piros László 13
 Piroska lásd Király Piroska
 Pommersheim Czeyda Ferenc 131
 Poussin, Nicolas 5
 Pulcsi lásd Lipták Gáborné
 Puskás Ferenc 20
 Puskin, Alekszandr Szergejevics 10,
 111
 Pütkösti Árpád 20

 Rákosi Mátyás 13, 20
 Racine, Jean 10, 119
 Radnai Béla 56, 119

 Renoir, Auguste 42, 109
 Révai József 117
 Rodin, Auguste 124
 Rothe, Carl 148–149
 Rousselot, Jean 141, 147–148

 Sajó Tamás 149
 Sándor Judit 80, 133
 Sardou, Victorien 64, 123
 Sarkady Sándor 105
 Sárközi György 116, 135–136
 Sárközi Györgyné Molnár Márta 39,
 41, 53, 108, 116
 Schenk, Ferdinand 32
 Schimanek Emil 104
 Schmidt, L. 26, 103
 Schneider Alfréd 102
 Schönbauer (Sámpár) Anna 121
 Schönbrunner, Joseph 32
 Sebes Gusztáv 13
 Selley Camilló 56, 119
 Shakespeare, William 10, 17, 29, 70,
 74, 89, 102, 127–129, 137
 Simon István 13
 Simonyi Attila 80, 133
 Sinka István 70, 127
 Somlay Artúr 53, 60, 116
 Steffanits Pálné 39, 41–43, 109
 Stein Emil 5
 Stirner, Max 11
 Straka, Anton 100
 Svernyik, N. M. 12

 Szabó Géza 85, 135
 Szabó Kálmán lásd Gáborjáni Szabó
 Kálmán
 Szabó Lőrinc, G. (Lóci, Szabó Lőrinc
 fia) 25, 31, 32–33, 35, 41, 43, 47,
 53, 55, 63–64, 67, 69, 71, 73,
 80–81, 88, 103, 110, 129
 Szabó Lőrinc, G., id. (Szabó Lőrinc
 édesapja) 6, 32, 105

- Szabó Lőrincné Blazovits Éva 20
 Szabó Lőrincné Mikes Klára 6, 14,
 16, 20, 22–23, 25–26, 28, 30,
 33–35, 40, 41, 53–58, 60–63, 65,
 67–69, 71, 73–74, 79–83, 86–88,
 90–92, 94, 98, 100, 106, 112, 138
 Szabó Lőrincné, G. (Panyiczky Ilona,
 Szabó Lőrinc édesanyja) 6, 32, 104
 Szabó Zoltán, G. 80, 126, 133
 Szakács József 130
 Szakasits Árpád 107
 Szegi Pál 4
 Szendrő József 128
 Szentiványi Lajos 110
 Szerb Antal 47, 112, 114
 Szilasi Vilmos 26, 102, 112
 Szikla Gusztávné Lám Ilona 9, 46, 65,
 91, 111, 123–124
 Szimukov 128
 Szveteney György, báró 104

 Tamási Áron 47, 70, 79, 112, 114, 127
 Tarján Imréné (Klára) 60, 92, 94,
 121, 127, 133, 134, 139
 Tatay Sándor 70, 121, 127
 Tauszky Márta 42
 Tildy Zoltán 36, 107
 Thomas család 119
 Thomas Ernő 119
 Thomas Ernőné (Nyíry Mária) 55
 Thomas Marianne (Ici) 55, 119
 Tompa Kálmán 58, 63, 65, 74, 80,
 121, 123–124

 Tóth Eta 91, 138
 Truman, Harry Spencer 12
 Tu Fu 68, 126

 Tyutsev, Fjodor Ivanovics 68, 126

 Várady Csaba 127
 Várady Márta 55, 118
 Várady Szabolcs 55, 58, 120
 Vas István 121–123
 Vas Zoltán 13
 Vass Elemér 59, 88, 121
 Vass Elemérné (Jean) 121
 Vékesné Korzáti Erzsébet 9, 28,
 99–100, 102, 105, 111, 112, 120
 Vészi Margit 108
 Velázquez, Diego Rodriguez 7
 Verebély Tibor 104, 140
 Veres Péter 60
 Verlaine, Paul 36
 Vértes György 111
 Viebrock, Rosi 140
 Vörösmarty Mihály 14, 129

 Wagner, Richard 23, 101
 Wessely László 116–117, 125

 Zádor Anna 90–91, 138–139
 Závodszy Zoltán 104

 Zsóka (ismeretlen) 66, 125
 Zsolt Róbert 20

ISSN 1586-8087
ISBN 963 661 605 1

Felelős kiadó Kabdebó Lóránt
Felelős szerkesztő Ruttkay Helga
Tördelte Somogyi Gábor
A nyomdai munkálatokat a László és Társa Bt. végezte
Felelős vezető László András